

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อาข่า

Strengthening Akha Culture Tourism

โดย

นายไกรสิทธิ์ สิทธิโชค และ คณะ

ธันวาคม 2543

สัญญาเลขที่ RDG43N0003

รายงานวิจัย

โครงการวิจัย เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า

Strengthening Akha Culture Tourism

คณะผู้วิจัย

นายไกรสิทธิ์	สิทธิโชค	สมาคมชาวอาข่าฯ เชียงราย
นายอาพี	สะโง้	สมาคมชาวอาข่าฯ เชียงราย
นางสาวอัญชิตา	มาเยอ	สมาคมชาวอาข่าฯ เชียงราย
นายบรรยงค์	ยืนยงความดี	บ้านห้วยขี้เหล็ก
นายวุฒิไกร	มอผ่า	บ้านห้วยขี้เหล็ก

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

THE THAILAND RESEARCH FUND

ประกาศคุณูปการ

โครงการวิจัย “เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า” ซึ่งดำเนินงานโดย สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอาข่า เชียงราย ได้ทำการวิจัยสำเร็จอย่างลุล่วงได้ด้วยดี โดยได้รับคำปรึกษา และให้ข้อเสนอแนะการดำเนินโครงการ ตลอดจนช่วยในการแก้ไข ข้อบกพร่อง ต่างๆ เป็นอย่างดี จากท่านอาจารย์ **ผศ.ดร.ยิ่งยง เทาประเสริฐ** สถาบันราชภัฏเชียงราย อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการและผู้ประสานงาน สกว. สาขา เชียงราย-พะเยา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ในสำนักงาน อาจารย์**คำวิทย์ จนาพิระกนิษฐ** ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เชียงราย จังหวัดเชียงราย อาจารย์ **ชุกฉิ่น อุณวิจิตร** สถาบันราชภัฏเชียงราย ที่เป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำการจัดกระบวนการท่องเที่ยว **คุณประทัย พิริยะสุรวงศ์** รองบรรณาธิการภาพในเครือหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น ที่ช่วยในการถ่ายภาพ ตลอดจนผู้อาวุโสและผู้ทรงคุณวุฒิชาวอาข่า ในพื้นที่หมู่บ้านวิจัย ที่ได้ให้ความรู้ ข้อมูลภูมิปัญญาของพิธีกรรมประเพณีในรอบปีให้กับโครงการวิจัยด้วยดีตลอดมา ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์นายแพทย์ **วิจารณ์ พานิช** ผู้อำนวยการ “สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย” (สกว) **ศ.ดร. ปิยะวัติ บุญห่อ** หัวหน้าสำนักงาน สกว.สาขาภาคเหนือ และคณะอาจารย์ เจ้าหน้าที่ ที่สังกัดอยู่ในสำนักงาน สกว. ภาคเหนือทุกท่าน ที่ได้ให้การสนับสนุนเงินทุนในการจัดทำวิจัยของโครงการฯ จนสำเร็จลุล่วง ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยโครงการฯ ซึ่งไม่ได้เอ่ยนามไว้ในเอกสารวิจัยเล่มนี้

ส่วนใดที่เป็นความดี ของหนังสือวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัย ขออุทิศความดีให้แก่ ปู่ย่า ตายาย และคุณแม่ **บุญม ปอแก้ว** ที่ได้ล่วงลับไป และองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ ของพิธีกรรมประเพณี ของจงคำรังไว้ เพื่อเกิดประโยชน์แก่ชนเผ่าอาข่า (AKHA) รวมทั้งเพื่อการศึกษาถ่ายทอดให้คงเป็นมรดกของชาติ สืบทอดไป

นายไกรสิทธิ์ สิทธิโชค (อาทุ)

และคณะ

กานา

โครงการวิจัย “เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ” เป็นโครงการที่ดำเนินการขึ้นโดย สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอำเภอเชียงราย ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก “สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)” และได้เริ่มดำเนินการวิจัยมาตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2542 จนถึงเดือนกันยายน 2543 เป็นเวลา 1 ปี ซึ่งกระบวนการวิจัยนี้เป็นแบบ การวิจัยเพื่อการพัฒนา Research and Development (R&D) กล่าวคือ มีทั้งงานวิจัย และปฏิบัติการท่องเที่ยวควบคู่กันไป โดยมีนักวิจัยที่เป็นนักพัฒนาเอกชน (NGO) ชาวบ้าน และนักวิชาการ เพื่อให้ผลการวิจัยและกระบวนการวิจัย ทั้งหมด สามารถจะใช้เป็นเครื่องมือการพัฒนา และสร้างประโยชน์แก่ผู้สนใจ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีจุดหมายเพื่อศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาของ พิธีกรรม ประเพณี ในรอบปี ของชนชาติพันธุ์อำเภอ (AKHA) โดยศึกษาความหมายความสัมพันธ์ของ พิธีกรรม ประเพณีที่มีต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม คน เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเผยแพร่ ให้กับนักท่องเที่ยว ตลอดจนเด็ก เยาวชน ชาวอำเภอ และผู้สนใจทั่วไป โดยกระบวนการวิจัยของโครงการได้แบ่งระยะเวลาดำเนินการออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรก เน้นการศึกษารวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์องค์ความรู้พิธีกรรม ประเพณี ระยะที่สอง เน้นกระบวนการเตรียมชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ ให้เหมาะสมตามกาลสมัย โดยเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และเศรษฐกิจชุมชน ให้เกิดความยั่งยืนสืบไป

ในนามคณะผู้วิจัยขอขอบคุณ ศูนย์ประสานงานวิจัย เขตเชียงราย พะเยา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สาขาภาคเหนือ ที่ได้ให้การช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมวิจัยมาด้วยดี และรายงานผลการการศึกษาวิจัยเล่มนี้ คณะผู้วิจัยได้พยายามค้นคว้าข้อมูลตามกระบวนการวิจัยทุกประการตามที่โครงการได้ระบุไว้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลการวิจัยคงเป็นคู่มือที่สร้างประโยชน์ต่อผู้ศึกษาเรื่องราวชาวอำเภอ (AKHA) ในประเทศไทย ตลอดจนองค์กรการศึกษาทุกแห่ง หากเนื้อหาที่ได้บันทึกไว้ในรายงานวิจัยเล่มนี้ มีความไม่ชัดเจน หรือไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยยินดีที่จะรับฟังเพื่อเป็นข้อมูลการศึกษาต่อไป

นายไกรสิทธิ์ สิทธิโชค

และคณะวิจัย

คำศัพท์อำเภอที่ควรรู้

อำเภอ หมีแย้	=	ชื่อเทพเจ้าอำเภอ
อำเภอ อำเภอ	=	ชื่อปู่ย่าตายาย ที่ล่วงลับแล้ว
จ้อ ชื่อ คี-เออ	=	นำสุนัขคอนปลูกสร้างบ้าน
อำเภอ ล้อ	=	พิธีบูชาเช่นไหว้
จ้องมี ยี-เออ	=	ข่มวิญญาณสิ่งชั่วร้ายบนที่ดินปลูกบ้าน
ย้อง ช้อง โยะ	=	กฎ/จารีตพิธีกรรม ประเพณี ที่อำเภอปฏิบัติ
อำเภอจะ ข้อง	=	หลุมดิน ใช้ในการขุดกินดิน
ข้องค๊ะ	=	ฐานที่สร้างไว้เหนือเตาไฟในบ้าน
แคะ ข้อง	=	กฎ พิธีกรรม ประเพณีที่ใช้ภาคคนเป็น
ชี ข้อง	=	กฎ พิธีกรรม ที่ใช้ในการปฏิบัติภาคคนตาย
ค้ำแล้	=	“คาแหลว” เครื่องหมาย ปกป้องคุ้มครอง
หมีจำ	=	ไฟ และอาจหมายถึง วัสดุที่จุดเพื่อให้เกิดไฟ
ลำ หย่อง	=	ความลำบาก
เข่อ	=	เผา
อ้านอง	=	วัน
ยา จำ	=	เครื่องเป่าชนิดหนึ่งที่ทำจากเขาสัตว์(ควาย)
ลอง-เออ	=	หยุดทำงาน(อยู่กรรม)
ลาแจะ/ลาหะ	=	คำแรม(เดือนดับ)
ลาค๊ะ / ลาโละ	=	คำขึ้น / เดือนเต็ม
อี้อ	=	น้ำบริสุทธิ์/น้ำสะอาด
อีจ	=	น้ำ
แก่ลา	=	เดือนมกราคม
จ้อ ลา	=	เดือนกุมภาพันธ์
เบ่วโย๊ะ	=	เดือนมีนาคม
ข้มลี	=	เดือนเมษายน

นำ ห่อ	=	เดือนพฤษภาคม
ก้อง ลา	=	เดือนมิถุนายน
เซ่ ลา	=	เดือนกรกฎาคม
ฉ่อ ลา	=	เดือนสิงหาคม
ยอ ลา	=	เดือนกันยายน
สี่แย๊ะ	=	เดือนตุลาคม
หน่องแย๊ะ	=	เดือนพฤศจิกายน
ท้อ ง ลา	=	เดือนธันวาคม
ค้อง - เออ	=	วางตั้ง / รอง คำนิยมใช้ในพิธีกรรมประเพณี
ข้ามา	=	กระดังข้าว
เง่วของลื้อ-เออ	=	ผู้นำวัฒนธรรมประกอบहारเลี้ยง
เง่วมา	=	ผู้นำวัฒนธรรมและการปกครองในชุมชน
หม่อง	=	ม้า
จีบ่า จี๊ / จีบ่าจี๊	=	กระบอกเหล้าพิธีทำจากกระบอกไม้
พื้มา/เบ๊วหม่อ	=	หมอสวดพิธีกรรม
ห่อ ก้อง	=	ตะกร้าเล็กใส่อาหารเช่น ไหว้
พื้หย่า	=	เป็นผู้ช่วยหมอสวดของ พื้มา
แซ้ / แซ้คุ้ม	=	ข้าวเปลือก
ห่อเกาะ	=	ตะกร้ารองข้าวขนาดใหญ่เท่าจานข้าว
จิม่า/บาจี	=	ช่างตีเหล็ก
แอ่ถ่องหละแพ้	=	อาหารเทพเจ้าที่มี ใบชา ชิง ใส่วัสดุกับน้ำ
หน้าเง่อ	=	ประชาสัมพันธ์/ผู้ไกล่เกลี่ยปัญหาชุมชน
ชะมา	=	ผู้นำธรรมชาติคนในชุมชนนับถือ
ห่อ เจ	=	ขันโตก
นยี่ผ้า/จีผ้า	=	หมอทรงรักษาโรค
แซ้เมอ	=	ข้าวสารที่ตำละเอียดทำขนมต้ม
ยาเย้อมา	=	สตรีที่ถูกทำพิธีให้ทำผู้ชาย(แม่บุญ)

แก้ไข

ถ่อง-เออ	=	คำ
น้อก่อ	=	มานั่งอาบ
ย่องจ้องอำนุ้ม	=	ผู้มีความรู้การประกอบพิธีกรรม ประเพณี
ขี้มสี โหละ	=	การเผารอคำข้าวในวันใหม่ตอนพิธีชนไข
เปาะ เหลาะ เปาะ ทุ	=	ผู้เก็บอุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้
ตะปะ / เหวปะ	=	ขนมห่อด้วยใบตอง แจกจ่ายในวันปีใหม่
คำ ท้อง พ้า	=	ประเพณีปีใหม่ลูกข้าง หรือ เปลี่ยนฤดูกาล
อ้อจ้อง จ้องเออ	=	ถ้วยใส่น้ำ พร้อม ภาชนะเพื่อรคน้ำสั้ว
จ้อง อุ แจ-เออ	=	พิธีโยนไขเพื่อทำนายตั้งชุมชนใหม่
แหนะ	=	สิ่งไม่อาจมองเห็น หรือ ผี
หมาหมื่อ หมาจ่า	=	สิ่งไม่ดี ไม่งาม
หมาหมื่อ	=	ไม่ดี
ยอหมื่อ	=	ดี
แต่ เกาะ เกาะ	=	กระท่อมเพิงพักชั่วคราว
อำบุรี	=	หมายถึงเพศหญิง หรือเด็กหญิง
อำลี	=	หมายถึงเพศชาย หรือเด็กชาย
อำหะ	=	หมู
อำซื่อ	=	สุนัข
กาบา / แดกา/แด ข่อง	=	สถานที่เที่ยวชุมชน ลานเที่ยวหมู่บ้าน
แพ้ ข่อง	=	เสื่อ
หละกำ	=	ผ้าถุง/ผ้าซิ่น
ลูเจอะ	=	เป็นอุปกรณ์ใช้ในการจับปลาทำเป็นกรวย
ขี้มหมา	=	ถ้วย
หม่อง จ้า	=	หญ้าที่เป็นอาหารม้า
ขี้ม มา หละคำ	=	ถ้วยรอง
มีซ้อง	=	ศาลพระภูมิชุมชน

อ้าม้า	=	ไผ่ที่อยู่เขตเขตหนาวทำเป็นหลอดดูดน้ำ
มีน้ำ	=	ดิน
จี้เตีอะ	=	หลอดดูด
คา-เออ	=	ปลูก
จี้แซ่-เออ	=	พิธีดูน้ำเหล้าออกจากกระบอกเหล้าพิธี
แซ่คา	=	ปลูกข้าว
อ่าแผ่ว ล้อจ้ำ	=	อาหารเทพเจ้า
อาจี้	=	นก
ห่อแซ่ ค้ำละ	=	ไม้คนข้าว
จี้เจอะ	=	นกตัวเล็ก หรือ นกกระจอกบ้าน
จาแล	=	ข้าวเหนียวปั้นเป็นลูกกลมๆ และต้มสุกแล้ว
อี้จู้ อี้ย่อง	=	น้ำวน
ชะเห่ว	=	ช้อนกเขา
ลองกู่ กู่	=	การประกาศวันหยุดตอนกลางคืน
แปะ-เออ	=	การแกะ/ในที่นี้หมายถึงแกะเปลือกไข่
ยอเน่	=	สีแดง
ยาเหย่ว คา	=	การทำนายโดยใช้กระดูกไก่
ยอ พยู่	=	สีขาว
ยาซุ่ม ซุ่มผี	=	ศาลกระท่อมเล็กที่ทำไว้ในไร่ประกอบพิธี
แซ่คา คาโกะ	=	นกชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นตอนฤดูปลูกข้าว
ซิมลี เจ่ ลอง-เออ	=	อยู่กรรมรับวันฝนฟ้าใหม่ / ปีใหม่
บูเค่	=	สิ่งมีชีวิตในตระกูลไส้เดือนทั้งหมด
บ่อฉ่อง	=	กระบอกไฟใส่น้ำ
เบ่วโกะ	=	คั้งที่อยู่ในดิน
ตุ-เออ	=	กระทบ/กระทก
ยาจิ ยาหย่า	=	ไก่ตัวเล็ก

หละบหย่	=	เครื่องมือของผู้มีตำแหน่งทางพิธีกรรม
ชะโล้	=	ตะกร้าสานเพื่อใส่ สิ่งของ หมู/ไก่ ฯลฯ
ชะโจะ	=	ตะกร้า 3 เหลี่ยมอาข้า
ค่อแห่ง แก	=	คำอวยพร
ลื้อ ข่อง/เลื่องข่อง	=	ประตูลูกบ้าน
ล่อข้า	=	ฝักันห้องระหว่าง ชาย หญิง
ลื้อ ข่อง แคนู จอง-เออ	=	การเลี้ยงอาหารหลังปลูกประตูลูกบ้าน
อู่แย้	=	ฝน
บู้ง่า	=	ตัดกิน
แย้บู้ง่า	=	ประเพณีไล่ชิงช้า หรือ ตัดกินตอนฝน
เจ้วมา	=	ผู้นำปกครองและวัฒนธรรมชุมชน
เจ้วหย่า	=	ผู้ช่วยผู้นำปกครองและวัฒนธรรมชุมชน
ชะลาอ่าเยื่อ	=	ต้นไม้ที่ทำเป็นเสาชิงช้าตามตำนาน
อ่าเผ่วลื้อก่องอู้	=	พิธีเก็บเครื่องเซ่นไหว้
เซื่อ	=	ตะ โคน ตอนยกเสาชิงช้าใส่หลุมพร้อมๆ กัน
ยื่อ	=	แกะ
โมยะ	=	ลิง
ยา	=	ไก่
ซื่อ	=	สุนัข
หยะ	=	หมู
โฮ	=	สัตว์ที่คล้ายกระรอกอยู่ในป่าดงดิบ
โย่/โญ่	=	ควาย
ห่าหล่า	=	เสือ
ถ่องละ	=	ม้าลา
หล่อง	=	กระต่าย
แซ้	=	สัตว์ที่คล้ายสุนัขจึงจอกอยู่ในเขตหนาวเย็น
หม่อง	=	ม้า

บทคัดย่อ

“อ่าข่า”(akha) เป็นชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศไทย โดยมีการตั้งชุมชนอยู่เหนือระดับน้ำทะเล 500 เมตร ขึ้นไป เป็นกลุ่มชาวเขาไทยที่มีประชากรอันดับ 4 จากจำนวน 9 เผ่าทั้งหมดโดยมีจังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดที่มีประชากรอ่าข่าอาศัยอยู่มากที่สุด

ภาษา อ่าข่ามีภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเป็นของตนเองโดยได้ถูกจัดแยกให้อยู่ในกลุ่มภาษาพูดของ ธิเบต-พม่า แต่ไม่มีภาษาเขียน ซึ่งเป็นประเด็นที่ทำให้ชนเผ่าอ่าข่า มีการสืบสานพิธีกรรม ประเพณี โดยใช้หลักความจำและการปฏิบัติต่อกันมาจากบรรพบุรุษ จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 2000 ปี

ความเชื่อ อ่าข่าเป็นกลุ่มชาวเขาที่มีการประกอบพิธีกรรม ประเพณี เยอะที่สุดในบรรดา 9 เผ่า โดยพิธีกรรม ประเพณี ถือเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งพิธีกรรม ประเพณีมีความเอื้อต่อการปลูกพืชพันธุ์ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปกครองในการดำรงอยู่ร่วมกับมนุษย์ อย่างสมดุล

ดังนั้นโครงการวิจัย เรื่อง “เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอ่าข่า” เป็นโครงการหนึ่งที่ดำเนินการขึ้นเนื่องจากสมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอ่าข่าเชียงราย ได้ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอ่าข่า โดยได้ร่วมมือกับชุมชนของพื้นที่เป้าหมาย และภายหลังการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวมีระยะหนึ่ง ได้พบว่ากระแสการหลังไหลวัฒนธรรมความเชื่อใหม่ เข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากร ภูมิปัญญา สูญเสีย เด็ก เยาวชนขาดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมวิถีชีวิต พิธีกรรม ประเพณี ด้วยเหตุปัจจัยส่วนหนึ่งนี้ สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอ่าข่าเชียงราย จึงได้จัดทำโครงการวิจัย“เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอ่าข่า” เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวและแสวงหารูปแบบการพัฒนา เผ่าอ่าข่า ให้มีความเข้มแข็ง ยั่งยืน โดยใช้ภูมิปัญญาพิธีกรรมประเพณี เป็นเครื่องมือการพัฒนาการ เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนและความยั่งยืนชนเผ่าควบคู่กันไป โดยการวิจัยดังกล่าวได้ทำการแบ่งออกเป็น 2 ระยะ กล่าวคือ

ระยะที่หนึ่ง

การวิจัยมุ่งเน้นประเด็นรวบรวม และเก็บข้อมูลพิธีกรรมประเพณี ในรอบปีของชาวอาข่า โดยทำการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อที่เป็น องค์ความรู้ หรือภูมิปัญญา ที่มีอยู่กับพิธีกรรมประเพณี ซึ่งชาวอาข่าได้ใช้ปฏิบัติสืบกันมาโดยเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของพิธีกรรม ประเพณี ในรอบปี เจริญเวศน์สิ่งแวดล้อม (ป่า ดิน น้ำ สัตว์ป่า) เจริญวัฒนธรรม และเชิงความสัมพันธ์ต่อมนุษย์ โดยศึกษา ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ คำสอน กับกลุ่มบุคคลเป้าหมาย ที่มีตำแหน่งทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนอาข่า คือ เฉ่วมา(Dzoeq ma) พี้มา(Pil ma) หน้าเงอ (Naq ngeuq) จิมา (Civq ma) ขะมา (Qav ma) และ ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก ศึกษาที่มา การสังเกตแบบมีส่วนร่วมการประกอบพิธี การประชุมกลุ่มเล็ก และเวทีกลุ่มใหญ่ ของพื้นที่เป้าหมาย โดยทำการเขียนบันทึก ถ่ายภาพนิ่ง วีดีโอ เพื่อเตรียมการจัดทำเป็นคู่มือในการให้การศึกษา เรียนรู้ แก่เด็ก เยาวชน ผู้มาท่องเที่ยว และผู้สนใจ

ระยะที่สอง

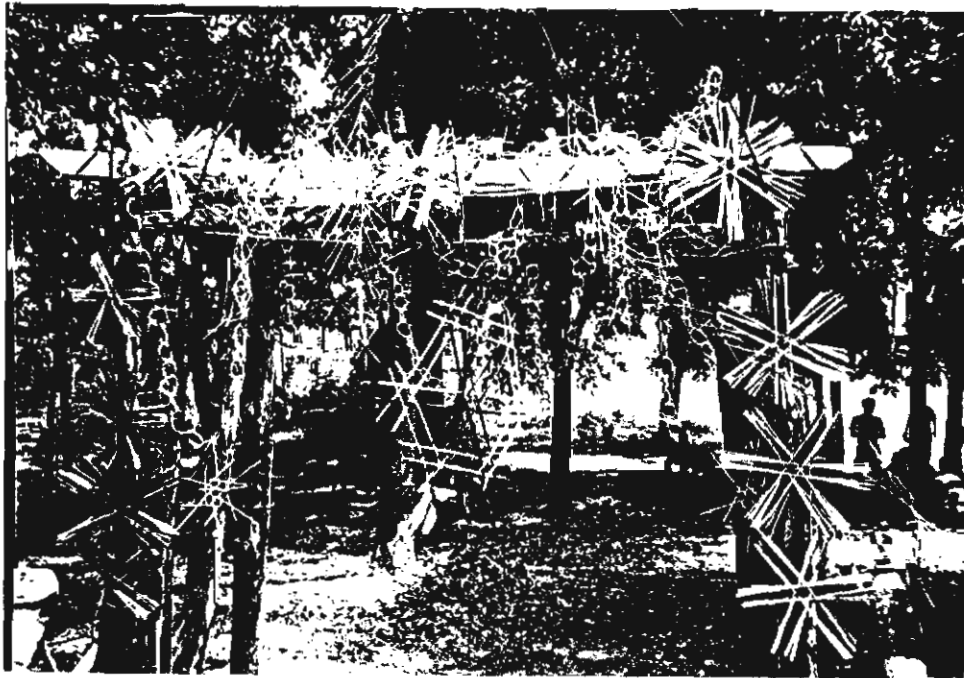
เน้นกระบวนการพัฒนารูปแบบการเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า และการติดตามประเมินผลงานวิจัย เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า นอกจากจะเป็นการส่งเสริมรณรงค์ให้ความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรม ประเพณี ที่ถูกต้องกับผู้มาท่องเที่ยวกับชุมชนแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ได้รับการเรียนรู้พิธีกรรม ประเพณี อันจะนำไปสู่การสืบสานพิธีกรรม ประเพณี และชาติพันธุ์ รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรอย่างรู้ค่า มีความสมดุลกับธรรมชาติ ซึ่งระยะนี้ จะใช้กระบวนการ คือ การผลิตสื่อ และคู่มือพิธีกรรมประเพณี การเตรียมชุมชนเป้าหมายท่องเที่ยวโดยกระบวนการ AIC การพัฒนารูปแบบท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า การดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมตามกาลสมัย และการติดตาม ประเมินผล

โดยกระบวนการวิจัยนี้ เป็นกระบวนการวิจัยและพัฒนา **Research and Development** แล้ว โครงการวิจัยมีความเชื่อมั่นว่า จะส่งผลต่อกระบวนการดำเนินชีวิตทั้งในชนเผ่า และสังคมไทย โดยเฉพาะภูมิปัญญาของพิธีกรรม ประเพณี สามารถที่จะรักษา

ความเป็นชาติพันธุ์ และดำรงอยู่ในกระแสสังคมบนพื้นฐานความเอื้อเฟื้อต่อกัน ระหว่าง
มนุษย์ สิ่งแวดล้อม อย่างเหมาะสม

ความเป็นชาติพันธุ์ จะเป็นจุดเด่น ทางด้านเอกลักษณ์ ที่จะช่วยเสริมสร้างรายได้ใน -
ทางเศรษฐกิจของชุมชน และของชาติโดยรวม รวมไปถึงการสร้างความเข้าใจร่วม
ระหว่างชาติพันธุ์อื่นๆ

และสุดท้าย สื่อ ข้อมูล ที่เกิดจากการวิจัยทั้งหมด จะเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่า
ของเผ่าอำขาและของชาติ ถือเป็นมรดกที่สามารถใช้ในการถ่ายทอด เผยแพร่ แก่อนุชนคนอำ
ขา และผู้สนใจ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนเป็นหนังสือการบันทึกทางประวัติศาสตร์
ของชนเผ่า ที่จะใช้เพื่อการสืบสานต่อไป

Abstract

'Akha' is one of hill tribe ethnic mountain group, residing around the area of northern part of Thailand, the altitudes of about 500 meters above sea level. Akha population are Thailand's fourth largest number of all 9 tribes of tribal people. Most of Akha people reside in the province of Chiangrai.

Language : Akha people have their own language in communication within their tribe. Akha language is classified into the spoken language of Tibet - Burma but Akha have no written language. Akha have no written history so they have continued their ceremony and traditions by the perception of themselves, memory and practice from their ancestors to descendents for more than 2,000 years ago.

Superstition : Akha tribe is one of the 9 ethnic groups which has most ceremony and traditions. Their traditions are as the essential tool of their ways of life, such as farming, natural resource conservation and rule of the appropriate ways to live with others people.

Therefore, the research project named '**The promotion of Akha cultural tourism ability**' is one of the projects which was established by the Association for Akha Education and Culture in Chiangrai (AFECT). AFECT had formed the activities of Akha cultural tourism by the cooperation of target villages. After the implementation of activity had done for a period of time, AFECT found that the undergoing rapid modern culture and belief flowed to Akha community. They caused the fighting for resources, loss of talent and children and youths lost their knowledge and understanding in Akha traditional ways of life. For these reasons, AFECT has initiated the research project of '**The promotion of Akha cultural tourism ability**' for solving the problems and finding the method of Akha tribe's development for their strength and continuity. The aptitude of traditional ceremony will be used for the tool of development, in order to establish the

community economic and the remaining of Akha tribe. The research is divided into 2 stages as follow.

Stage I

The research focuses on the issue of collecting data of the Akha annual traditional ceremony, the superstitions of Akha people that have been continued from the past until now and analysis of the relationship among the annual traditional ceremony that based on the ecological environment (forest, sand, water, wildlife) culture and human relationship. The activities are to study the prohibitions, practices and instructions from target people who are the respective elders and have the high social position in Akha communities. They are Dzoog ma, Pil ma, Naq ngeug, Ciq ma, Qay ma and other qualified people. Data will be collected from deep interviewing, history study, observation of ceremony, meeting of sub groups and main groups of target people by writing reports, taking photographs and video. All data will be arranged for the guide book of cultural tourism which is useful for children, youths, tourists and interesting people to study and get the knowledge.

Stage II

This stage focuses on the process of the development of the promotion of Akha cultural tourism ability and the monitoring and evaluation of research. Akha cultural tourism is not only the promotion of knowledge about the correct traditional ceremony for the visitors of community but also the promotion for children and youth to learn about their traditional ceremony continuity, how to use and value natural resources. The tools of this stage are the producing of information education and communication materials such as the guide book of Akha traditional ceremony, the preparation of target communities by using an appreciation influence and control (AIC) process, the development of the Akha cultural tourism method, the appropriate implementation of

The process of this research is the research and development and the research project believes that its result will effect to both of hill tribe and Thai social's ways of life in the remaining of their race and be able to live together in favor of helping between human and environment.

Unity of race : is a prominence characteristic which can help the increasing of income in both of community and nation economic and also promote the understanding among others races

At last, all of the information from this research will be a wisdom treasure of Akha tribe and country and it will be a heritage to use to transfer and dissemination to Akha next generation and also interesting people within the present time and future. This research will be a history repon book of Akha tribe for the continuity of traditions.

file ~~B~~ TRF drie A/D.

ประกาศนุญการ

คำนำ

คำศัพท์อาชญาที่ควรรู้

บทคัดย่อ และ Abstract

บทที่ 1 แนวคิดโครงการวิจัย.....	1
1.1-ภูมิหลัง.....	1
1.2-กรอบความคิดการวิจัย.....	5
1.3-เป้าหมาย.....	5
บทที่ 2 วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
2.1 – วัตถุประสงค์การวิจัย.....	7
2.2 – พื้นที่การวิจัย/ประชากร/เครื่องมือ.....	7
2.3 – วิธีการวิจัย.....	8
บทที่ 3 พิธีกรรม ประเพณีในรอบ 12 เดือน ของชาวอำเภ.....	12
การเกิดชุมชน และเริ่มพิธีกรรม ประเพณี.....	12
3.1 – พิธี “จีจี ชี-เออ” เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว.....	19
3.2 – อยู่กรรมไม่จุดไฟ “หมี่ง่า เข่อหมี่ ลอง”.....	25
3.3 – ประเพณี “ซืมสี่ ซืมมี อำผั่ว”.....	27
3.4 – พิธีปลูกประคุดหมู่บ้าน “ลื้อข้อง คู้-เออ”.....	38
3.5 - พิธี “ค้ำ ค่ำ ฉี-เออ”.....	42
3.6 – พิธีบูชาศาลพระภูมิเจ้าที่ “มีซ้อง ลื้อ-เออ”.....	44
3.7 – ประเพณี “แซ่ค้ำ อำผั่ว”.....	49
3.8 – อยู่กรรม “นุ่เค้ แจ๊ะ ลอง-เออ”.....	58
3.9 – อยู่กรรม “เป่ว โกะ แจะ-เออ”.....	58

3.10 - ประเพณี “จุ่มผี ล้อ-เออ”.....	60
3.11 - ประเพณี “แย้ขู่อ่าเผ่ว”	67
3.12 - ประเพณี “ขอ ลา อ่าเผ่ว”.....	77
3.13 - อยู่กรรมวัน “แซ่ข”.....	81
3.14 - ประเพณี “ยาจิ จิ อ่าเผ่ว”.....	83
3.15- อยู่กรรมวันหมู “หะ ละง-เออ”.....	87
3.16- ประเพณี “ค้อง แะ๊ะ แะ๊ะ อ่าเผ่ว”.....	87
3.17 - พิธีอยู่กรรม “แง บ้อง ละง-เออ” เพื่อตัดกแตน.....	93
3.18 - ประเพณี “ขอพูนองหมื่อ เซ้-เออ” เลือกฤกษ์วันดีชุมชม.....	95
3.19 - พิธี “แซ่สี จีป่า ถ่อง ล้อ”.....	103
3.20 - พิธี “บ่อเยว แปยะ-เออ” เก็บเกี่ยวข้าวครั้งสุดท้าย.....	105
3.21 - ประเพณี “ค้าห้อง อ่าเผ่ว” ปีใหม่ลูกข้าง.....	109
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิเคราะห์ความสัมพันธ์.....	116
4.1 -ความสัมพันธ์พิธีกรรม ประเพณี ที่มีต่อมนุษย์.....	119
4.2 -ความสัมพันธ์พิธีกรรม ประเพณี เชนนิเวศ.....	121
4.3 - ความสัมพันธ์พิธีกรรม ประเพณี เชนวัฒนธรรม.....	124
บรรณานุกรม.....	126
ภาคผนวก.....	127

~~~~~

บทที่ 1

แนวคิดโครงการวิจัย / เป้าหมาย

*****

1.1 ภูมิหลัง

“อาข่า” เป็นชื่อที่เรียกของชนเผ่า ชื่อนี้ สามารถใช้ได้ ในประเทศไทย จีน(เขตสิบสองปันนา) ลาว พม่า นอกจากนี้ ยังมีบุคคลภายนอก ที่เรียกชื่อเผ่าอาข่า ต่างกันไป เช่น ในประเทศไทยรู้จักอาข่าในนาม “อิก้อ” ประเทศลาวเรียกว่า”ก้อ”หรือ อิก้อ สำหรับประเทศไทยปัจจุบันได้ทำการเปลี่ยนชื่อการเรียกชนเผ่าอิก้อ มาเป็น “อาข่า” (AKHA) อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2543 ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาฐานะบุคคลให้กับบุคคลบนพื้นที่สูง พศ 2543 ของกระทรวงมหาดไทย โดยให้ใช้ชื่อว่า “อาข่า” อย่างไรก็ตามการเรียกชื่อที่เป็นหลักถูกต้องและเป็นที่ยอมรับในชนเผ่านี้ คือการเรียกชื่อว่า “อาข่า” (AKHA)

จากสุภาษิตที่ว่า “อาข่า เข้ข่า ถี้ข่ามา”(Aqkaq tsel kaq tiq kaq ma) หมายถึง “อาข่า แม้อยู่ห่างไกลย่อมเป็นหนึ่งเดียวหรือ เป็นเผ่าพันธุ์เดียว” อีกสุภาษิตคำหนึ่งที่ว่า “เซอิ ถี้ซั่มแตะ เซ้ บย้า ถี้แย๊ะจู้” (tsel civq tiq suml tehv tsel byaq tiq yehv cuv) หมายถึง “สิบช้างดี เหล็กต้องช่วยดีเหล็กเส้นเดียว สิบแมลงผึ้ง ให้คุณน้ำหวานในดอกเดียว” ล้วนเป็นสุภาษิตภูมิปัญญา ของเผ่าอาข่า ที่ใช้ในการปกครอง เรียนรู้ และการช่วยเหลือทั้งระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อม สัตว์ ด้วยกันมาเป็นเวลานาน จากบรรพบุรุษ ถึงปัจจุบัน ทั้งนี้พิธีกรรม ประเพณี ที่ปฏิบัติของชนเผ่าอาข่า เป็นทั้ง กุศโลบาย ย่อยต่อการเรียนรู้ ถ่ายทอด จากรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

จากความเชื่อ และความหลากหลายที่ชนเผ่าอาข่าได้ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ประเพณี ในรอบปี เป็นเครื่องมือแผนปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน และส่งผลนำไปสู่การคุ้มครอง แพร่พันธุ์ การใช้ โดยให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติที่สร้างขึ้น หรือแม้แต่มนุษย์เองเป็นผู้กำหนดขึ้น ล้วนเป็นเป้าหมายหลักที่จะก่อให้เกิดความสามัคคีร่วม โดยไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ ทั้งในมิติแห่งปัจจุบัน และมิติที่

พิสูจน์ไม่ได้ เป็นกระบวนการสร้างความเป็นกลางโดยหลักแห่งธรรมชาติ ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นที่มา ที่ไปของการใช้ “ภูมิปัญญา” ภายใต้อิทธิกรรม ประเพณี ในรอบปีทั้งหมด ของชนเผ่าอาข่า

อย่างไรก็ตามจากกระแสการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นในชุมชน อาข่า ปัจจุบัน ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่างๆ ในสังคมชนเผ่า ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ วิถีปฏิบัติ วัฒนธรรมบริโภค การใช้ภาษา การแต่งกาย ฯลฯ ซึ่งเหมือนกับหากปล่อยให้กระแสที่กล่าวมาไม่ได้รับการวิเคราะห์ หรือหาช่องทางที่เหมาะสมเพื่อดำเนินงาน หรือหากไม่สร้างกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้ อย่างชาญฉลาดและเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันแล้ว ย่อมส่งผลเสียอย่างกว้างขวางแก่ชนเผ่า และสังคมส่วนรวมมากขึ้น

ดังนั้นโครงการวิจัย “เสริมสร้างศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า” จึงเป็นอีกมิติใหม่ ที่ดำเนินขึ้นเพื่อศึกษาและค้นคว้าแสวงหารูปแบบ เพื่อการจัดกิจกรรมเชิงพัฒนา และการรณรงค์ ตลอดจนการสร้างคามเข้มแข็งชุมชนของชนเผ่าอาข่า โดยมีกรอบและเหตุผลการวิจัยกล่าวคือ

1. เนื่องจากเด็ก เยาวชนของชนเผ่าในปัจจุบัน ขาดความรู้ ความเข้าใจ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาของพิธีกรรม ประเพณีตนเอง ที่เป็นประโยชน์ เพราะขาดรูปแบบที่เหมาะสมในการถ่ายทอด เผยแพร่ เรียนรู้ ความเชื่อ ภูมิปัญญา ตามสถานการณ์ในปัจจุบัน
2. ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน แหล่งน้ำ สัตว์ป่า ถูกทำลายเพื่อประโยชน์ของคน อันเป็นจุดที่ทำให้เกิดผลกระทบ โดยส่วนรวมในวงกว้าง
3. ชนเผ่าอ่าข่าไม่มีภาษาเขียนที่เป็นลายลักษณ์อักษร จึงทำให้ พิธีกรรม ประเพณี และความเชื่อสูญหายไป จำเป็นต้องจัดให้มีการบันทึกในรูปแบบลายลักษณ์อักษร ที่ดัดแปลงมาจากภาษาโรมัน และภาษาไทย เพื่อที่จะใช้เป็นสื่อ คู่มือ เพื่อการถ่ายทอดเรียนรู้ต่อไป
4. ประชากรชนเผ่าอ่าข่า เป็นกลุ่มชาวไทยภูเขา ที่อยู่ในอันดับ 4 ในบรรดาชาวเขา ของประเทศไทยทั้งหมด 9 เผ่า เป็นจุดสนใจจากนักท่องเที่ยวของชาวไทยและชาวต่างประเทศ เนื่องจากมีวิถีชีวิต วัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ ที่ไม่เหมือนชนกลุ่มอื่นสามารถดึงดูดได้เข้าประเทศระดับหนึ่ง แต่ขณะเดียวกันอ่าข่า เป็นผู้ถูกท่องเที่ยวเพียงฝ่ายเดียว จึงทำให้วัฒนธรรมที่ดั้งเดิม ถูกทำลาย และสูญเสียด้านพันธุ์ไปในที่สุด
ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาหารูปแบบ การท่องเที่ยวตามแนววัฒนธรรม อ่าข่า เพื่อคงสภาพวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม ความเชื่อ ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของชนเผ่า โดยได้รับส่วนแบ่ง ในทางเศรษฐกิจ จากการท่องเที่ยว อันเป็นการ สร้าง ความ เข้มแข็งทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืนต่อไป
5. เพื่อเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวโดยให้ชนเผ่าอ่าข่า ได้รู้จักการใช้สื่อเป็นเครื่องมือ ให้ผู้มาท่องเที่ยว ได้รับความรู้ที่เป็นจริงและข้อมูลถูกต้อง อันเป็นการสืบสาน วัฒนธรรมชีวิต ที่เป็นมรดกสังคมไทยต่อไป
6. ปัญหาความยากจนชุมชนอ่าข่า ซึ่งมีการประกอบอาชีพการเกษตรแบบดั้งเดิมอย่าง เดียว ซึ่งในปัจจุบัน ไม่เอื้อต่อรายจ่ายที่เกิดขึ้น เยาวชนคนหนุ่มสาวต้องออกไป

ทำงานในชุมชนเมือง บางคนต้องไปประกอบอาชีพเป็นหญิงบริการทางเพศ ก่อให้เกิดการนำโรคติดต่อกลับเข้าสู่ชุมชน

ดังนั้น โครงการวิจัยเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ เป็นอีกแนวทางหนึ่ง ที่จะศึกษา ค้นคว้า เพื่อหาช่องทางให้ชุมชนสร้างรายได้ รวมทั้งการอนุรักษ์ พิธีกรรม ประเพณี เพื่อลดปัญหาการโยกย้ายแรงงานของ เด็ก เยาวชนอำเภอเข้าสู่เมืองได้

จากประเด็นหัวข้อที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นเพียงส่วนหนึ่ง ที่โครงการวิจัยเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ ได้ดำเนินการขึ้น เนื่องจากเชื่อว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาของพิธีกรรม ประเพณี ของชนเผ่าอำเภอ สามารถที่จะแก้ไขปัญหาการดำรงชีวิตของชาวอำเภอ ในสังคมปัจจุบันโดยใช้หลักของภูมิปัญญาพิธีกรรม ประเพณีในรอบปี เป็นเครื่องมือ ในการดำเนินชีวิตของชนเผ่า และสืบสานความเป็นชาติพันธุ์ อีกทั้งสร้างเศรษฐกิจ ที่เป็นรายได้ให้ชุมชนได้พึ่งพาจริง -

1.2 กรอบความคิดการวิจัย

พิธีกรรม ประเพณี ที่ชนเผ่าอาข่า ได้ใช้ในการปฏิบัติ สืบทอดมาตั้งแต่ อดีต จนถึง ปัจจุบัน ถือเป็นเรื่องราว ที่เกี่ยวพันกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง เป็นการเชื่อมต่อมิติในโลกที่พิสูจน์ได้ และในมิติที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ อันเป็นเครื่องมือ ในทางปฏิบัติของอาข่า เพื่อให้เกิดความสมดุล การดำเนินชีวิตทางธรรมชาติโดยไม่ขัดต่อ ระบบใดระบบหนึ่ง ของมิติการอยู่ร่วมกัน จึงถือว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาพิธีกรรม ประเพณี ควรที่จะให้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และนำไปสู่การถ่ายทอด เผยแพร่สู่ชนรุ่นหลัง ที่สำคัญ องค์ความรู้ที่รวบรวมได้ เป็นเครื่องมือการพัฒนาได้

ดังนั้นโครงการวิจัย “เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า” ได้ กำหนดกรอบความคิดการวิจัยกล่าวคือ

- 1.2.1 เชื่อว่า สามารถที่จะรักษาความเป็นเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ และสามารถดำรงอยู่ ในสังคมอย่างสงบสุขบนพื้นฐานความเอื้อเฟื้อต่อกัน ระหว่าง มนุษย์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ป่า ดิน น้ำ สัตว์ป่า อย่างสมดุล
- 1.2.2 ชาติพันธุ์ ความเป็นชาติพันธุ์และมีเอกลักษณ์ของตนเองจะเป็นจุดเด่นใน การที่จะ
↑
ช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกันให้กับสังคมชนเผ่าอื่นๆ อย่างถูกต้อง อันจะนำไปสู่ สันติภาพของท้องถิ่นและสังคมได้
- 1.2.3 ข้อมูลเอกสาร เอกสารที่ได้จากการวิจัยทั้งหมดทุกรูปแบบจะเป็นทรัพย์สิน องค์ความรู้ ที่มีคุณค่าสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด ถือเป็น การบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของอาข่า เพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอด

1.3 เป้าหมาย

จากกรอบความคิดทั้งหมดนี้ โครงการวิจัยฯ ได้รวบรวมความเชื่อ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของพิธีกรรม ประเพณีอาข่า ในรอบปี เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือ การปฏิบัติ ด้าน การพัฒนา และเรียนรู้ โดยเชื่อว่า จะมีผลงานการวิจัยที่เกิดขึ้นในเชิงข้อมูล องค์ความรู้ ความเชื่อ ในสิ่งนี้เหล่านี้ คือ

- 1.3.1 มีข้อมูล และ เอกสาร ที่เกี่ยวกับพิธีกรรม ประเพณี รวมถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาอำเภอรอบ 12 เดือน
- 1.3.2 มีสื่อภาพโปรสเตอร์ สไลด์ รูปภาพ ของพิธีกรรมประเพณี ในรอบปี เพื่อการศึกษา
- 1.3.3 มีคู่มือที่เกี่ยวกับพิธีกรรมประเพณีในรอบปี เพื่อใช้ในการเรียนและท่องเที่ยว
- 1.3.4 เกิดรูปแบบ การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอรอบ อย่างยั่งยืน
- 1.3.5 สร้างรายได้ในทางเศรษฐกิจ อันเป็นทางเลือกหนึ่งของชุมชนอำเภอรอบ
- 1.3.6 มีการอนุรักษ์ และสืบทอดพิธีกรรมประเพณีของชนเผ่า ที่เป็น มรดกทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ที่มีค่าต่อชนเผ่าและสังคมโดยรวม

บทที่ 2

วิธีดำเนินการวิจัย

*****

โครงการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ ซึ่งดำเนินการโดย
สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอำเภอ เชียงราย ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สำนัก-
งานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว. เป็นโครงการที่เกิดขึ้น จากความร่วมมือ และวางแผน
การวิจัยแบบมีส่วนร่วม Participation Action Research (PAR) โดยมีคณะทำงานวิจัย 3 ฝ่าย
คือ ชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชนชาวเขา นักวิชาการ ซึ่งการวิจัยได้กำหนด วิธีการและ
วัตถุประสงค์ ดังนี้

2.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1.1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาเกี่ยวกับพิธีกรรม ประเพณีในรอบปีของชาวอำเภอ
- 2.1.2 เพื่อผลิตสื่อและคู่มือท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอเกี่ยวกับพิธีกรรมประเพณีใน
รอบปีของชาวอำเภอ
- 2.1.3 เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ ที่เหมาะสมกับกาลสมัย
และ สภาพแวดล้อม

2.2 พื้นที่การวิจัย / ประชากร / เครื่องมือ

โครงการวิจัย ได้กำหนดพื้นที่ชุมชนอำเภอที่ สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรม
ชาวอำเภอ เชียงราย ได้เข้าดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมไปถึงชุมชนอำเภอที่อยู่ใกล้เคียงเมือง
และ ชุมชนใกล้เคียง ซึ่งมีการสืบทอดพิธีกรรมประเพณีอำเภออยู่ และให้ครอบคลุมถึงกลุ่ม
อำเภอทุกกลุ่ม ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยกำหนดออกได้ คือ

(ก) พื้นที่ชุมชนวิจัย จำนวน 9 ชุมชน คือ

บ้านห้วยขี้เหล็ก บ้านแสนเจริญเก่า บ้านห้วยแม่ซ้ายอำเภอบ้านอ้ออำเภอเคื่อ
บ้านแม่จันใต้ บ้านอโศก บ้านอาหละ บ้านห้วยหมาก บ้านเมืองอำเภอบางมะคั้ง

(ข) ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมาย เป็นชนเผ่าอำเภอบางของพื้นที่ หมู่บ้านละ 5 คน ที่มี
ตำแหน่งในชุมชน คือ เฒ่า (ผู้นำวัฒนธรรมและการปกครอง) พี่มา (หมอสมุนไพร)
จิม/บาอี (ช่างตีเหล็ก) ขะมา (ผู้นำธรรมชาติที่ชุมชนนับถือ) หรือผู้มีคุณวุฒิ
ในชุมชน ที่มีความรู้เรื่องอำเภอบาง จำนวน 40 คน

(ค) เครื่องมือการวิจัย

-วิทยุเทปบันทึกเสียง

-กล้องถ่ายรูป

-การสัมภาษณ์เจาะลึก

-กล้องวีดีโอบันทึกภาพ เสียง

2.3 วิธีการวิจัย

โครงการวิจัยเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอบาง ได้กำหนด ระยะเวลา
ดำเนินการวิจัย ออกเป็น 2 ระยะ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ และคำถามวิจัย ของโครง
การฯ ตลอดจนเพื่อรวบรวมข้อมูลวิจัยให้มีคุณภาพ สามารถที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ ได้
ฉะนั้นจึงได้แบ่งเนื้อหาของการวิจัยแต่ละระยะกล่าวคือ

ระยะที่ 1

การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ พิธีกรรม ประเพณี ในรอบ 12 เดือนชาวอำเภอบาง และ
การ วิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากอำเภอบาง เป็นกลุ่มชาวไทยภูเขาที่ไม่มีตัวอักษรเขียน เป็นของตนเอง จึงก่อ
เกิดปัญหาในการจดจำและการเผยแพร่ เรียนรู้ ฉะนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลพิธีกรรม

ประเพณีในรอบปีที่ชนเผ่าอาข่าปฏิบัติใช้กัน จึงเป็นเรื่องที่สำคัญและเร่งด่วน
ตลอดจนให้มีการวิเคราะห์ข้อมูล ในระยะแรก โดยมีภารกิจดำเนินการ 2 ภารกิจ ตามขั้น
ตอน คือ

ภารกิจที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์พิธีกรรม ประเพณี

ก) การเก็บรวบรวมข้อมูล

- a) ทำการรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ประเพณี ในรอบปีของ
ชนเผ่าอาข่า จากการศึกษาหรือวิจัยของหน่วยงานราชการ เอกชน หรือนักวิจัย
เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบ เรียนรู้
- b) สัมภาษณ์แบบเจาะลึก กับกลุ่มบุคคลเป้าหมาย หรือผู้ทรงคุณวุฒิและทำการ
บันทึกเป็น

ลายลักษณ์อักษร โดยมีกรอบการสัมภาษณ์ พิธีกรรมประเพณี คือ

- สัมภาษณ์และเก็บประวัติความเป็นมาของพิธีกรรม ประเพณี ที่เป็นลักษณะ
ตำนาน ความเชื่อ ของพิธีกรรม ประเพณี ในรอบปี และ
- สังเกตขั้นตอน และวิธีการประกอบพิธีกรรม ประเพณี ที่ได้สืบทอด และ
ปฏิบัติ กันมา อย่างมีส่วนร่วม โดยใช้เครื่องมือในการบันทึก

ข) การวิเคราะห์ข้อมูล

- a) ศึกษาความหมาย ความสัมพันธ์ ของพิธีกรรมประเพณีในรอบปีของชนเผ่าอาข่า
ที่มี ต่อวิถีชีวิตมนุษย์ด้าน สิ่งแวดล้อม ป่า ดิน น้ำ สัตว์ป่า วัฒนธรรม และ
- b) วิเคราะห์ภูมิปัญญาของพิธีกรรม ประเพณี ในรอบปีในด้านคำสอน/ข้อห้าม /ข้อ
ปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมและเป็นกุศโลบาย จากข้อมูลที่รวบรวมได้ โดยการ
สัมภาษณ์สอบถาม ซึ่งนำมาใช้ในวิถีชีวิตชนเผ่า และ
- c) จัดการประชุมในพื้นที่วิจัยแบบกลุ่มย่อย อย่างน้อยชุมชนละ 1 ครั้ง และจัดการ
ประชุม

เสวนากลุ่มใหญ่พื้นที่การวิจัยอย่างน้อย 1 ครั้ง เพื่อตรวจสอบ ข้อมูล องค์ความรู้ ความเชื่อ ที่ได้จากการวิจัย

ภารกิจที่ 2 การเก็บรูปภาพ เสียง วิดีโอ ภาพนิ่ง เพื่อการผลิตสื่อ

การเก็บรูปภาพ เสียง วิดีโอ ภาพนิ่ง เพื่อการผลิตสื่อเป็นกระบวนการวิจัยที่โครงการได้ดำเนินการให้มีขึ้น เพื่อจัดเก็บข้อมูลที่เป็นภาพ เสียง วิดีโอ ภาพนิ่ง ที่มีคุณภาพ ทั้งนี้ เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมได้ไปใช้ในการผลิตสื่อ และคู่มือ อันจะนำไปถ่ายทอดให้เด็ก เยาวชน ของชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้สนใจ โดยมีสื่อประเภทต่างๆ อาทิเช่น โปรสเตอร์ ภาพ ภาพพลิก แผ่นพับ ม้วนวิดีโอ เว็บไซต์อำเภำ โดยจะดำเนินการผลิตสื่อที่กล่าวมา ในระยะที่ 2 ต่อไป

ระยะที่ 2

การพัฒนารูปแบบเสริมสร้างศักยภาพท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภำ และการติดตามประเมินผล

กิจกรรมวิจัยของโครงการฯ ในระยะที่ 2 นี้ เนื่องจากสมาคมเพื่อการศึกษาและ วัฒนธรรมชาวอำเภำ เชียงราย ได้ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภำในพื้นที่ เป้าหมาย เพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์พิธีกรรม ประเพณีและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน การเสริมสร้างรายได้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และจากการดำเนินงานพบว่าปัญหาหนึ่งที่ ชุมชนประสบพบเห็นคือ การบริหารจัดการ ขาดสื่อและ คู่มือพิธีกรรมประเพณี และ เทคนิคการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ รวมไปถึง เด็ก เยาวชนคนอำเภำ ขาดการเรียนรู้พิธีกรรม ประเพณี ดังนั้นกิจกรรมวิจัยระยะที่ 2 โครงการได้เตรียมภาระกิจ ที่จำเป็นในการ ดำเนินการ วิจัย กล่าวคือ

ภารกิจที่ 1   การผลิตสื่อ คู่มือ และการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
                  อาชีพ

ในภารกิจนี้โครงการได้เตรียม แนวทางการดำเนินกิจกรรม เพื่อการพัฒนารูปแบบ—
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาชีพ รวมไปถึงการผลิตสื่อ คู่มือ มีขั้นตอน กล่าวคือ

- 1) ผลิตสื่อที่เป็นคู่มือ เพื่อใช้ในการเผยแพร่ เรียนรู้ ถ่ายทอด
- 2) กำหนดพื้นที่เป้าหมายเพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาชีพ
- 3) เตรียมชุมชนโดยใช้กระบวนการ AIC
- 4) พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาชีพ โดยใช้กระบวนการ AIC
- 5) ดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว
- 6) ติดตาม ประเมินผล

ในระยะที่สองนี้โครงการเน้นการนำเนื้อหาการวิจัยจากระยะที่หนึ่ง มาใช้ในทาง
ปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาชีพ อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์
ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม โดยการนำเอา องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ของ พิธีกรรม
ประเพณี ไปใช้เพื่อให้ชนเผ่าสืบสานองค์ความรู้ให้ยืนยาว และเผยแพร่ต่อไป

พิธีกรรม ประเพณีในรอบ 12 เดือน ของชาวอ่าข่า ที่ได้จากการวิจัย

*****

การเกิดชุมชน และเริ่มพิธีกรรม ประเพณี

อ่าข่า (Akha) เป็นชนชาติหนึ่ง ที่อาศัยอยู่ในเขตทวีปเอเชีย ของประเทศต่างๆ คือ ประเทศจีน พม่า ลาว เวียดนาม และประเทศไทย มีประชากรรวมโดยประมาณ 2,500,000 คน โดยประเทศไทย มีประชากรชาติพันธุ์อ่าข่าอาศัยอยู่ในพื้นที่ 5 จังหวัดคือ จังหวัด เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ ตาก และคาดว่าตั้งแต่ช่วงปี 2540 เป็นต้นมา ชนเผ่าอ่าข่า มีการเคลื่อนย้ายและได้ไปตั้งรกรากเพื่อการประกอบอาชีพในเขตจังหวัด น่าน เพชรบูรณ์ โดยมีประชากรชนชาติอ่าข่าที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ตามพื้นที่ต่างๆ ประมาณ 63,000 กว่าคน

อ่าข่ามีขนบธรรมเนียม พิธีกรรมประเพณี อันเป็นวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่ใช้ในการ ดำเนินชีวิตประจำวันของชนเผ่า ที่เอื้อต่อระบบนิเวศน์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ทั้งในรูปของ ความเชื่อแบบแนวราบโดยมี คำสอน ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ทั้งที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม ถือเป็นกุศโลบาย ที่ใช้ในการดำเนินชีวิต โดยมีระยะเวลาสืบสานชนเผ่ามาไม่ต่ำกว่า 60 ช่วง บรรพบุรุษ คงมีคำกล่าวเปรียบเทียบอายุของชนเผ่าอ่าข่าว่า “หมี่หย่าอ่วเซ่ ยี่ถ่อ โยกว่า หง่า เซ่ยี่ดา”(miq zaq oeq tsel zil teq Zo ghaq ngaq tsel zil dav) หมายถึง ผู้หญิงจะมีอายุอย่างต่ำ 40 ปี ส่วนผู้ชายจะมีอายุอย่างน้อย 50 ปี ขึ้นไป และการสืบสายวงศ์ตระกูลตามลำดับชื่อ บรรพบุรุษอ่าข่าเรียกว่า “จี”(Tsuivq) และให้ผู้ชายเป็นผู้สืบสายตระกูล ซึ่งปัจจุบันมีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป และชาวอ่าข่ายังคงจำชื่อและนับถือกันมากกว่า 60 ช่วงอายุคนแล้ว

ดังนั้น เมื่อนำอายุผู้หญิงและชายมาบวกแล้วหารสอง ก็จะได้ตัวเลขเฉลี่ย 45 ปี แล้วคูณกับบรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้ว 60 ช่วงก็จะมีอายุ 2,700 ปี แสดงให้เห็นว่าชนเผ่าอ่าข่าเป็นเผ่าพันธุ์ที่มีการสืบทอดชาติพันธุ์ และพิธีกรรมประเพณี ยาวนานมากเผ่าหนึ่ง

จากความเชื่อที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ของอ่าข่า ได้ก่อกำเนิดพิธีกรรม ประเพณี อันเป็นบรรทัดฐาน เพื่อให้ชนเผ่าอ่าข่า ได้ยึดถือ เรียนรู้ ซึ่งเริ่มทั้ง ทฤษฎี และข้อ

ปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ “โครงการวิจัยเสริมสร้างศักยภาพ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ” ดำเนินการโดย “สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรม ชาวอำเภอ เชียงราย” จึงได้บันทึกข้อมูล เนื้อหา และผลการวิเคราะห์ จากการวิจัยของโครงการ กล่าวต่อไปนี้

การเกิดชุมชน และพิธีกรรมประเพณี

ชนเผ่าอ่าข่า ที่ดำเนินชีวิตในปัจจุบัน มีการประกอบพิธีกรรม หรือ ประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ซึ่งอ่าข่าจะเรียกรวมกันว่า “ย่อง ซ้อง โยะ”(Zahl Sahl Qovq) หมายถึง กฎ จารีต และ พิธีกรรมประเพณีที่ใช้ เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตั้งแต่ เกิดจนถึง ตาย โดย สามารถแบ่ง ภาคพิธีกรรม ในการปฏิบัติออกได้ 2 ภาคพิธี ใหญ่ ๆ กล่าวคือ

ภาคที่ 1 พิธีกรรมและประเพณี สำหรับคนเป็น เรียกว่า “แคะ ย่อง”(Dehvq Zahl)

คำว่า “แคะย่อง ”(dehvq zahl) หมายถึง การประกอบกิจกรรมทางศาสนา หรือการใช้กฎเกณฑ์บรรทัดฐานปฏิบัติสำหรับคนที่ไม่ตาย โดยมี พิธีกรรม ประเพณี และความเชื่อ ใช้เป็นเครื่องมือการดำเนินชีวิตประจำวัน ของทุกเพศ ตั้งแต่ การพูด การกิน การแต่งกาย แต่งงาน ทำงาน ฯลฯ หรือทุกอิริยาบถของมนุษย์ ทั้งที่ต้องปฏิบัติต่อตนเอง และผู้อื่น หรือ สิ่งรอบข้าง อย่างเสมอเท่าเทียม อ่าข่าเรียกการปฏิบัติเช่นนี้รวมว่า “แคะ ย่อง” (Dehvq Zahl) โดยมีสุภาษิตกล่าวไว้เกี่ยวกับภาคคนเป็นว่า “แคะย่องน้อแล้ว” ให้ความหมายว่า ชีวิตที่เกิดขึ้นเนื่องจากถูกส่งลงมาจากสวรรค์

ภาคที่ 2 พิธีกรรมประเพณีสำหรับภาคคนตาย อ่าข่าเรียกว่า “ซี่ ย่อง”(Sil Zahl)

คำว่า “ซี่ย่อง ”(sil zahl) หมายถึง ขั้นตอนหรือการประกอบพิธีกรรม เกี่ยวกับคนตาย ซึ่งจะเป็นการจัดการงานศพของคนที่ยาย โดยมีขั้นตอนพิธีกรรมอย่างสมบูรณ์ในการจัดการ มีสุภาษิตกล่าวไว้เกี่ยวกับการตายว่า “ซี่ย่องน้อตะ” ให้ความหมายถึง เมื่อตายแล้วกลับ ขึ้นสู่สวรรค์ โครงการวิจัยฯ จะไม่กล่าวรายละเอียดต่อประเด็นนี้ โดยโครงการฯ จะเน้นใน

ส่วนของ พิธีกรรมประเพณีภาคที่ 1 หรือที่เรียกว่า “แดะ ย้อง” (Dehvq Zahl) ที่ชาว
อำเภปฏิบัติในรอบ 12 เดือน เท่านั้น โดยโครงการได้ศึกษาวิจัยที่มา ของพิธีกรรมประเพณี
ในรอบ 12 เดือน รวมทั้งขั้นตอนการปฏิบัติ ความสัมพันธ์ที่มีต่อ สิ่งแวดล้อม มนุษย์ และ
วัฒนธรรม ที่อำเภได้นำมาใช้ปฏิบัติอยู่ และสืบทอดกันมาในปัจจุบัน

การริเริ่มพิธีกรรมประเพณี

ตามความเชื่อของอำเภการประกอบพิธีกรรมประเพณีในรอบ 12 เดือนได้นั้น เกิด
ขึ้นเป็นระบบได้ ต่อเมื่อมีคนกลุ่มหนึ่ง มีการจัดตั้งชุมชน เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของคนในหมู่
บ้าน ดังนั้นกิจกรรมที่จะเกิด เป็นสิ่งแรก ก็คือ

การสร้างชุมชนใหม่ของชาวอาข่า

ชุมชนใหม่ของชาวอาข่าจะเกิดขึ้นได้เมื่อผ่านพ้นประเพณี “คัว ท้อง พ้า”(Kal tahl pal)หรือประเพณีปีใหม่ลูกช้างในช่วงปลายเดือน ธันวาคม ตรงกับเดือนอาข่า “ท้อง ลา”(Tahl la) เนื่องจากเป็นช่วงที่ว่างงานมาก พร้อมทั้งสามารถซ่อมแซมหรือปลูกสร้างบ้าน — ใหม่หรือการสร้างชุมชนแห่งใหม่ ได้ สำหรับการสร้างชุมชนใหม่นั้น สาเหตุเกิดได้หลาย — ประการ เช่น เมื่อแกนนำชุมชนมีความขัดแย้ง มีการใช้อำนาจไม่เป็นธรรมของผู้นำ ลูกบ้าน กับผู้นำทางวัฒนธรรมชุมชนมีความเป็นพิษทางพิธีกรรมอาข่าเรียกว่า “ย้องโคะ”(Zahl dovq) คือประกอบพิธีกรรมร่วมไม่ได้ ปัญหาเรื่องโรคระบาด แหล่งที่ทำกินไม่สมบูรณ์ ปัญหาอาชญากรรม การสู้รบ สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการโยกย้ายเพื่อสร้างชุม — ชนแห่งใหม่ ของชาวอาข่า ซึ่งเมื่อเห็นว่าพร้อมกันแล้ว ผู้นำ หรือคณะกรรมการชุมชน เป็น ผู้ออกไปสำรวจที่ดินที่แห่งใหม่ โดยยึดหลักที่ว่า ที่แห่งใหม่ต้องมีความอุดมสมบูรณ์ทาง ธรรมชาติ ป่า ดิน น้ำ และเป็นจุดที่ไม่มีโรคระบาด และต้องเป็นจุดที่เจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ อนุญาต ให้ตั้งเป็นหมู่บ้านได้ เมื่อผู้นำ หรือกรรมการออกไปสำรวจ และพบพื้นที่ตามความประสงค์ แล้วก็จะเชิญให้ผู้อาวุโสในชุมชนไปดูพื้นที่และเมื่อผู้อาวุโสเห็นควรแล้ว สมาชิกชุมชนเริ่ม ที่จะเตรียมหาไม้การปลูกสร้างบ้าน บริเวณใกล้พื้นที่แห่งใหม่ ที่สร้างชุมชน ขณะเดียวกัน ผู้นำทางวัฒนธรรมและการปกครอง “เจ่วมา”(Dzoeq ma) และผู้อาวุโสในชุมชนก็เตรียมที่ จะทำพิธี โยนไข่ อาข่าเรียกว่า “จ้อง อู๋ แอ-เออ” (dzahl uv jeh-eu) คือพิธีเสี่ยงทายการตั้ง — ชุมชน ซึ่งพิธีนี้ จะเป็นการชี้ขาดว่าสามารถตั้งชุมชนใหม่ ได้ หรือ ไม่ มีขั้นตอนการ — ประกอบพิธีคือ

- ก) พิธี “เปาะเหลาะ หยะ เออ” (pawvq lawvq yavq-eu) คือการปลดเชือกมัด กระบอกหิง — ภูเขาที่มัดไว้กับโครงหลังคา ด้านฝั่งสตรี ที่เรียกว่า “เปาะ เหลาะ บ่อ ลอ” (pawvq lawvq bawq law) โดยปลดในวันที่จะทำพิธีโยนไข่ บ้านทุกหลังคาต้อง ต้องทำตรงจุดนี้เป็นสิ่ง — แรก โดยเอาไข่ / ข้าวสารใส่ในถ้วย ถือเป็นขั้นตอนในการ ปลดเชือกที่มัดกระบอกนี้ เป็น การแสดงถึง ความพร้อมในการที่จะย้าย

- ข) “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*) จะเตรียมด้วยที่ใส่ข้าวสาร และไข่ พร้อมผู้อาวุโสในชุมชน นำด้วย ไปนั้นไป ตรงจุดที่เห็น ว่ามีความเหมาะสมในการปลูกบ้านของ “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*) ผู้นำ ทางวัฒนธรรมและการปกครอง เมื่อไปถึงก็ทำการขุดหลุมให้เป็นหลุม ลักษณะ ก้นกะทะและอัดผิวให้แน่น จากนั้นก็เอาไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว จำนวน 4 ต้น มีความยาวประมาณ 50 นิ้ว มาตีกรอบหลุมที่ขุดไว้ แล้วใช้ไม้ทับ ให้แน่น อย่า ให้หลุด และหลุมจะเป็นลักษณะสี่เหลี่ยมจัตุรัส
- ค) ทำพิธีโยนไข่ เมื่อ “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*) กำหนดวันฤกษ์ดีและมีการเตรียมหลุมเรียบร้อยแล้ว “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*) จะยืนในหลุม และขอพรอธิฐานจากเจ้าที่ เจ้าทาง โดย กล่าวถึง ขอให้การ โยนไข่นี้ แดก และ ให้มีแค่สิ่งดีๆ สิ่งเลวร้ายอย่าอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ ขอให้ทำมาหากินคล่อง ให้มี การเลี้ยงสัตว์ดี มีการแพร่พันธุ์เพิ่มลูกหลานและผลผลิตดี จากนั้นก็ทำการไหว้ทิศทั้ง 4 ทิศโดยเริ่มทาง ตะวันออก – ตะวันตก – ทิศเหนือ - ทิศใต้ แล้วเอาไข่ มากำที่มือขวา ยืนขึ้น ยกไข่ สูงขึ้น ให้เท่าระดับ อก แล้วโยนลงก้นหลุม ที่เตรียมไว้ เมื่อไข่ที่โยน ถ้าไม่แตกก็จะทำ การโยนใหม่อีกครั้ง แต่รวมแล้วไม่เกิน 3 ครั้ง หากโยน 3 ครั้งปรากฏว่าไข่ไม่แตก แสดงว่า เจ้าที่ไม่อนุญาตในการสร้างชุมชน ก็ จะต้องหาจุดบริเวณใกล้เคียงมา ทำการโยนใหม่อีกรอบ แต่ต้องไม่ใช่ วันเดียวกัน และ เหตุที่เวลาโยนไข่ ไม่ยกมือให้ไข่อยู่สูงเหนือระดับใบหูเพราะเชื่อว่า หากเวลาเกิดเรื่อง รวาวปัญหา ต่างๆ ในชุมชน จะทำให้เรื่องราวต่างๆ ไปให้คนภายนอกได้ยิน ถือ เป็นเรื่อง ไม่ดี และสมาชิกในชุมชนจะไม่เชื่อกระบวนการปกครอง ดังนั้นจึงยกไข่ให้อยู่ ระดับ ใบหูเท่านั้น
- ง) กรณีไข่ที่โยนแตก ก็ทำการเสี่ยงทายในด้านต่างๆ กล่าวคือ ดูการ กระเจาไข่ แดง แสดง ให้เห็นถึงการสร้างถนนในชุมชน ส่วนไข่ขาวก็จะเป็นบริเวณการปลูกบ้านของ สมาชิกชุมชน จากนั้นก็ดำเนินการปลูกบ้านสำรอง “เส่ เกาะ เกาะ” (*Sehq ghawv ghawv*) กระท่อมปักขั้ว คราว และจะช่วยกันปลูกบ้าน “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*) เป็นหลัง แรกให้ก่อน และ

ปลูกให้เสร็จภายใน 1 วัน เมื่อปลูกเสร็จแล้ว ก็จะมีการไปขุด ลานเที่ยวชุมชน อ่าข้าเรียกว่า “กาบา / แด ข่อง / แด กา” (*Ga ba / Deh qahq / Deh ga*) ซึ่งลานแห่งนี้ เป็นที่เที่ยว และแสดง ร้องเพลง เดินรำ บทเพลงที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ หรือแม้แต่การจีบของคนหนุ่มสาว บุคคล ทุกวัย ย่อมเข้าร่วมแสดงความสามารถได้ ยกเว้นคนที่กำลังท้องไม่นิยมไป เนื่องจากเกรงว่าจะเกิดอันตรายกับลูกในครรภ์ ผู้อื่น จะมาชน และเมื่อทำลานเสร็จแล้วตอนเย็นมี การ หม่าหมูตัวแรก เรียกว่า “พู ดะ อ่าหะ สะ-เฮอ” (*Pu dav aq zavq sehvq-eu*) หมายถึง หม่าหมูเพื่อขึ้นหมู่บ้านใหม่ บ้านทุกหลังคาจะได้รับเนื้อเป็นส่วนแบ่ง พร้อมทั้งมีการอยู่- กรรมในวันนั้น อ่าข้าเรียกว่า “พู ดะ อ่าหะ ลง-เฮอ” / “พู ดะ ลง-เฮอ” (*Pu dav lah- eu*) ตอนกลางคืนจะ ไปลานเที่ยวหมู่บ้าน ถือเป็นการลงลานเที่ยวครั้งแรกของชุมชนโดยมีการ — ร้องเพลงเกี่ยวกับ การมาสร้างชุมชนแห่งใหม่ และขอให้การดำเนินชีวิตมีความรุ่งเรือง ความพอใจของแต่ละบุคคล และเช้าของวันใหม่บ้านหลังอื่นๆ ก็จะทยอยปลูก จนกว่าจะ — เสร็จทุกหลังคา หรือตามความพร้อม ของแต่ละ ครัวเรือน และตอนปลูกบ้านหลังใหม่ อ่าข้านิยมฆ่า สุนัข เพื่อเป็นอาหารและทำตามความเชื่อ เรียกว่า “จ้อ ขื่อ ดี-เฮอ” (*Jawl kuiq diq-eu*) โดยเชื่อว่าตอนปลูกบ้านมีการฆ่าสุนัข เพื่อให้วิญญาณสุนัข ไปข่มวิญญาณ เถวร้าย ที่อาจอาศัยอยู่ในพื้นที่สร้างบ้าน และไม่ให้ก่อวุ่นกับครอบครัว การข่มวิญญาณดังกล่าว อ่า- ข้าเรียกว่า “จ้องมี ยี-เฮอ” (*Dzuhl mil yuiv-eu*) เพราะสุนัข เป็นสัตว์ดุร้ายและวิญญาณ สุนัข จะควบคุมสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เกิดภัยในครอบครัวนั้น และลำดับต่อไปชุมชนจะมีการ —

- จ) กำหนดจุดขุดดินกิน เรียกว่า “อ่า นอง จะข่อง” (*Aq nahq javq qahq*) หลังจากที่ชุมชน สร้างบ้านเสร็จแล้ว ชุมชนอ่าข้าจะมีการ กำหนดจุดขุดดินกินเป็นแหล่งดินที่ทำไว้เพื่อขุดกิน และทุกครอบครัวต้องมีการเก็บดินจากจุดดังกล่าวไปตากผิงไว้ใน ชานกระเบื้องเหนียวเตาไฟ ซึ่งเชื่อว่า การกินดิน เป็นการบำรุงให้ร่างกายมีความแข็งแรง โดยเฉพาะผู้ที่กำลังท้อง และมี รอบประจำเดือน จะนิยมกินดินนี้มาก ต่อจากนี้เมื่ออย่างเข้าสู่ในช่วงเดือน เมษายน ตรงกับ เดือนอ่าข้าคือ “ชิมลี ชิมมีบาฮา” (*Qumq shuivq qumq mil ba la*) เริ่มมีการตั้งตำแหน่งผู้นำ

ชุมชน และการประกอบพิธีตั้งตำแหน่ง อันเป็นองค์ประกอบบุคคลด้านการปกครองชุมชน โดยมีตำแหน่งต่างๆ เช่น “พืมา” (*Pil ma*) หมอสวด / “จิมา” (*Civq ma*) ช่างตีเหล็ก / “หน้าเงอ” (*Naq ngeuq*) นักประชาสัมพันธ์, นักไกลเกลี่ย / “ชะมา” (*Qav ma*) ผู้นำทางธรรมชาติ / “นยี่ ผ่า” (*Nyil paq*) หมอทรง / “ยาเย้อ อำมา” (*Ya yehl aq ma*) ผู้หญิงที่ได้ทำพิธียกตำแหน่งแก่ผู้ชาย หรือแม่บุญ / “ย้องจ้อง อำนัม” (*Zahl jahl aq numl*) ผู้รู้ ซึ่งองค์ประกอบที่กล่าวมานี้ เกิดขึ้นได้ภายหลังการสร้างชุมชนเสร็จ แล้ว

(หมายเหตุ)

ในกรณีมีการโยกย้ายชุมชนแต่ไม่มี “เจ้วมา” (*Dzoeq ma*) ก็จะไม่มีการทำพิธีโยนไข่เพื่อทำนายตั้งชุมชน แต่ก็สามารถสร้างชุมชนใหม่ได้ โดยมีผู้นำธรรมชาติอำมาเรียกว่า “ชะมา” (*Qav ma*) เป็นแกนนำการสร้างชุมชนใหม่โดยใช้ “ตาเหลว” อำมาเรียกว่า “ดัว แล้” (*Dal lehl*) ซึ่งเป็นเครื่องหมายการปักเขตตั้งชุมชนใหม่ เนื่องจากไม่สามารถปลูกประตุมูบ้านได้เพราะไม่มี “เจ้วมา” (*Dzoeq ma*) อย่างไรก็ตามเมื่อถึงเดือน เมษายน มีการจัดประเพณี “ขีมลี ขีมมี อำผั่ว” (*Qumq shuivq qumq mil aq poeq*) หากชุมชนต้องการ ผู้นำ “เจ้วมา” (*Dzoeq ma*) ก็สามารถแต่งตั้งได้ หรือชุมชนอาจมีการรับมาจากหมู่บ้านอื่นๆ แต่ต้องทำพิธีการ ตามกระบวนการสร้างชุมชนใหม่ทุกประการ หากไม่มีการแต่งตั้งก็อยู่ตามตามหลักการเดิมคือ การใช้ ตาเหลวปัก ซึ่งอำมาถือว่าไม่มีความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

และเมื่อชุมชนสร้างบ้านเสร็จแล้ว ก็เริ่มเข้าสู่การประกอบอาชีพ มีการสำรวจจับจองที่ทำกินตามวิธีการเลือกที่ทำกินของความเชื่ออำมา และเมื่อพบแหล่งที่ทำกินได้แล้ว ก็แผ้วถางพื้นที่เพื่อปลูกพืชต่างๆ และช่วงปลายเดือน มีนาคม ถึงต้นเดือน เมษายน ตรงกับเดือนอำมาคือ “เบัวโยะ” (*Boeq zovq*) มีการเผาไร่ที่แผ้วถางไว้ เพื่อเตรียมการปลูกพืช และหลังจากที่มีการเผาพื้นที่ทางการเกษตรเสร็จแล้ว ก็เริ่มมีกิจกรรม พิธีกรรม ประเพณี เป็นเรื่อง — มีการจัดลำดับของการประกอบอาชีพ ในแต่ละเดือนต่อไป ตามขั้นตอน คือ

3.1 พิธี “ซีจีซี-เออ” (Ci jil ci-eu) เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว

การทำพิธีกรรม “ซีจีซี” (Ci jil ci-eu) พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่กระทำในระดับครอบครัว ของอำเภอ โดยเริ่มมีการประกอบพิธี ช่วงประมาณปลายเดือน กุมภาพันธ์ – ต้นเดือนเมษายนซึ่งตรงกับเดือนอำเภอ “จ้อลา” (Jaw la) หลังประเพณี “คำท้อง อำเภอ” (Kal tahl aq poeq) ปีใหม่ลูกข้างผ่านไป ครอบครัวที่จะประกอบพิธีกรรม “ซีจีซี” (Ci jil ci-eu) นั้นต้องหาวันฤกษ์ดี จึงจะทำได้

ประวัติการประกอบพิธีกรรมนี้ มีมาตั้งแต่อดีต ไม่ทราบว่าเกิดในช่วงใด โดยยึดถือและปฏิบัติกันมาพร้อมกับ ขั้นตอนพิธีกรรมอย่างอื่น ที่เกี่ยวข้องกับข้าวไร่ ซึ่งพิธีนี้ เกี่ยวกับการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวครั้งสุดท้ายที่ได้จากไร่ เอาเข้าไปเก็บไว้ในบ้าน ซึ่งการทำพิธีกรรมนี้สามารถทำได้เป็น 2 แบบ คือ

1). การทำพิธีแบบธรรมดาทั่วไป

2). การทำพิธีโดยการใช้หมู

1).การทำพิธีแบบธรรมดาทั่วไป

มีขั้นตอนเตรียมอุปกรณ์ประกอบพิธีและการเซ่นไหว้ กล่าว คือ

ก) ตั้งกระดังงัดข้าว อำเภอเรียกว่า “ย้ามา” (Zal ma) เพื่อใส่เครื่องเซ่นไหว้ และ

การประกอบ พิธีคือ

-ไข่ต้ม + ข้าวเหนียวต้มห่อพร้อมกันโดยใช้ใบตอง เรียกว่า “ห่อส้อ” (Hawq sawl)

จำนวน 2 ห่อ

-ห่อเหล้าหมักจากกระบอกเหล้าพิธี

จำนวน 2 ห่อ

-ห่อใบชา + ชิง

จำนวน 2 ห่อ

ให้นำห่อแต่ละชนิด แบ่งไว้เป็นชุด จำนวน 2 ชุด แต่ละชุดประกอบด้วย (ห่อไข่กับข้าวเหนียวต้ม + ห่อเหล้าหมัก + ห่อใบชาและชิง) แล้วเอาภาชนะบรรจุที่เรียกว่า “บ่อซู” (Qawq cu) ที่ใส่ข้าวเปลือกพันธุ์ข้าว ซึ่งได้เก็บไว้ในบ้าน ใส่ในภาชนะดังกล่าว ประมาณหนึ่งกำมือ แล้วเดินออกมา ไปแขวนไว้ที่นางข้าวพิธี “ซีจีซีมา อู๋กิม” (Ci jil siq ma uq ghumq) จากนั้นเดินกลับเข้าไปในบ้าน แล้วนำข้าวเปลือกที่ใส่ใน “บ่อซู” มา

กระดังสามเหลี่ยม อ่าข้าเรียกว่า “ข้าโจะ” (*Qav jovq*) จากนั้น สะพายแบกหลังไปที่ ชุ่มฉางข้าวพิธี “ซีจี้สมาอุกึม” (*Ci jil siq ma uq ghumq*) เมื่อเดินถึง ฉางข้าวพิธีก็ให้ทำขึ้น ตอนๆ ต่อไปคือ

ก). การทำพิธี “สี่เหย่วซ้อ” (*Siq yoeq sawl*) คือพิธีให้ข้าวพันธุ์บริสุทธิ์ โดยดำเนิน-
การ ดังนี้คือ

-เปิดห่อ ไขกับข้าวเหนียมคัม + ห่อใบชาและขิง + ห่อเหล้าหมัก จากชุดที่หนึ่ง แล้วหยิบอาหารเครื่องเซ่นที่ห่อไว้ อย่างละนิด ทิ้งลงในภาชนะ อ่าข้าเรียกว่า “ละคา” (*Lav ka*) โดยทิ้งลงในภาชนะ “ข่อซู” (*Qawq cu*) ที่เอาออกมาจากบ้านและมีข้าวพันธุ์ ซึ่งแขวนไว้ที่ฉางข้าวพิธีไว้ก่อนแล้ว ซึ่งการทำขึ้นตอนนี้ถือเป็นการทำพิธี “สี่เหย่วซ้อ” (*Siq yoeq sawl*)

ข). การทำพิธีทำพิธี “ซีจี้ซี” (*Ci jil ci-eu*) คือ การเก็บพันธุ์ข้าว โดยมีวิธีการ คือ

-เปิดประตูฉางข้าวพิธี เมื่อเปิดแล้วก็จะมีการทำพิธีบูชาเซ่นไหว้ ซึ่งในฉางข้าวพิธีนี้ ได้มีการเก็บพันธุ์ข้าวใส่ไว้ในภาชนะ ตั้งแต่ก่อนเก็บเกี่ยวข้าวครั้งสุดท้าย “บ๋องเยว แปยะ” (*Bahq yoe pyehv*)

-เปิดห่อ เครื่องเซ่นไหว้ชุดที่สอง แล้วทำการหยิบอาหารเซ่นไหว้ทิ้งลง “ละคา” (*Lav ka*) โดยมีเครื่องเซ่นไหว้ แล้วเอาข้าวพันธุ์ ที่ได้บรรจุไว้ในภาชนะที่เก็บไว้ใน ฉางข้าวพิธี มาใส่ในถ้วยรองแล้วเทใส่ในกระดังสามเหลี่ยม โดยทำจำนวน 3 รอบ เมื่อทำเสร็จแล้วก็แบกกระดังสามเหลี่ยมกลับเข้าไปที่บ้าน ไปวางไว้ที่บริเวณฝากันระหว่างชาย หญิงที่เรียกว่า “ล่อ ข้า” (*Law kaq*) เมื่อเข้าบ้านก็ให้เทพันธุ์ข้าวใส่ในภาชนะที่เก็บพันธุ์ข้าวในบ้าน จากนั้น

-เดินออกมาเพื่อเก็บภาชนะคืน ที่ได้ทำพิธี “สี่เหย่วซ้อ” (*Siq yoeq sawl*) คือ ภาชนะบรรจุข้าวที่เรียกว่า “ข่อซู” (*Qawq cu*) กลับเข้าไปในบ้านอีกครั้ง จากนั้น

-แบกกระดังสามเหลี่ยมออกมาอีกครั้ง ซึ่งเป็นครั้งสุดท้าย ก็ให้ทำการเก็บพันธุ์ข้าว โดยเก็บข้าวพันธุ์ ที่มีอยู่ในฉางข้าวทั้งหมด มาใส่ในกระดัง แล้วก็เดินกลับ

เข้าบ้าน รวมแล้วจะมีการเดินเข้าออกบ้านเพื่อทำพิธี เป็น 3 ครั้ง ถือว่าพิธีกรรม
เสร็จแล้ว

การประกอบพิธีแบบใช้หมู

การประกอบพิธีแบบใหญ่ใช้นิยมทำเฉพาะตระกูลที่มี สตรีได้ผ่านการทำพิธียก
ตำแหน่งเทียบเท่าผู้ชายอย่างเรียกว่า “ยาเย้อมา”(Ya yehl aq ma) มีขั้นตอนดำเนินการดัง
นี้คือ

ก) แซ่ข้าวเหนียวตั้งแต่ช่วงเช้า จากนั้นให้ไปเชิญผู้สูงอายุในชุมชน ให้มาที่บ้าน เพื่อ ร่วมทำ
พิธี “ซีจีซี” (Ci jil ci-eu) เมื่อผู้อาวุโส มาถึงบ้าน ก็ให้ทำการหุงข้าวเหนียว เพื่อดำเป็น
ข้าวปลูก “ห่อฮ้อง”(Hawq tahq) จากนั้นก็เตรียมห่อ และเครื่องเซ่นไหว้ คือ

-เครื่องเช่นไหสำหรับพิธี “สี่เหย่วซ้อ” (Siq yoeq sawl) มีห่อ (ไข่ต้ม+ข้าวเหนียว
หุง / ห่อใบชา+จิง / ห่อเหล้าหมักจากกระบอกพิธี)

-เครื่องเช่นไหสำหรับพิธี “ซี จี ซี” (Ci jil ci-eu) ประกอบด้วยห่อ (ข้าวปุก+ ไข่ต้ม
/ ห่อใบชา+จิง / ห่อ เหล้าหมักจากกระบอกพิธี)

-ไผ่คันแฉม) “อ้าโตะ”(Al tovq) จำนวน 3 กระบอก บากเป็นปากปลาฉลาม

-กระบอกเหล้าพิธี “จี้บ่าจี้ลี้” (Jil baq jil siq) จำนวน 1 กระบอก

-ถ้วยรองน้ำพร้อมภาชนะตักน้ำ อ่าข่าเรียกว่า “อีอ้อง”(il jahl)

-ไก่เพศผู้ 1 ตัว -หมูบริสุทธิ์(สีดำ) เพศเมีย 1 ตัว (ถ้าหมูเป็นเพศผู้ก็ให้ใช้ไก่เพศ
เมีย)

-จอบเล็กอ่าข่า “หละเห่งอ”(Lavq ngeuq) -มิด -น้ำ 1 ขวดที่ไม่ได้ใช้เมื่อเตรียมเครื่อง
เช่นไหเสร็จแล้วให้ “ยาเย้อมา”(Ya yehl aq ma) แม่บุญ แบกกระดิ่งสามเหลี่ยม

(Qavq jovq) ใช้เสื้อผ้าปิดให้มีคิซิด ไปบริเวณที่สร้าง “นางข้าวพิธี” (Ci jil siq ma
uq ghumq) พร้อมผู้อาวุโสที่เชิญมาร่วมงาน เมื่อไปถึงก็ให้ทำพิธีกรรม ดังนี้คือ

ข) เปิดประตูนางข้าวพิธี แล้ว ตั้ง กระบอกเหล้าพิธี “จี้บ่าจี้ลี้”(Jil baq jil siq) พร้อม

หลอดดูด และเติมน้ำให้เต็ม

-ตั้งถ้วยรองน้ำพร้อมที่ตักน้ำ แล้วให้รดน้ำไก่ หมู พร้อมกัน โดยรดน้ำ จาก ขา
ลำตัว-หัว แล้วทำการตีหัวไก่ให้ตายก่อน พร้อมทั้งให้แม่บุญฆ่าหมู(ตวงเลือดด้วย)
เมื่อนำเสร็จแล้วก็ให้เอาจอบเล็กอ่าข่า ทำเป็นร่อนที่บนข้าวพันธุ์ที่เก็บใส่ไว้ใน
ภาชนะที่นางข้าวพิธี 3 ร่อนเป็นเส้นตรง แล้วเอาไผ่แฉมปักแบ่งเป็น 3 ช่วง ให้เป็น
รูปแบบสามเหลี่ยม แล้วถอนขนปักไก่ จำนวน 9 เส้น ข้างหนึ่ง ถอน 4 เส้น อีกข้าง
หนึ่งถอน 5 เส้น (บางครั้งจะใส่เพียง 3 เส้น ซึ่งก็แทน 9 เส้นเช่นกัน) ปักบริเวณ
ช่องที่เสียบกระบอกไผ่แฉม ไว้บนข้าวเปลือก ที่มีอยู่ในภาชนะนางข้าวพิธี โดยให้
เส้นหนึ่งเปิดหางออกมาหาผู้ประกอบพิธี เพื่อเป็นสัญลักษณ์เป็นประตุ

ค) เปิดห่อเครื่องเช่นไห ที่เป็นชุดของ “สี่เหย่วซ้อ” (Siq yoeq sawl) แล้วทำการบูชา

โดยหยิบอาหารทิ้งลง “หละคา”(Lav ka) จากนั้นก็ทำการเปิดห่อเครื่องเช่น ชูด ของ “ซีจีซี” (Ci jil ci-eu) เมื่อเปิดห่อแล้วให้ทำการบูชา แกะไข่ และ ข้าวปุก ก่อน จากนั้น ก็ให้ถอน ขนไก่ หมู จากขา-ลำตัว-หัว เลือด บูชาแล้วทำการบูชาตามด้วย ห่อเหล้าหมักจากกระบอก เหล้าพิธี และห่อใบชา+ขิง จากนั้น ก็ให้เอาข้าวพันรู้ที่มี อยู่ในฉางข้าวใส่ในกระดิ่งสามเหลี่ยม อ่านว่าเรียกว่า “ซีจีซี-เออ” (Ci jil ci-eu) จำนวน 3 รอบ โดย รอบแรก เมื่อเอาข้าวเปลือก ใส่กระดิ่งแล้ว ขนกลับไปที่บ้าน และไปเทใส่ภาชนะ รอบสอง ก็ให้เอาข้าวเปลือกใส่กระดิ่งแล้วขนกลับไปเทใส่ ภาชนะ รอบที่สาม เป็นรอบสุดท้ายให้เอาข้าวเปลือกที่มีอยู่ในฉางข้าวทั้งหมดใส่ กระดิ่ง ขนกลับเข้าบ้าน ซึ่งรอบสุดท้ายนี้ ให้ใช้ ก้นหมู ไก่ หันและดันไปทางฉาง ข้าวพิธี อ่านว่าเรียกว่า “จีต้องแด่”(Jil dahq dehq-eu) แล้วก็นำไก่ หมู ผู้อาวุโส และกระบอกเหล้าอุปกรณ์อื่นๆ ที่เอามาทำพิธีด้านนอกด้วย ขนกลับเข้าบ้าน เมื่อ เข้าบ้านก็ทำการผ่าท้องหมูเพื่อดูตับ “หยะผีท้อง”(Zavq piq tahl-eu) เพื่อการ ทำนาย และทำการปรุงเป็นอาหารเพื่อเรียกผู้อาวุโสในชุมชนมากินข้าว เมื่อกิน เสร็จแล้ว ก็ต้องมีการทำพิธีดูคเห็ดครั้งสุดท้าย ที่เรียกว่า ซึ่งการทำพิธี นี้จะทำเมื่อ เลี้ยงอาหารเสร็จสิ้นลง โดยมีวิธีการ คือจัดกระบอกเหล้าพิธี จำนวน 3 กระบอก มีชื่อเรียก ตามนี้คือ

1-“ชะเบ่อผู้” (Qav beuq puq) กระบอกเหล้าพิธีที่ใช้ห่อตอนไปทำพิธี

2-จีเซ่ (Jil tsel) กระบอกเหล้าพิธีใหม่

3-เจ่วจีหม่อจี (Dzoeq jil mawq jil) กระบอกเหล้าพิธีใหม่

ขั้นตอนการทำพิธีดูคเห็ด “จีบ่าจีเซ่” (Jil baq jil tsel) คือ ให้นำกระบอกเหล้า พิธีตามชื่อต่างๆ มาตั้งบริเวณพื้นบ้านใกล้เตาไฟผิงที่นั่งเล่น ตามลำดับ คือ กระบอกที่ 1 กระบอกที่ 2 กระบอกที่ 3 โดยให้กระบอก ที่หนึ่ง อยู่ด้านในสุดทางเข้าบ้านแล้วเรียงออก ไปทางประตูทางเข้า จากนั้นเชิญผู้อาวุโส พร้อมทั้งญาติที่มีสถานะเกี่ยวข้องเป็นน้ำ ของ ครอบครัวที่ประกอบพิธี จำนวน 1 คน และผู้อาวุโส 1 คน พร้อมคนเตรียมการ 1 คน(ส่วน ใหญ่เป็นเจ้าของบ้าน) รวมเป็น 3 คน ให้มาดูคเห็ด โดยให้มีการดูคเห็ดก่อนเรียกว่า “จี

เตอะๆ” (*Jil teuv*) โดยจุด กระบอกที่ 1 และที่ 3 จุดกระบอกละ 3 ครั้ง จากนั้นยกมาใส่ใน กระบอกที่ 2 และให้น้ำ เป็นผู้จุดเหล้ากลั่นออกใส่ถ้วยเรียกว่า “จีเซ่” (*Jil tsel*) จากกระบอกที่ 2 นี้ จำนวน 3 ครั้ง แล้วเทใส่ในถ้วยอย่างเรียกว่าเหล้าที่จุดออกมาจากกระบอกเหล้านี้ว่า “จีบ่าจีเซ่” (*Jil baq jil tsel*)

อนึ่ง บางตระกูลจะมีการจุดเหล้าจากกระบอกที่ 3-2-1 สาเหตุที่จุดจากด้านนอกเข้ามาด้านในเพื่อที่จะเป็นบุญกับเจ้าของบ้านและจะสิ้นสุดที่กระบอกที่ 1 เช่น ตระกูลปอแต่ เป็นต้น

จากนั้นนำน้ำเหล้าพิธีที่จุดใส่ถ้วย ยกให้น้ำ “อ่าเกว” (*Aq ghoe*) ถือไว้ และให้คนผู้อาวุโสวยพร “จีเซ่ จีมหม่าดอ่ แห่ แก” (*Jil tsel qumq maq Dawq ngehq gheh*) เมื่ออวยพรเสร็จก็ให้แม่บ้านชิมได้ และแขกที่มาร่วมงาน จากนั้นเอาถ้วยเก็บไว้ที่ชานเก็บเหนื่อเตาไฟ เมื่อชิมแล้วไม่หมดก็สามารถ เททิ้งที่เตาไฟได้หลังเสร็จงาน

-จากนั้นให้ทำการผสมน้ำกลับ ไปมา แล้วเทใส่กระบอกเหล้าพิธีที่ 2 และพูดว่า “จีอ่า หล่องมาเด” (*Jil dzaq lahq ma de*) หมายถึงการเพิ่มเติมน้ำครั้งสุดท้าย แล้วจุดเหล้าจากกระบอกเดิมครั้งเดียว ซึ่งการจุดครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายก็ จบพิธีการ และเมื่อผู้อาวุโสกลับบ้านแล้ว ให้ทำการเก็บ กระบอกและให้อาเหล้าหมักในกระบอกทิ้งแล้วสามารถนำไปอัดใหม่และใช้ในงานพิธีอื่นๆ ต่อไป และช่วงเช้าของ วันใหม่ก็มีการประกอบอาหารให้ผู้อาวุโสกินอีก เรียกว่า “ยาส้อ ล้อ-เออ” (*Yal sawl lawl-eu*) เมื่อให้กินเสร็จก็จบบริบูรณ์

ความหมายพิธีกรรมประเพณี

ประเด็นที่หนึ่ง เพื่อสืบสานพิธีกรรมเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวดั้งเดิมที่บรรพบุรุษได้ใช้เพาะปลูกเลี้ยงชีพ และถือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบรรพบุรุษที่ล่วงลับและลูกหลานที่ได้ดำรงชีวิตสืบต่อกันมา

ประเด็นที่สอง ประกอบพิธีในยามแล้ง ซึ่งเป็นช่วงจังหวะที่ความสมบูรณ์อาหารลดน้อยลง ดังนั้นการประกอบพิธีนี้จะช่วยให้อำเภามีอาหาร โดยเฉพาะ

อาหารโปรตีนกินอีกทั้ง ช่วงนี้อำข่าไม่มีพิธีกรรมอื่นๆ และการทำพิธีนี้หากเป็นช่วงที่มีแขกมาเยี่ยมบ้านก็จะถือดี เพราะได้ต้อนรับแขกเข้าร่วมพิธีกรรมด้วย

ประเด็นที่สาม ทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม และได้เรียนรู้กระบวนการ ทำงานระหว่างวัย

ประเด็นที่สี่ เป็นการสืบสานอาชีพเกษตรเพื่อบุตรหลานได้มีพันธุ์ข้าวใช้ในการเพาะปลูกต่อไป

3.2 อยู่กรรม(หยุด)ไม่จุดไฟ “หมี่จ๋า เช่อหมี่ ลอง-เออ”(Miq dzaq keuq miq lah-eu)

ช่วงปลายเดือนมีนาคม – ต้นเดือนเมษายน ตรงกับเดือนอำข่าคือ “เบ่วโยะ”(Boeq zovq) ของทุกปี เมื่อเห็นว่าไร่ที่ถางไว้นั้นวัชพืช เศษไม้แห้งสนิท แต่ละครอบครัว ก็จะมีการจุดไฟเผาไร่-นา ของคน เพื่อให้เผาไหม้จะได้ใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูก โดยตอนที่ทำการเผาไฟในไร่ของคนนั้นจะมีการเลือกวันที่จะทำการจุดไฟเผา โดยเฉพาะ วันสุัข “ชื้อ”(Kuiq tiq nah) ซึ่งถือว่าเป็นวันที่ดีของชาวอำข่า ด้านการจุดไฟเผาไร่ของคน เนื่องจากเชื่อว่าวัชพืชต่างๆ ในไร่ที่แผ้วถางจะได้ถูกไฟไหม้หมดไป เหมือนถูกสุนัขเลีย และผู้ที่จะไปจุดเผาไฟจะไม่อาบน้ำมาก่อนช่วงเผาไฟวันนั้น เนื่องจากเชื่อว่าถ้าอาบน้ำแล้วจะทำให้การเผาไร่จะไหม้ไม่หมด เพราะไฟ กับ น้ำ เป็นของคู่กัน แต่จะอาบน้ำภายหลังจากที่มีการเผาไร่เสร็จแล้ว พร้อมกันนี้ตอนเดินทางไปไร่เพื่อเผาไฟนั้น จะมีการเป่าเขาควย อำข่าเรียกว่า “ยาจ๋า”(Za jaq) เพื่อเป่าให้เกิดลมพัดเพื่อหนุนช่วยไฟ และเป็นการเป่าประกาศว่าวันนี้เป็นวันดีเพื่อเผาไร่ เนื่องจากการเป่าเขาควยนี้จะเป่าก็ต่อเมื่อยิงสัตว์ป่าได้ เช่น เก้ง กวาง หมูป่า เสือ หมูเท่านั้น และก่อนจะทำการจุดไฟเผาไร่ของคนนั้นจะมีการ ทำแนวกันไฟ ให้ครอบคลุมก่อนเพื่อไม่ให้เกิดไฟลุกลามไปพื้นที่อื่นๆ อำข่าเรียกว่า “หมี่จ๋า หมี่กัว พี-เออ”(Miq jaq miq gal pil-eu) และเมื่อมีความมั่นใจว่าการจุดไฟเผาไร่นี้ไฟจะไม่ไปลุกลามที่อื่นก็จะทำการเผาไร่ โดยก่อนจุดไฟ มีการอธิษฐานครั้งสุดท้ายว่า “ขอให้สัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ ที่อาศัยอยู่ในไร่ทั้งหลายหมด จงหนีออกจากพื้นที่นี้ไป” จากนั้นก็จุดไฟ แล้วจะพูดอุทานว่า “เล้วๆ” (lel-oq

lel-oq) หมายถึง ไฟไหม้ๆ และเมื่อทุกลรัวเรือน ได้ทำการเผาไร่ของตนเสร็จแล้ว จะมีการอยู่กรรม(หยุด) โดยไม่ประกอบกิจกรรม ที่เรียกว่า “หมี่จ่า เข่อหมี่ ลอง-เออ” (Miq dzaq keuq miq lah-eu) หมายถึง อยู่กรรมเนื่องจากการที่มีการเผาไฟในไร่ การอยู่กรรมดังกล่าว ไม่ได้ทำพิธีกรรมทางศาสนาใดๆ โดยใช้เวลา 1 วัน เนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นการหยุดเพื่อ อโหสิกรรม กับสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ ต้นไม้ หรือสิ่งมีชีวิตที่ได้ หรือสิ่งมีชีวิตที่ตายในช่วงการเผาไร่ โดยอย่าให้มีโทษซึ่งกันและกัน และต่อจากวันนี้ไปก็จะไม่มีการจุดไฟในไร่ หรือ ป่าต่อไป

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นที่หนึ่ง เป็นการแสดงความอาลัยแก่สิ่งมีชีวิตที่ล่วงลับไป ซึ่งเกิดจากผลการกระทำเผาไร่ ซึ่งเป็นการอโหสิกรรม ไม่ให้เกิดความพยาบาท โดยหยุดการทำงานเป็นเวลา 1 วัน

ประเด็นที่สอง แสดงถึง หมดดูดาล เผาไฟ เพื่อการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกพืชต่าง ซึ่งภายหลังจากนี้จะไม่มีการเผาไฟในที่ต่างๆ ใดๆ

ประเด็นที่สาม แผ่จิตเมตตาอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้สัตว์ต่างๆ เพื่อเกิดความสบายใจของมนุษย์ ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้มีชีวิตเช่นกัน

3.3 ประเพณี ขี้มลี ขี้มมี อ่า ผั่ว (*Qumq shuivq qumq mil aq poeq*)

ภายหลังจากที่มีการอยู่กรรมการเผาไฟในไร่แล้ว ช่วงกลางเดือนเมษายน ตรงกับเดือนอ่ำว่า “ขี้มลี บาลา” (*Qumq shuivq ba la*) อ่ำว่า มีการประกอบประเพณี “ขี้มลี ขี้มมี อ่าผั่ว” (*Qumq shuivq qumq mil aq poeq*) ซึ่งแปลคำหมายได้ คือ “ขี้มลี” (*Qum shuivq*) แปลว่า ปีใหม่ “ขี้มมี” (*Qumq mil*) แปลว่า คื่นของปีเก่า “อ่าผั่ว” (*aq poeq*) หมายถึง บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ซึ่งหากนำมาตีความแล้ว หมายถึง ประเพณี การส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ หรืออาจเรียกได้อีกคำพูดหนึ่งว่า ประเพณีปีใหม่ชนไข่ เนื่องจากประเพณีนี้ มีการประกอบพิธี โดยมีไข่นำมาประกอบไข่ เป็นจำนวนมาก และเด็กๆ มีการเล่นชนไข่โดยการ ย้อมเปลือกไข่ให้เป็นสีแดง และใส่ตะกร้าห้อยไปมา ประเพณีปีใหม่ชนไข่ ของชาวอ่ำว่า เป็นประเพณีที่เกิดขึ้น มาเป็นเวลายาวนาน ซึ่งไม่อาจกำหนดได้ว่าเกิดขึ้นเมื่อใด มีประวัติเล่า สืบต่อมาว่า มีผู้นำทางวัฒนธรรมและการปกครองอ่ำว่า เรียกว่า “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*) และ หมอ^๑สวดพิธีกรรมที่เรียกว่า “พี๊มา” (*Pil ma*) ซึ่งมีบทบาทการปกครองชุมชน ได้มีการจัด ประชุม ปรีกษา หรือ ด้านการปกครองชุมชน โดยใช้เนื้อหากฎจารีต ตามที่ชนเผ่าอ่ำว่านับถืออยู่ ด้วยเหตุนี้ ที่ประชุมจึงมีการเชิญผู้นำทางวัฒนธรรมและการปกครอง คนแรกๆ ที่ชื่อว่า “เจ๋อโย อี้มนะ เก่วเจ๋อ” (*Dzoe zawl umq nav ghoeq dzoeq*) พร้อมผู้ช่วย มีชื่อว่า “เขอเยว อ่าโย” (*Keuq yoe aq zawl*) อีกทั้งให้มีการเชิญหัวหน้าหมอสวดพิธีกรรม “พี๊มา” (*Pil ma*) คนแรกๆ ที่ชื่อว่า “มี้ดือ ลีพี” (*Mil dui shivq pil*) พร้อมผู้ช่วย ที่ชื่อว่า “จ้องหล่อง กับ จ้องนะ” (*Dzahl lahq / Dzahl nav*) เพื่อมาปรีกษาเรียนรู้เรื่องราว เกี่ยวกับพิธีกรรมประเพณี ของชนเผ่า โดยให้มีการเริ่มประชุมตั้งแต่วันที่เริ่มต้นข้างแรม 1 ค่ำ จนถึง 14 ค่ำ หรืออ่ำว่าเรียกว่า “ลาเจ๊ะ ถี หยะ” (*La cehv tiq yavq*) ช่วงนี้ ให้มีการหยุดทำงานทั้งหมด เพราะต้องมีการประชุมของผู้นำต่างๆ อ่ำว่าจึงเริ่มมีการประกอบพิธีที่เรียกว่า “ขี้มอ้ว อ่าผั่ว” (*Qumq oel aq poeq*) หมายถึง พิธีส่งท้ายปีเก่า และรวมความหมายไปถึงการดับไฟของสิ่งมีชีวิตที่ล่วงเลยผ่านมา ซึ่งถือเป็นพิธีกรรมวันแรก และเมื่อเห็นเดือนข้างขึ้น 1 ค่ำ อ่ำว่าเรียกว่า “ลาดัะ ถีหยะ” (*La dav tiq yavq*) ก็ให้มีการเริ่มประกอบพิธีใหม่ที่เรียกว่า “ขี้มลี อ่าผั่ว” (*Qumq*

shuivq aq poeq) หมายถึง พิธีต้อนรับปีใหม่ ซึ่งการต้อนรับปีใหม่ อาศัยให้ความหมายรวมถึง การต้อนรับสิ่งมีชีวิตที่เกิดใหม่ทุกชนิดบนโลกใน ของช่วงเดือนเมษายน เมื่อประกอบพิธีนี้เสร็จแล้ว ก็ให้มีการทำพิธีต่ออีกที่เรียกว่า “ซึ่มมี อ่าเผ่ว”(Qumq mil aq poeq) เป็นพิธีที่เกิดขึ้นเพื่อฉลองปีใหม่ และฉลองผู้ที่มียศตำแหน่งผู้นำวัฒนธรรมและการปกครองชุมชน “เจ๋อมา” (Dzoeq ma) โดยผู้นำมีการประกอบพิธีของตำแหน่งที่เรียกว่า “เจ๋อ หละ หยะ เออ”(Dzoeq lavq yavq-eu) เป็นการแสดงถึงการเสร็จสิ้นภาระกิจของพิธีกรรม ประเพณีที่ผู้นำได้ดำเนินการมาในรอบ 12 เดือน จบลง และแสดงถึงการเริ่มเกิดสิ่งมีชีวิตใหม่ เช่น เมล็ดพืช สัตว์ ฯลฯ ของปีต่อไป และผู้นำจะประกอบอาหารเลี้ยงอาหารให้ชุมชน อาศัยเรียกว่า “เจ๋อยอง ล้อ-เออ”(Dzoeq yah lawl-eu) ซึ่งตามการเล่าขาน กล่าวว่าประเพณีนี้ ต้องใช้เวลานานถึง 1 เดือน ในการจัด เพราะมีการเสวนาประชุมพิธีกรรมวัฒนธรรมต่างๆ ของอาอาศัย และถือเป็นช่วงที่มีการแต่งตั้งตำแหน่งองค์ประกอบการปกครองชุมชน อาทิเช่น “พี้มา” (Pil ma) หมอสวดพิธี “พี้หย่า” (Pil zaq) ผู้ช่วยหมอสวด และช่วงที่มีการประชุมสังฆมนา เป็นเวลา 1 เดือน ได้มีการคิดค้นกิจกรรมให้คนหนุ่มสาว เด็ก ได้มีความสนใจ และไม่เบื่อหน่าย โดยจัดกิจกรรมเล่นไข่มกั๋ แจกหนุ่มสาว ส่วนเด็ก ให้มีการข้อมเปลือกไข่มกั๋เป็นสีแดง แล้วเอาไปชนเล่น

ต่อมาประเพณีชนไข่มกั๋ ได้ถูกย่นเวลาเหลือมาเพียง 5 วัน เพราะด้วยเหตุใดไม่อาจทราบจนถึงปัจจุบัน (บางชุมชนจะมีการประกอบประเพณีเพียง 4 วัน ซึ่งจะอธิบายในขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม)

ขั้นตอนกิจกรรมทางพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในประเพณีนี้ จะจัดอยู่ 5 วัน ดังนี้

วันแรก พิธี “ซึ่มเอ้ว อ่าเผ่ว” (Qumq oel aq poeq)

ช่วงเช้าครู ครอบครัวแต่ละหลังจะไปตักน้ำ เพื่อใช้ในพิธีกรรม ซึ่งชุมชน ได้กำหนดแหล่งน้ำบริสุทธิ์ ไว้ การไปตักน้ำนั้นจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ แต่ที่นิยมคือ สตรีมากกว่า น้ำที่ตักมานั้นเรียกว่า “น้ำบริสุทธิ์” อาศัยเรียกว่า “อึ้ว อึ้ว”(il juvq il sawl) โดยก่อนที่ตักน้ำ ต้องมีการล้างหน้าตา ชำระขา ให้สะอาด และทำจิตใจให้ผ่องใส และเข้าคิว ในการตัก เมื่อ-

ตักน้ำแล้วก็กลับมาที่บ้าน พร้อมทั้งให้แซ่ข้าวเหนียวที่จะหุงประกอบพิธี อีกทั้งให้
ทำความสะอาดสถานที่ หน้าบ้าน ภายในบ้านมีการจัดเก็บของใช้ต่างๆ ให้เรียบร้อยเพื่อ ^{จัดเตรียม}
ต้อนรับวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับ อาข่าเรียกว่า “*เผ่วผี จูมมา*” (*Poeq piq dzum ma*)
โดยเชื่อว่า วิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับจะลงมารับประทานอาหารที่เซ่นไหว้และเกิดความ
โชคดี ดังนั้นผู้ประกอบพิธีต้องทำใจเย็นๆ และทำจิตผ่องใส เพื่อให้เกิดบุญกุศลและไม่ให้
ผิคนตอนประกอบพิธี ซึ่งผู้ประกอบพิธีนั้นต้องเป็น ผู้ชาย เท่านั้น ห้าม ผู้หญิง เป็นผู้
ประกอบทำพิธีกรรมเนื่องจากผู้หญิงไม่ใช่เป็นผู้สืบสายวงศ์ตระกูล แต่สามารถเป็นผู้เตรียม
ของใช้ในการทำพิธีกรรมได้ ยกเว้น ผู้หญิงที่ทำพิธียกตำแหน่งแก่ผู้ชาย เรียกว่า “*ยาเย้อ*
มา” (*Ya yehl aq ma*) สามารถทำพิธีได้ โดยทำพิธีกรรม บริเวณฝั่งที่นอนของผู้หญิง เพราะ
เป็นที่เก็บอุปกรณ์การเซ่นไหว้ และเมื่อถึงเวลาเที่ยงวันก็จะมีการเริ่มประกอบพิธี ซึ่งวัน
แรก ทำพิธีนี้ จะ *ไม่ใช่* ^{ใช้} *ไก* ในการเซ่นไหว้ มีขั้นตอน คือ

-เอาข้าวเปลือก 1 ถ้วย พร้อมทั้งน้ำใส่ในขันเล็ก ๆ ตั้งวางไว้บนชั้นวางของที่ใดที่ -
หนึ่งภายในบ้าน อาข่าเรียกว่า “*หม่อง แซ่ ด้อง เออ*” (*Mahq cehl dahl-eu.*) มีความ
เชื่อว่าจะให้ วิญญาณมา ซึ่งเป็นพาหนะ ของ บรรพบุรุษที่ล่วงลับ ได้กินข้าวเปลือก
และน้ำเป็นอาหาร

-ก่อนเริ่มนั่งข้าวเหนียวที่แซ่ไว้ ให้เอาข้าวสารที่แช่ออกไว้นิดหนึ่ง เพื่อที่เอาข้าวสาร
เหนียว ไปแช่ร่วมกับข้าวสารที่แช่ในตอนกลางคืนเพื่อนึ่ง วันรุ่งขึ้น ของวันใหม่
ข้าวสารที่เอาออกไว้อาข่าเรียกว่า “*จีม เอ้อ*” (*Qumq oel*)

-นั่งข้าวเพื่อให้สุก ขณะที่รอข้าวสุก มีการตั้งวงคำให้กรอบและคำให้ละเอียดผสมกับ
เกลือเล็กน้อย เพื่อผสมกับข้าวเหนียวคำ ให้หอม และไม่ให้เกิดมือ เมื่อคำเสร็จให้ใส่
ลงไปในกระด้ง “*ย้า-มา*” (*Yal ma*) ^Z เพื่อรองรับข้าวเหนียวคำ

-เอาอุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้ จากตู้เก็บที่เรียกว่า “*เปาะ หละ เปาะ ทุ*” (*Pawvq^{puq} lawvq pawvq tul.*) แล้วล้างด้วยน้ำบริสุทธิ์ ผึ่งไว้เหนือเตาไฟให้แห้ง อุปกรณ์ที่ใช้
เซ่นไหว้ ประกอบด้วย (ขัน โศกเล็กพิธี / ม้านั่งเล็ก(บางตระกูลไม่มี) / ถ้วยไม้ไผ่ 2
ใบ / ตะกร้า สานด้วยไม้ 2 ใบ)

-เมื่อข้าวสุกแล้ว เอาออกไว้ 1 ถ้วย เพื่อทำเป็นข้าวบริสุทธิ์ อ่าข้าเรียกว่า “ห่อส้อ” (*Hawq shawl*) ใช้ในการบูชา จากนั้นนำข้าวสุกไปตำในครกมือขนาดใหญ่ เพื่อเป็น “ข้าวปุก” อ่าข้าเรียกว่า “ห่อถ่อง” (*Hawq tahq*) เมื่อตำเสร็จก็ใส่กระดิ่งที่เตรียมไว้ -บิด ข้าวเหนียวดำ(ข้าวปุก) ออกมา เป็นชิ้นเล็กๆ จำนวน 3 ชิ้น เรียกว่า “อ่าเผ่ว ลอ อี้” (*Aq poeq lawl hil*) เพื่อประกอบพิธี จากนั้นจัดใส่อุปกรณ์เช่นไห้ว

ก) เอาเครื่องเช่นไห้ว ข้าวปุก “ห่อถ่อง” (*Hawq tahq*) ใส่ตะกร้า

ข) เอาข้าวเหนียวที่ไม่ได้ตำ “ห่อส้อ” (*Hawq sawl*) ใส่ตะกร้า

ค) เอาขิง และ ใบชา ใส่ในกระบอกไม้ไผ่และใส่น้ำร้อน อ่าข้าเรียกว่า “แฉ่ ถ่อง หละแพ้ว” (*Cehq tahq lavq pehl*)

เมื่อเตรียมพร้อมแล้วยกใส่ขัน โดกเล็ก แล้วยกขัน โดกไปเช่นไห้ว หน้าตู้เก็บ เครื่องเช่นไห้วประมาณ 3 นาที เสร็จแล้วผู้ประกอบพิธีจะยกขัน โดกลงมา จะเป็นผู้ กินอาหารที่เช่นไห้ว เป็นคนแรก จากนั้น ก็จัดแบ่งอาหารเช่นไห้วให้สมาชิกในครัว — จัดอาหาร เรือนกินทุกคนเป็นรายบุคคล เรียกการกินนี้ว่า “อ่าเผ่วลออ้าอ่า-เออ” (*Aq poeq lawl dzaq eu*) เมื่อทุกคนกินเสร็จ ก็นำขัน โดกและอาหาร ใส่ไว้ในตู้ข้าวสาร พอ ประมาณ ปายสี่โมง ก็จะมีการ ไปตักน้ำบริสุทธิ์จากแหล่งน้ำที่จัดไว้ เมื่อตักมาถึง บ้านก็จะทำการแช่ ข้าวสารเหนียว โดยใช้น้ำที่ตักมาพร้อมทั้งมีการนำเอาข้าวสาร เหนียวที่เอาออกไว้ครั้งแรก ที่เรียกว่า “จีมอ้ว” (*Qumq oel*) มาแช่รวมด้วย

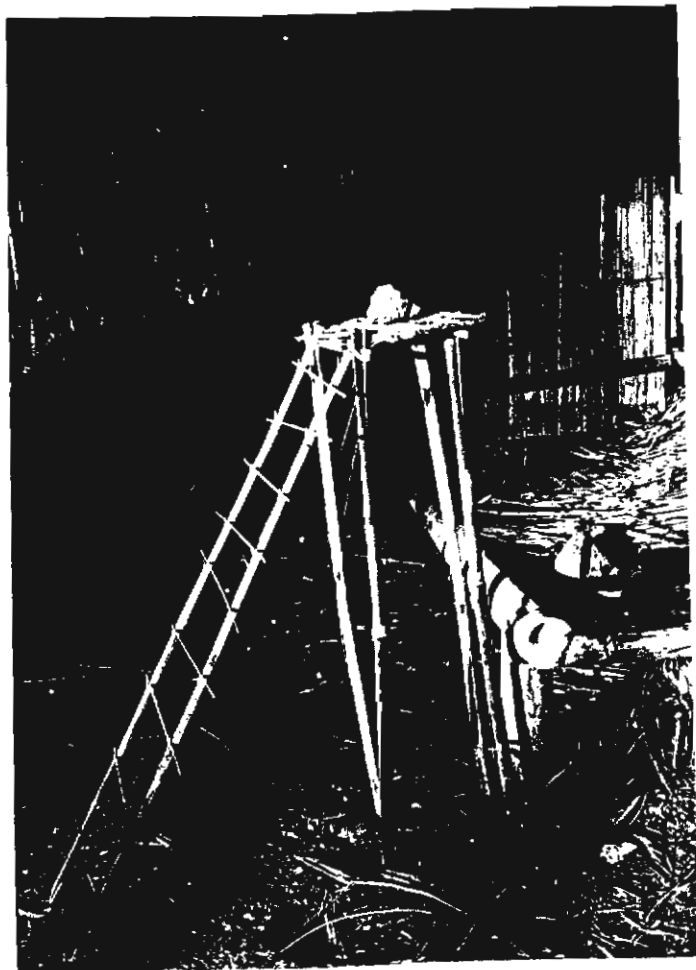
-ตอนหัวค่ำ มีการสร้างขานระเบียบขนาดเล็กขนาด 12x12 นิ้ว อ่าข้าเรียกว่า “จาแลก’ ว แปะ-เออ ก้อกา” (*Ja leh ghoeq. pehvq-eu guil ga*) เป็นสถานที่ทำพิธีแกะเปลือก ไข่ ของวันที่สองช่วงเช้า โดยขานระเบียบจะมีบันได 9 ขั้น จำนวน 4 เส้า ใช้อุปกรณ์ ไม้ไผ่เมื่อสร้างเสร็จก็เอาก่อนดินมาวางบนไว้ 1 ก้อน

-กลางคืน ประมาณ 19.00 น. มีการทำพิธี “อ่าเผ่ว ล้อก้อง อู” (*Aq poeq lawl gahq uv*) เป็นขั้นตอนการล้างอุปกรณ์เครื่องเช่นไห้วนั่นเอง เมื่อทำการล้างเสร็จให้นำ อุปกรณ์เครื่องเช่นไห้วไปใส่ในตู้เก็บ เป็นอันเสร็จพิธีวันแรก และ

ในคำคืนของพิธีกรรมวันแรกนี้ โดยเฉพาะหนุ่มสาว จะมีการรดน้ำข้าว จรดน้ำ
เหนียวที่แช่ไว้ล่วงหน้าเรียกว่า “แช่มมา ถ่อง-เออ”(Cehl ma tahq-eu) เพื่อห่อเป็นขนมต้ม
เรียกว่า “ตะปุ” / “เต๊ะปุ” (Tehv puv) เพื่อแจกจ่ายให้แก่ผู้มาเยี่ยม โดยนำข้าว
เหนียวจากครกกระเดื่อง ซึ่งหนุ่มสาวทุกคนจะรดน้ำ โดยไม่ นอนนี้ ล่วงหน้าเรียกว่า
“ชิมสี่ ชิมโหละโหละ”(Qumq shuivq qumq lovq) เมื่อตอนใกล้ขึ้นเป็นครั้งแรก เชื่อ
ว่าหากผู้ใดเป็นผู้รดน้ำเหนียวที่แช่ไว้เป็นคนแรกก็จะมีบุญ หรือ เป็นการต้อนรับทัก
ทายของวันปีใหม่ นั้งเอง

หมายเหตุ

สำหรับประเพณีวันแรกนี้ ล่วงหน้าบางตระกูล จะใช้ไก่ในการเซ่นไหว้

วันที่สองพิธี “ขี้มลี อ่าเผ่ว” (*Qumq shuivq aq poeq*)

การประกอบพิธีกรรมทำตั้งแต่เช้าตรู่ ตอนไก่ขัน ขั้นตอนการทำพิธี คือ - จี๋บ่าจี้ลี้
-เอากระบอกล้ำพิธี เรียกว่า “จี๋ บ่าจี้ลี้” (*Jil baq jil siq*) และเสียบไม้ขนาดเท่าไม้
จิ้มฟัน ใส่กระบอกลงไปมัดติดกับ ตัวเก็บเครื่องเซ่นไหว้ “เปาะ เหลาะ เปาะทุ” (*Pawvq
lawvq pawv tul.*) และเหน็บไม้ไผ่ยาว พร้อมขันเล็กคักน้ำ เรียกว่า “อีจ้อง จ้อง เออ” (*il
dzahl dzahl -eu*) ใส่หลอดคลุคที่ทำด้วยไม้ไผ่ชนิดหนึ่งชื่อว่า “อ้าม่า จี้เตอะ” (*Al
mal jil teuv.*) ปัจจุบันใช้ไม้ไผ่อื่นๆ แทนได้ และคักน้ำใส่ในกระบอกลงไปไผ่ไว้
-นำข้าวสารที่ตำตอนเช้าตรู่มานำปั้นเป็นลูกกลมๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว หลาย
ลูก แล้วคัมให้สุก พร้อมกับคัมไข่ 1 ใบ คัมรวมกับข้าวสารเหนียวเพื่อใช้เป็น ข้าว
บริสุทธุ์ เมื่อสุกแล้วให้คลุกงาคำ เรียกว่า “จาเล แลนะ” (*Ja leh leh nav*) อีกส่วน
หนึ่งจะไม่คลุกงาคำ เรียกว่า “จาเล แลพู้” (*Ja leh leh pyul*) ทั้งสองส่วนนี้ใช้ในการ
ประกอบพิธีกรรม

-จับไก่เทศเมีย ขนสีดำ 1 ตัว ตักน้ำจากถ้วยที่เตรียมไว้ ล้างไก่ด้วยให้บริสุทธิ์ โดย รดน้ำที่ ขา-ลำตัว-หัว จุด ละ 3 ครั้ง ถือว่าเป็นการล้างให้ไก่สะอาด บริสุทธิ์ จากนั้น ก็จะใช้ไม้ที่ได้ทำเอาไว้ตีหัวไก่และบีบคอให้ตายสนิท

-เผาไก่ ห้ามใช้น้ำร้อนลวก เมื่อเผาเสร็จแล้ว ล้างให้สะอาด แล้วชำแหละไก่ สิ่งแรก จะเอากระดูกพะพอกอาหารที่ลำคอไก่ ออกก่อน แล้วหักขาเบออก 2 ข้าง โดยให้ติด ลำตัวอยู่แล้วงัดคอไก่ออกมาโดยให้เครื่องในไก่ติดอยู่กับโครงไก่ไว้ แล้วล้างทำความสะอาด แล้วสับเนื้อไก่จากชิ้นส่วนต่างๆ เพื่อบูชา คือ ดับ น่องไก่ ออกไก่ (สำหรับครอบครัวที่ทำพิธีโดยใช้เนื้อ 3 ชิ้น / ครอบครัวที่ทำพิธีโดยใช้เนื้อ 5 ชิ้น จะเพิ่มเนื้อส่วนอื่นเข้ามา 2 ชิ้น) แล้วใช้ ถ้วยรองรับที่มี ใต้ออกถือ ขิง ข้าวสารเหนียว เตรียมไว้ เรียกถ้วยนี้ว่า “จีม หม่า หละด่า” *Qumq maq lavq daq,*) แล้วแงงไก่ให้ สุก

-เมื่อไก่สุกแล้ว ยกหม้อลงและเอาอุปกรณ์ขัน โศกพิธีเข้ามาใกล้ ๆ จากนั้นเราก็ตัก ชิ้นไก่ใส่ลงในถ้วยไม้ไผ่ใบที่ 1 ซึ่งก็มีน่องไก่, ดับ, ออกไก่ รวมเป็น 3 ชิ้น และน้ำแกง (ในกรณี 5 ชิ้นก็ใส่ถ้วยเดียวกัน)

-จุดเหล้าพิธีที่มีน้ำบริสุทธิ์จากกระบอก “จี บ่า จี ลี” (*Jil baq jil siq*) ใส่ลงในถ้วยใบ ที่ 2

-เอาน้ำชาดื่ม ซึ่งส่วนนี้จะใช้ ขิง และใบชาใส่รวมกันก็ได้ ใส่ถ้วยไม้ไผ่ใบที่ 3

-เอาข้าวบริสุทธิ์ “ห่อส้อ” (*Hawq sawl*) ใส่ในตะกร้าใบที่ 1

-เอาลูกข้าวเหนียวคั่วที่ลงด้วยงาดำ แล้วจำนวน 3 ลูก ใส่ในตะกร้าใบที่ 2

-เมื่อเครื่องเซ่นไหว้พร้อมแล้ว ให้เอาม้านั่งเล็ก ๆ (บางครอบครัวไม่มี) ไปไว้ใกล้ ๆ

“ผู้เก็บเครื่องเซ่นไหว้” (*Pawvq lawvq puq tul*) แล้วยกขันโศกพิธีไปวาง ไว้ใกล้ ๆ ประมาณ 3 นาที เป็นอันว่าเสร็จพิธีบูชา จากนั้น ก็ยกลงมา คนทำพิธีก็กินเครื่องเซ่น ไหว้เป็นคนแรก เรียกว่า “อ่าผั่ว ลอจ่า จ่า-เออ” (*Aq poeq law jal dzaq-eu*) และ เรียกสมาชิก ทุกคนในบ้านเข้ามากินด้วย เสร็จแล้วเราก็เอาเครื่องเซ่นใส่ไว้ในตู้ ข้าวสาร

-ผู้ประกอบพิธีก็จะนำไข่ที่ต้มไว้ และ ข้าวเหนียวลูกกลมที่ต้มไว้ ซึ่งข้าวเหนียวนี้ จะมีทั้ง ข้าวเหนียวที่ลงงาดำ และ ไม่ลงงาดำ และ ไม่คนข้าว “ห่อแซ่ดำละ”(Hawq cehl dal lav) ใส่ในงานข้าว ยกออกไปบริเวณที่สร้างขานระเบียง ทำการแกะไข่ และ ข้าวเหนียวต้มให้ดินกิน เรียกว่า “จาเล แลเก่ว เปะ-เออ” (Ja leh leh ghoeq pehv-eu) หมายถึง แกะไข่เพื่อคุ้มครองและความเจริญ ซึ่งช่วงที่มีการแกะไข่ให้ดินกินนั้น มีการพูดว่า “อุโมะ จ้อ-เออ.อ่าหะ หะผ่า. เส่อจ้อ โจสะ เล ลอ / ยาจิ ยาพั่ว เพ้วเน่ อี้ ม้อ จ้อ-เออ ยาคะ โจสะ เลลลอ”(Uq mov jawl-eu aq zavq zavq paq seuq juil tsovq le law / Za civ za poel poel nel tiq mawl jawl eu za davq tsovq le law) หมายถึง ขอ ให้หมูที่เลี้ยงได้ขุนบ้านมีการโตคืบโตวันให้มีคิ้วยาวๆ ขอให้ไก่ตัวผู้สีแดงมีเคี้ยวยาว และใหญ่

-เมื่อทำเสร็จก็กลับเข้าบ้าน แล้วเอาไข่ใบนั้น ให้เปะ (ถือว่าให้กิน) กับอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือนอาทิ กะทะข้าว / โหรงข้าว สัตว์เลี้ยง และอื่นๆ เพื่อการการ แสดงถึงการคุ้มครองไม่ให้เกิดเพศภัยนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้หากผู้ใดที่ต้องการจะออกไปล่าสัตว์ หรือหาของป่า จะไม่กินไข่ใบนี้เพราะเชื่อว่าจะไปหาของป่าต่างๆ จะไม่เจอ เนื่องจากเป็นไข่ที่เกี่ยวกับการปดปิดคุ้มครอง

-ขั้นต่อไปคือการทำพิธี “จาเล แลเก่ว คะ เออ”(Ja leh leh ghoeq dav-eu) คือการขึ้นเครื่องหมายแห่งการคุ้มครองในครอบครัว โดยจะใช้เส้นดอกที่มีความแข็งแรง จำนวน 2 เส้น โดยที่รอบเส้นจะมีการเปะ ข้าวเหนียวลูกกลมที่ต้มสุก ซึ่งใช้พิธีโดย ข้าวเหนียวต้มสุกนี้จะใช้ทั้ง 2 ส่วนคือ ข้าวเหนียวลูกกลมที่ลงงาดำ และ ไม่ลงงาดำ โดยทำการเปะสลับทีกัน

เส้นละ 9 ลูก จากนั้นก็ไปเสียบไว้ ประตูทางเข้าบ้านที่หลังคา ทั้งฝ่ายผู้ชาย และผู้หญิง ซึ่งเป็นการแสดงถึงการป้องกันสิ่งเลวร้ายไม่ให้เข้าบ้าน ถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี วันที่สองนี้

-เมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว ฝ่ายผู้หญิงหรืออาจเป็นหญิงสาว ก็มีการต้มไข่ โดยข้อมเปลือก ไข่ให้เป็นสีแดงแล้วใส่ตะกร้า ให้เด็กสะพายไปมา ของแต่ละครอบครัว หรือบางคน เมื่อต้องการกินไข่ก็ทำการชนไข่ให้แตกแล้วมากินก็ไม่ผิด และหากมีแขกมาเยี่ยม บ้านของคนที่จะมีการมอบไข่ หรือให้ไข่กับญาติพี่น้อง อันเป็นสื่อแสดงถึงความรัก ที่มีต่อกัน

-ตอนค่ำประมาณ 19.30 น.ก็จะทำพิธี “อ่าเผ่ว ถ้อก้อง อู๋”(Aq poeq lawl gahq uv) คือการล้างเครื่องเช่น ไหว้ เก็บใส่ตู้เป็นอันเสร็จพิธีวันที่สอง

วันที่ 3 อยู่กรรม(หยุด) “ซุ่มลี เจ่ ลอง-เออ ” (Qumq shuivq jeq lah-eu)

คือการอยู่กรรมต้อนรับฟ้าใหม่ที่จะมีฝนตกลงมาเป็นครั้งแรกในประเพณีนี้ โดยจะมีการปัก ตาแหลว อ่าเช่าเรียกว่า “ด้า แล้”(Dal lehl) เพื่อแสดงให้บุคคลภายนอก รู้ว่าทางชุมชนจะมีการทำพิธี หากไม่มีความจำเป็นก็อย่าเข้ามาชุมชน แต่ถ้าเข้ามา แล้วต้องอยู่ให้ครบงานพิธีจึงจะออกได้ ทั้งนี้เพื่อถือว่าเป็นการอยู่กรรมให้เกิดการคุ้มครองสูงสุด โดยปัก ตอนเช้า (ปัจจุบันการอยู่กรรมบางชุมชน จะอยู่ในช่วงกลางคืน เพื่อประหยัดเวลา เนื่องจากความจำเป็นในการประกอบอาชีพ จึงทำให้ชุมชนที่อยู่ กรรมตอนกลางคืนนี้มีจำนวนวันที่ใช้เวลาจำนวนเพียง 4 วันนั่นเอง)

วันที่ 4 พิธี “ซุ่มมี อ่าเผ่ว” (Qumq mil aq poeq)

ในวันที่ดี การประกอบพิธีจะไม่ใช้ไก่ การประกอบพิธีกรรมกรรม จะทำเหมือนในวันแรกทุกประการ โดยมีกิจกรรมเพิ่มขึ้นกล่าวคือ ตอนกลางคืน กลุ่มหนุ่มสาว หรือสมาชิกคนในชุมชน มีการเล่น กระทั่งกระบอกไม้ไผ่ ที่บ้านผู้นำวัฒนธรรมและการปกครอง “เจ่วมา” (Dzoeq ma.) ซึ่งในคำคืนนี้ทางเจ้าภาพที่มีการกระทั่ง กระบอกไม้ไผ่มีการเลี้ยงอาหาร สุรา ตลอดทั้งคืน

วันที่ 5 พิธี “ซึ่มมี เจ่วหละ หยะ-เออ” (*Qumq mil Dzoeq lavq yavq -eu*)

วันนี้เป็นการประกอบพิธีกรรมและประเพณีชนโซ่ เป็นวันสุดท้าย มีกิจกรรมพิธีไหว้ครูตำแหน่งผู้นำวัฒนธรรมและการปกครอง “เจ่วมา” (*Dzoeq ma*) มีการนำหมูและเลี้ยงแขก อ่าซ่าเรียกว่า “เจ่ว ยอง ล้อ เออ” (*Dzoeq yah lawl-eu*) กลุ่มที่เป็นหมอสาวด์ เรียกว่า “เบ๊ว หม่อ” (*Boel mawq*) หรือ “พีมา” (*pil ma*) เป็นกลุ่มที่มีหมอประจำตำแหน่ง อ่าซ่าเรียกว่า “หละแฮย” (*Lavq yehq*) จะทำพิธีเรียกบูชาหมอ เรียกว่า “หละ แฮย ทุเออ” (*Lavq yehq tu-eu*) โดยใช้ไก่เพศผู้ และกลุ่มช่างตีเหล็ก “จิมา” (*civq ma*) ก็ทำพิธีบูชาเครื่องเป่าลม อ่าซ่าเรียกว่า “บอ ทุ เออ” (*Baw tu-eu*) ซึ่งวันนี้ถือเป็นการบูชาตำแหน่งที่ได้สืบทอดจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น พอตกลงกลางคืนหลังจากรับประทานอาหารเสร็จแล้ว จะทำการเก็บอุปกรณ์เครื่องเช่นไหว้ “อ่าผั่ว ล้อกอง อู” (*Aq poeq lawl gahq uv*) ถือว่าเสร็จพิธีกรรม

ความหมาย พิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก ถือว่าเป็นวันเด็กอ่าซ่า เนื่องจากในประเพณีนี้ จะมีการขอมสืเปลือกไข่ที่ต้มสุกแล้วเพื่อแจกให้เด็ก ในครอบครัว หรือแม้แต่เด็กของต่างครอบครัวที่มาเยี่ยมในบ้าน โดยสามารถจะใช้ไข่เล่นอย่างไรก็ได้แล้วแต่เด็กๆ ตลอดจนประเพณี

ประเด็นสอง เป็นประเพณีแห่งการเริ่มต้นการเรียนรู้พิธีกรรมต่างๆ และเป็นการสังฆนาพิธีกรรม ประเพณีอ่าซ่าในรอบปี และหลังจากนี้ไปสามารถเรียนรู้ พิธีกรรมต่างๆ จนถึงประเพณีปลูกข้าวได้

ประเด็นที่สาม เป็นพิธีการต้อนรับฤดูกาลใหม่เนื่องจากอ่าซ่าถือประเพณีนี้ เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงฤดูร้อน ไปสู่ฤดูฝน และสามารถที่จะเริ่มปลูกพืชพันธุ์ต่างๆ ได้แล้ว พร้อมทั้งเชื่อว่า สิ่งมีชีวิตเริ่มกำเนิดออกมาสู่โลกทั้งพืช สัตว์

ประเด็นที่

ปกป้องเหตุร้ายต่างๆ ไม่ให้เข้าในบ้าน โดยมีการปั้นลูกกลมๆ จาก
ข้าวเหนียวดำแล้วเสียบไว้ที่ หลังคาหน้าบ้านทั้งประตูฝั่งผู้ชาย/ผู้หญิง
ถือเป็นเครื่องหมายแห่งการคุ้มครอง

ประเด็นที่

เป็นประเพณีแห่งการไหว้ครูของบรรดาผู้มีตำแหน่งทางวัฒนธรรม
โดยอำเภอจะมีการทำพิธี “หละเหย่ทู” ซึ่งถือเป็นการทำการไหว้ครู
เพื่อระลึกถึงบุญคุณที่มีต่อกัน

3.4 พิธีปลูกประตุมุ่บ้าน “ลื้อ คอง ดู-เออ ” (Lawl kahq Duq-eu)

ประตุมุ่บ้าน เป็นศาสนสถานที่สร้างไว้ก่อนเข้าสู่ชุมชนของชาวอำเภอทางทิศเหนือ และทิศใต้ของชุมชน ประตุมุ่บ้านอำเภอเรียกว่า “ลื้อ คอง” (lawl kahq) หรือ “เลื่อง คอง” (lahl kahq) แปลความหมายได้คือ “เขต” หรือ “เขตคุ้มครอง” บุคคลภายนอกนิยมเรียกประตุมุ่บ้านนี้ว่า “ประตูผี” การทำพิธีปลูกสร้างประตุมุ่บ้านของอำเภอจะทำในเดือนเมษายน ภายหลังจากที่มีการทำประเพณี ปีใหม่ชนไข่ ตรงกับเดือนอำเภอคือ “ซิมลี บาตา” (Qumq shuivq ba la) โดยแต่ละชุมชนจะกำหนดวันฤกษ์ดีของผู้นำวัฒนธรรมและการปกครองแล้ว ดำเนินการทำพิธีปลูกสร้างประตุมุ่บ้าน อำเภอมีความเชื่อต่อการทำประตุมุ่บ้านเพื่อไม่ให้ภูตผีปีศาจ โรคภัยไข้เจ็บ หรือสิ่งไม่ดีไม่งามทุกชนิดไม่ให้เข้ามาในชุมชน ถือเป็นวัฏในการปกป้อง คุ้มครองคนในชุมชน โดยใช้เวลาในการประกอบทำพิธี 1 วันเท่านั้น

สำหรับประตุมุ่บ้านถือเป็นศาสนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของอำเภอ ห้ามบุคคลทุกเพศ ทุกวัย และต้อง ลบหลู่ประตุมุ่แห่งนี้ การสร้างประตุมุ่บ้านไม่ปรากฏว่าเกิดขึ้นในยุคใด ซึ่งขั้นตอนการปลูกประตุมุ่บ้าน มีดังนี้คือ ถ้าผู้นำทางวัฒนธรรมและการปกครอง “เอ่วมา” (Dzoeq ma) ได้กำหนดวันฤกษ์ดีและประกาศว่า ในวันรุ่งขึ้น ทางชุมชนจะมีการปลูกประตุมุ่บ้าน แล้ว มีขั้นตอนการดำเนินการ คือ

-ตอนกลางคืนประมาณ 2 ทุ่ม ผู้นำวัฒนธรรมหรือผู้อาวุโส จะมีการประกาศข่าว อำเภอ เรียกว่า “ดอง กู้ กู้” (lah gul gul) โดยให้คนในชุมชน งคเว้นการทำอะไร นา หยุด การ จับปลา เก็บเห็ด ของป่า ซึ่งการประกาศครั้งนี้จะเน้นด้านการ คุ้มครองเป็นหลัก -ช่วงเช้ามีการเตรียมข้าวสารและเอาไข่ใส่ถ้วยซึ่งเรียกว่า “แซ่ หล้อ”(Cehl lawq) พร้อม ทั้งจอบ เสียม โดยมี หัวหน้าครอบครัวแต่ละหลังก็จะเตรียมอุปกรณ์ในการปลูกสร้าง จอบ มีด เสียม ไปรวมตัว ที่บ้านผู้นำทางวัฒนธรรม

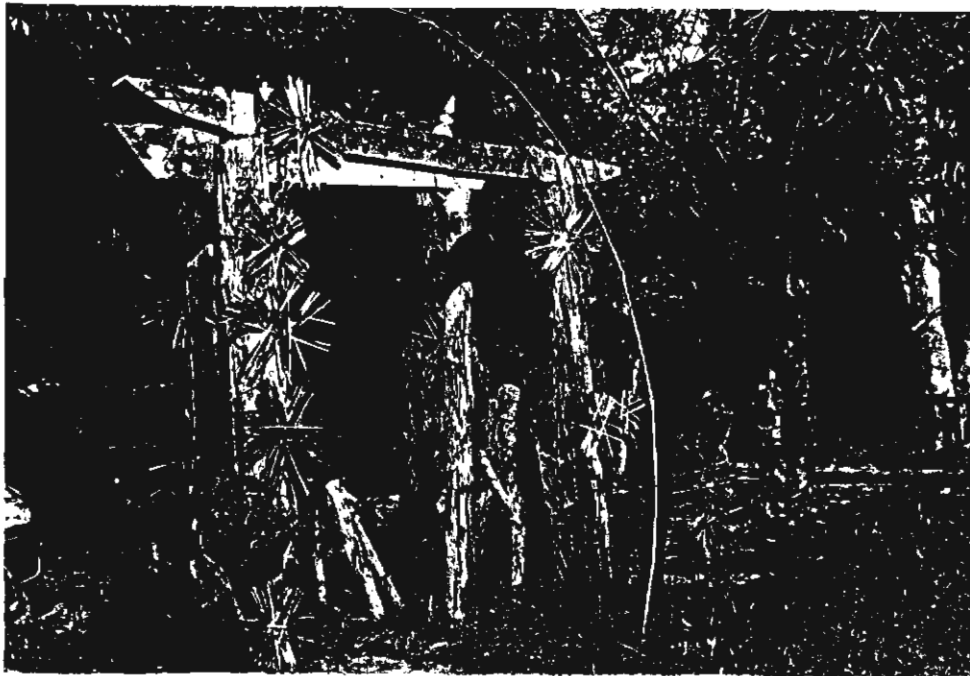
-จากนั้นเดินทางไปยังบริเวณที่ปลูกสร้างประตูลู่บ้าน เมื่อไปถึงก็เตรียมสถานที่ โดยมอบหมายหน้าที่ให้ชายหนุ่มไปตัดไม้ที่จะทำเสาประตูลู่บ้าน พร้อมทั้งไม้ไผ่ เพื่อจะนำมาประกอบทำเป็นรูปแบบต่างๆ อาทิ ก้างปลา สร้อยเงิน ตาเหลว ฯลฯ

-เมื่อตัดไม้ต่างๆ มาถึงแล้วแต่ละคนก็ทำรูปแบบต่างๆ อาทิ ตีกลาคคน เพศชาย/หญิง → สร้อยเงิน ก้างปลา ตาเหลว โดยใช้ไม้ไผ่ เพื่อประดับประดา และมีการแกะสลักรูป → คาบ ปืน เพื่อใช้ในการยิงจับไล่สิ่งเลวร้าย ซึ่งแต่ละบุคคลมีความคิดอย่างไร ในการแกะรูปก็ทำได้ สิ่งที่ลืมไม่ได้มีรูปตัวแทนสัตว์อยู่คือ นกแขวกแขว กา นกเหยี่ยว เนื่องจากนกเหล่านี้จะเป็นสื่อในการส่งข่าวเหตุร้าย เหตุร้ายให้ชุมชนได้รับทราบ พร้อมกันนี้มีการทำตาเหลวประเภท 1 รู “อี มยะ ด้า แล้” (*Tiq myav dal lehl*) ตาเหลวประเภท 5 รู “หง่า มยะ ด้า แล้” (*nyaq myav dal lehl*) ตาเหลวประเภท 7 รู (*shivq myav dal lehl*) และตาเหลวคุ้มครอง ประเภท 9 รู “เก่ว มยะ ด้า แล้” (*Ghoeq myav dal lehl*) โดยมีรู ของตาเหลวตรงกลาง 1 รูและมีรู รอบๆ อีก 8 รู เพื่อห้อยติดที่ประตูลู่บ้านก่อน จะเดินทางกลับ และมีตาเหลวซ้อน ประเภท 1 รู อาข่าเรียกว่า “ด้าแล้ แล้เลอะ” (*Dal lehl leh lawv*) อนึ่งตาเหลว 5 และ 7 รู นี้ห้ามติดที่ประตูลู่บ้านเนื่องจากเป็น ตาเหลวที่ใช้ตอนไปนอนในป่า แต่ติดที่ต้นไม้ได้ ยกเว้นตาเหลวที่มี 1 รู และตาเหลวซ้อน สามารถติดบริเวณ ต้นไม้หรือประตูลู่บ้านได้ ฉะนั้นห้ามผู้ใดตัดต้นไม้บริเวณรอบๆ ประตูลู่บ้าน หรือหากพบเครื่องหมาย ตาเหลว ก็ห้ามตัดเด็ดขาด

-ผู้นำทางวัฒนธรรม เริ่มทำพิธีขุดหลุมเป็นคนแรก จำนวน 2 หลุม เพื่อฝังเสา ซึ่งก่อนที่จะฝังเสาประตูลู่บ้านจะมีการทำพิธีคือ นำด้วยใบไม้ไล่ข้าวสารและไข่ ที่เตรียมมาจากบ้าน หรืออาจมีเงินแทนบริสุทธิ ซึ่งปัจจุบันใช้เหรียญบาทได้ ทำการ “ซี มอ มอ” (*Ci maw maw*) หมายถึง การเซ่นไหว้โดยเอาข้าวสาร ไข่ เงิน ไล่ในหลุม จำนวน 3 ครั้งโดยไล่ชนิดเดียว ส่วนเงินนั้นก็ใช้มีดขุดไล่ แล้วทำการยกเสาประตูลู่ หลุม ในขณะที่มีการทำประตูลู่บ้านด้านทิศเหนือก็มีการแบ่งกำลังให้ไปทำประตูลู่ทางทิศใต้พร้อมกันด้วย

-ทำการประดับอุปกรณ์ตกแต่งเสาประตูทุกอย่างเมื่อเสร็จแล้ว ทำดาแหลว 5 รู ไปปักนอกเขตประตูหมู่บ้านตรงถนน แล้วเอาดาแหลวคุ้มครอง ที่มี 9 รู มาห้อยที่เสาปากประตูหมู่บ้าน เอาคั้นไม้เล็ก ขนาด เส้นผ่า 1 นิ้ว วางตามเสาประตูหมู่บ้านอาข้า เรียกว่า “ด้อ ค่อง ดา บ้อง เซอ-เออ”(Lawl kqhq dal bahl seu-eu) ให้ ผู้นำทางวัฒนธรรม ถือมีดด้วยมือขวา ฟันไปที่ไม้ที่วางไว้ โดยฟันเบาๆ ฟันข้างหนึ่ง 4 ครั้ง และฟันอีกข้างหนึ่ง 5 ครั้ง รวม 9 ครั้ง ก็เดินทางกลับมา

-เมื่อกลับมาถึงบ้านผู้นำวัฒนธรรม ก็จับไก่ 1 ตัว แล้วนำมาเพื่อเป็นการประภอบเลี้ยงผู้สูงอายุอาข้าเรียกว่า “ด้อ ค่อง แดบู จ่อง-เออ”(Lawl kahq deh bu dzah-eu) โดยเชิญผู้อาวุโสจำนวน 2-3 คน ก็พอ ซึ่งต้องทำเร็วๆ เมื่อกินเสร็จแล้วก็ถือว่าการประภอบพิธีประตูหมู่บ้านเสร็จสมบูรณ์ และหากชุมชนมีหมูก็อาจมาแบ่งกินในชุมชนได้

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก เป็นการทำเครื่องหมายแบ่งเขตระหว่าง โลกผี(แทนะ) สิ่งชั่วร้าย (สิ่งที่ ^{จัดแทน} มองไม่เห็น) หรือ โรคภัยไข้เจ็บ กับ โลกมนุษย์(ชุมชนที่ตั้ง)

ประเด็นสอง สร้างประตูปะตูหมู่บ้านเพื่อประกาศ และให้เกิดคติแก่สัตว์ โดยเฉพาะ นก แชงแซว นกฮูก กา เนื่องจากสัตว์เหล่านี้เป็นสัตว์ที่ช่วยในการประกาศเตือนภัยให้มนุษย์ หากมีภัยร้ายจะเข้าสู่ชุมชนคนต่างๆ เหล่านี้จะส่งสัญญาณเตือนภัยได้ ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันหากในชุมชน หรือเวลาจะเดินทางถ้าประสบพบเห็นนกเหล่านี้ก็ต้องประสบภัยร้ายได้ หรือไม่เดินทาง

ประเด็นสาม แสดงถึงการสืบสานเผ่าพันธุ์มนุษย์ โดยมีการแกะรูปตุ๊กตาเพศหญิงมีชื่อว่า “ลื้อ ข่อง หย่าหมี่ ข่องโตะแจ-ม้อง” ตุ๊กตาเพศชายมีชื่อว่า “ลื้อบ้อง หย่า โย บ้อง เจอ” วางเรียงรายไว้ ซึ่งทั้งสองจะเป็นผู้เฝ้าประตูอยู่ และห้ามลบหลู่

ประเด็นที่สี่ แสดงถึงอายุการตั้งชุมชน เนื่องจากชาวอำเภอจะมีการปลูกสร้างประตูปะตูหมู่บ้านเพิ่มขึ้นทุกปีๆ ละ 2 คู่ ทั้งทิศเหนือ และทิศใต้ของชุมชน ดังนั้นจำนวนเสาขอประตูปะตูหมู่บ้านสามารถนับเป็นตัวเลขได้เลยว่าชุมชนนั้นตั้งมาได้กี่ปี สำหรับประเด็นนี้ ชุมชนที่มีการตั้งเก่าแก่แล้วมีปัญหาเพราะเสาประตูผุพังไปแล้ว จึงไม่มีความแน่นอน

ประเด็นที่ห้า เป็นวันนักคิดปะแกะรูป อำเภอ ให้คนในชุมชน มีการแสดงศิลปะ การแกะสลักเนื่องจากเปิดโอกาสให้มีการทำรูปแบบต่างๆ ตามความคิด เพื่อตกแต่งบริเวณประตูปะตูหมู่บ้าน เวลาคนอื่นๆ เดินผ่านไป จะมีการสังเกต และพูดว่าเป็นฝีมือ ของคนนั้น คนนี้ ถือเป็นการส่งเสริมศิลปะและการแกะสลักและคัดคนในชุมชน โดยธรรมชาติในด้านช่างจนนำไปสู่การตั้งช่างตีเหล็กเป็นต้น

ประเด็นที่หก เป็นการอนุรักษ์ต้นไม้ โดยมีการทำเครื่องหมาย สัญลักษณ์ “ตาเหลว”
ผูกติดต้นไม้ จึงห้ามผู้ใดตัดต้นไม้เด็ดขาด ซึ่งหากมีการล้วงละเมิดแล้วก็จะ
ถูกลงโทษ ปรับ จนถึงปัจจุบัน

3.5 พิธี “ค้ำ ค่ำ ฉี-เออ” (Kal daq ciq-eu)

พิธี “ค้ำ ค่ำ ฉี-เออ” (Kal daq ciq-eu) เป็นพิธีกรรมที่ชาวอำเภอดำเนินปฏิบัติกันมาเป็น
เวลายาวนาน ซึ่งไม่อาจทราบว่าจะขึ้นช่วงใด การประกอบพิธีกรรมนี้ ทำเพื่อเชื้อเชิญให้
วิญญาณ เจ้าเมือง ทาส ผีเปรต ของเผ่าพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชน เชิญให้ออกจากชุมชน
ไป อย่าให้มารังควาน รวมทั้งสิ่งเลวร้าย (โรคภัยไข้เจ็บของ มนุษย์ และสัตว์เลี้ยง) ที่อาศัยอยู่
ในชุมชนให้ออกจากชุมชนไปทั้งหมด และพิธี “ค้ำ ค่ำ ฉี-เออ” (Kal daq ciq-eu) ถือเป็น
การถวายสังฆทานให้เจ้าปู่เจ้าตาต่างๆ

ดังนั้น เมื่อกำหนดว่าจะประกอบพิธี “ค้ำ ค่ำ ฉี-เออ” (Kal daq ciq-eu) ชุมชนจะไม่มี
การเลือกวันฤกษ์ดี สามารถทำได้ทุกวัน และปัจจัยที่สำคัญ ที่ก่อให้เกิดการประกอบพิธีนี้ โดย
ดูจากโรคภัยไข้เจ็บของชุมชน ไม่ว่าโรคที่อาจเกิดกับ มนุษย์ หรือสัตว์เลี้ยง หากมีโรคระบาด-
กวน ก็เริ่มประกอบพิธีนี้ได้ โดยใช้เวลาเพียง 1 วัน ซึ่งพิธีกรรมนี้แบ่งรอบการประกอบพิธี
ออกได้ 3 รอบ คือ

รอบแรก	อำเภoreเรียกว่า “ถ้ำข่า” (Tiq kaq) เริ่มประกอบพิธีหลังปลูกสร้าง ประตูละมั่ง- บ้าน ตรงเดือน เมษายน - ตุลาคม
รอบที่สอง	อำเภoreเรียกว่า “หยี่ข่า” (Nyi q kaq) ประกอบพิธีนี้หลังจากประเพณี “ค้อง แยะ แยะ” Kahl yehv yehv (ประเพณีไล่ผี หรือ ออกพรรษาอำเภore) ช่วงระหว่าง เดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม
รอบที่สาม	อำเภoreเรียกว่า “ซุ้มข่า” (Suml kaq) ประกอบพิธีหลัง ประเพณีปีใหม่เล่นลูก ข่างช่วงระหว่างเดือน มกราคม - มีนาคม

มีขั้นตอนการทำพิธีกรรมคือ

- ก). ตักไผ่เนื้ออ่อน (ไผ่เหี้ยะ) ทำตะแกรง ที่บ้านของผู้นำวัฒนธรรมและการปกครอง ขนาดความกว้างประมาณ 2 x 3 เมตร แล้วปูด้วยใบตอง
- ข). ให้สมาชิกชุมชนแต่ละหลังคา นำอาหารของกิน ข้าวตอก ดอกไม้ เมล็ดพืช ต่างๆ พร้อมผ้าสีตัดเป็นชิ้นเล็กอย่างหลากหลาย มาวางบริเวณตะแกรง ที่เตรียมไว้ ซึ่ง บาง ครอบครัวก็ทำตะแกรงเล็กๆ แล้วใส่มาด้วยก็ได้
- ค). ปั้นรูปตุ๊กตาโดย เฉพาะรูป ม้า วัว ควาย ช้าง แล้วใส่ในตะแกรงไว้ เนื่องจากหาก มีผีเจ้านายของหัวเมืองต่างๆ ที่เข้ามาอยู่ในชุมชน ก็จะได้รู้รูปสัตว์เหล่านี้ออกจาก ชุมชนไป
- ง). เมื่อทุกครอบครัว วางเครื่องสังฆทาน พร้อมแล้ว ให้ยกตะแกรง อ่าข้าเรียก → ตะแกรงนี้ว่า “ค้ำค่า”(Kal daq) ไปทิ้งบริเวณทางเข้า ชุมชนด้านทิศเหนือ เมื่อทิ้ง เสร็จก็ถือว่าพิธีกรรมนี้เสร็จสิ้นแล้ว

หมายเหตุ

ปัจจุบันการประกอบพิธีกรรม “ค้ำ ค่า ฉี-เออ” (Kal daq ciq-eu) หลายชุมชน จะประกอบเพียงครั้งเดียวต่อปี เนื่องจากปัญหาโรคภัย ไข้เจ็บมีน้อยลง อย่างไรก็ตาม หากชุมชนใดที่มีปัญหาเรื่อง โรคเบียดเบียนก็สามารถประกอบได้แต่ไม่เกิน 3 รอบ ต่อปี

ความหมาย พิธีกรรม

ประเด็นแรก

เป็นกระบวนการสร้างเสริมกำลังใจให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง→ ทางจิตใจ เพื่อสร้างความต้านทาน เนื่องจากช่วงที่อำเภอกำหนดพิธีนี้ จะเน้นในจังหวะที่มีการเปลี่ยนแปลงฤดู ซึ่งมีโอกาสที่สุขภาพจะเจ็บป่วยได้ อีกประเด็นหนึ่งทำพิธีในช่วงที่มีโรคภัยเกิดขึ้น จึงถือว่าเป็น มติการสร้างขวัญกำลังใจ คนในชุมชน(วัดขึ้นจิตใจ)

ประเด็นที่สอง

อำเภ เชื่อว่า ภูตผี เปรต วิญญาณของเผ่าพันธุ์ที่ตายและหากินกับมนุษย์ ซึ่งเป็นเจ้ากรรมอาศัยอยู่ในชุมชนจริง ดังนั้นการประกอบพิธี

นี่ถือเป็นทำบุญถวายทานไปให้เจ้ากรรมนายเวร ที่ล่วงลับ ไปของชาติพันธุ์ต่างๆ โดยเชิญ
วิญญาณเลวร้ายออกจากชุมชนไปเพื่อไปสู่สุคติ

3.6 พิธีบูชาศาลพระภูมิเจ้าที่ “มี ซ้อง ล้อ เออ” (Mil sahl lawl-eu)

ศาลพระภูมิเจ้าที่ เป็นศาสนสถานชุมชนที่สำคัญของอำเภอ เป็นที่กราบไหว้เคารพ
เป็นศาลที่สร้างขึ้นในนามชุมชน โดยสร้างศาลและมีการบูชาทุกปี ในเดือนเมษายน หลัง
จากปลูกสร้างประตูหมู่บ้านแล้ว การประกอบพิธีนี้ใช้เวลา 1 วัน โดยให้ศาลนี้ อยู่ห่างจาก
ชุมชนทางด้านทิศเหนือ ประมาณ 500 เมตร โดยมีทำเลที่ตั้ง ต้องเป็นภูเขาซึ่งเป็นพื้นที่อยู่
สูงกว่าระดับชุมชน โดยสามารถใช้จุดที่ตั้งศาลนี้เห็นพื้นที่ชุมชนได้ทั่วถึง และจะเป็นคั่นน้ำ
ของลำธารต่างๆ ทั้งนี้อำเภอเชื่อว่า เพื่อให้เจ้าที่ ดูแลปกป้องรักษาชุมชนอย่างทั่วถึง อำเภอเรียก
ศาลนี้ว่า “มีซ้อง”

(Mil sahl) แปลว่า เจ้าที่ดิน ความจริงแล้วเจ้าที่นั้น อำเภอได้ให้ความหมายรวมไปถึงสรรพ
สิ่งทุกอย่างที่มีความผูกพันกับชีวิตมนุษย์ อาทิเช่น เจ้าที่ดิน เจ้าป่าเจ้าเขา ต้นไม้ อากาศ →

สัตว์ป่า รวมทั้งเจ้าเมืองของทุกเผ่าพันธุ์ที่เคย และดำรงเป็นใหญ่ ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน
อ้างชื่อว่าเป็นผู้มีคุณให้มีชีวิตอยู่รอดปลอดภัย

ดังนั้นศาลพระภูมิเจ้าที่ตามความเชื่อนั้น เป็นแหล่งสิงสถิตย์ ของดวงวิญญาณและ
เจ้าที่ ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถมองเห็นได้ เป็นผู้ช่วยคุ้มครองดูแลชีวิตและชุมชน ให้มีความอยู่
เย็น ประกอบอาชีพมีรายได้ ซึ่งประวัติการสร้างชุมชนก็มีได้ระบุไว้ว่าเกิดเมื่อใด ขั้นตอน
การเตรียมประกอบพิธีกรรม มีดังนี้ คือ

การเตรียมอุปกรณ์เช่นไหว้

-เย็บผ้าชิ้นให้เป็นโสร่งเรียกว่า “หละ ก่า”(Lavq ghaq) และเสื้อผ้า “แพ้ ข่อง”(Pehl
qahq) โดยเย็บถาลองขนาดเล็กๆ อย่างละ 2 ผืน สีอะไรก็ได้ โดยเตรียมไว้ตั้งแต่ตอน
กลางคืน

-เทียนไขซี่ผึ้ง เรียกว่า “ส้องแหล”(Sahq lehq) จำนวน 2 เล่ม นอกจากนี้จะมีข้าว
โพดคั่ว ข้าวคั่ว ไก่ 2 ตัว (เพศผู้ เพศเมีย) หมู 1 ตัวขนาดขึ้นอยู่กับชุมชนจะจัดหา
เอง เป็น(เพศแม่) กระบอกเหล้าที่ทำพิธี “จี้บ่า จี้ลี”(Jil baq jil siq) 1 กระบอก พร้อม
พริก เกลือเครื่องเทศ ข้าวหอม เมื่อเตรียมอุปกรณ์เหล่านี้เสร็จแล้ว หัวหน้าทุกล้วน
เรือน จะเดินออกจากบ้านผู้นำวัฒนธรรม ไปที่บริเวณศาลพระภูมิ

ขั้นตอนประกอบพิธี

-เมื่อถึงสถานที่แล้ว ทำความสะอาดบริเวณ เลือกต้นไม้ที่ไม่โตเกินไปเพื่อทำเป็นที่
บูชา กรณียที่เคยบูชามาก่อนก็ใช้จุดเดิมได้ จากนั้นก็ให้ผู้ที่เข้าร่วม ไปตัดไม้ไผ่เพื่อ
ทำเครื่องประดับเช่นสร้อยเงินเรียกว่า “หน้าซี่ หน้าอะ”(Naq cil naq cavq) ตามเหลว
“ด้าแล”(Dal lehl) อีกทั้งเพื่อทำรั้วรอบๆ ในการทำศาลพระภูมินี้ผู้หญิงไม่ให้เข้าร่วม
แต่ถ้าเป็นเด็กเล็กผู้หญิงก็เข้าได้ ยกเว้นผู้หญิงที่โตเท่านั้น

-สร้างขานระเบียงศาล เพื่อเป็นที่บูชาอำนาจเรียกว่า “สอเกือ”(Law guil) โดยใช้ต้นไม้
ทำเป็นเสา ที่แข็งแรง จำนวน 6 ต้น แล้วทำระเบียงออกมาเรียกว่า “เกือกา”(Guil ga)

รวมแล้วมี 2 ชั้น คือชั้นบน และชั้นล่าง พร้อมทั้งมีการสานไผ่ล้อมบริเวณระเบียงทั้ง 2 ชั้น เพื่อเป็นฝา อีกทีหนึ่ง

-ทำตะกร้าไผ่เล็กเรียกว่า “อู เจอะ”(Lu jeuvq) จำนวน 2 ตะกร้า แล้วเสียบไว้ชั้นละ 1 อัน เพื่อเป็นที่จุดเทียน และใส่ของเช่น ไห้ว

-ทำที่ต่างพื้น เรียกว่า “หมี่จ๋า ขะปะ”(Miq jaq qav bavq) จำนวน 1 คู่

แล้ววางไว้ที่ระเบียงศาลข้างละ 1 อัน เครื่องต่างหญ้าของม้า 1 คู่ อาข่าเรียกว่า “หม่อง จ๋า ขะปะ”(Mahq jal qavq havq) โดยวางไว้ข้างละอัน จากนั้นทำอุปกรณ์ที่มีดเชือก

สำหรับม้า อาข่าเรียกว่า “หม่อง เขื่อ”(Mahq qeul) จำนวน 1 คู่ แล้ววางข้างละ 1 อัน

-เอาเครื่องเช่น ไห้วที่เตรียมมาวางบนระเบียงศาลชั้นล่าง แล้วจุดเทียนไขปักไว้ข้างละเล่ม แล้วทำการเอาระบอกละหมาพิริ มาปักที่เสาระเบียงศาล พร้อมหลอดดูด

จากนั้นเอาถ้วยและขันคักน้ำ เรียกว่า “อีจ้อง”(il jahl) แล้วเอาน้ำบริสุทธิ์ รดน้ำ หมู ไก่ โดยรดจาก ขา-ลำตัว-หัว เมื่อเสร็จแล้ว ทำการฆ่าหมูโดยผู้อาวุโส โดยไม่มีการ

รองเลือด พร้อมทั้ง ฆ่าไก่(บางชุมชนตีหัว) ทั้งคู่ให้ตาย แล้วยกหมู ไก่ วางหันหน้า

หมู ไก่ ไปทางทิศตะวันออก แล้วมีการถอนขนไก่ หมู จาก ก้น -ลำตัว-หัว แล้วไป

วางที่ระเบียงชั้นล่าง อันเป็นการบูชาเช่น ไห้ว พร้อมเอาเลือดคดลงที่ระเบียง 3 ครั้ง โดยทุกคนที่มา ให้ถอดหมวก(พิธีนี้พิธีเดียวที่ชาวอาข่าจะมีการถอดหมวก) ขอพร

ให้เจ้าที่ดูแล ให้พืชผลดี อย่าให้มีโรคแมลงรบกวนโดยการกล่าวบอกระบือชื่อ เจ้าที่

ของพื้นที่แต่ละเขตซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชื่อของภูเขา ลำห้วย หรือดวงวิญญาณผู้มีชื่อเสียง ตลอดจนเจ้าเมือง พระเจ้าแผ่นดิน มาช่วยปกปักรักษา มีคำที่ขึ้นต้นขอพรคือ “มีมาหย่อก้อง หย่อซ้อง คุ่มมา หย่อล้อ หย่อ แหนะ”(mil ma -

yawq gahq yawq sahl cumq ma yawq lawl yawq nehvq) จากนั้นระบือชื่อพื้นที่ที่มี

ชื่อเสียง หรือชื่อบุคคล เพื่อให้มาเป็นผู้ดูแล และทำการยิงปืน 1 นัด จากนั้น -

-นำไก่/หมูไปเผาทำความสะอาด ทำการชำแหละ เพื่อเป็นเครื่องเช่น และทำเป็นอาหาร โดยมีเนื้อที่เป็นชิ้นส่วนเครื่องเช่นหมูประกอบด้วยชิ้นส่วนภายนอกคือ ริม

ฝีปากหมู/ใบหู/มือ/ขา/หาง ชิ้นส่วนภายในหมู กระเพาะ/ตับ/ไส้อ่อน/ม้าม ส่วน

เครื่องเช่นไถ่นั้น มี ขนอ่อน หัวปีก / กันจู้น ขึ้นส่วนภายในไถ่ มี ดับ/ ไล่ไก่ รวมขึ้น ส่วนของหมูภายใน ภายในอกทั้งหมด 9 ขึ้น นำไปต้มให้สุก เมื่ออาหารและเครื่องเช่น ไหว้ต้มสุกแล้วให้เอาชิ้นส่วนที่กล่าวมา ใส่ถ้วย แล้ววางบนขันโตก จากนั้นก็ทำการ คูดเหล้ากระบอกลี ไล่ถ้วย และน้ำชา และข้าวที่ห่อมา โดยทั้งหมดวางไว้บน ขันโตก จากนั้นทำการบูชาที่ศาลพระภูมิโดยเททั้งบริเวณเสาได้ โดยให้ เทเหล้า เนื้อ ข้าว น้ำชา โดยมีผู้อาวุโสเป็นผู้ทำ พร้อมกับขอพรอีกครั้งในขณะที่ทำการเช่นไหว้ เฉพาะผู้ทำเท่านั้น

-จากนั้นผู้เข้าร่วมทำพิธีทั้งหมดก็นำเนื้อ ที่ประกอบไว้แล้ว ไปรับประทานอาหาร บริเวณรอบๆ ศาลพระภูมิ เมื่อกินเสร็จแล้วก็จัดการทำความสะอาดสถานที่แล้ว กลับ ไปที่หมู่บ้าน ถือเป็นการประกอบพิธีสมบูรณ์

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก

ศาลพระภูมิ เป็นที่สิงสถิตย์ของเจ้าที่ดิน ป่า น้ำ ลม ตลอดจนบุคคลที่มีชื่อเสียงที่ล่วงลับหรือผู้กำหนดสร้างแผ่นดิน ซึ่งการกระทำอันใดก็ตามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อาศัยอยู่ในศาลจะรู้เห็นหมด ถือเป็นผู้ที่ให้ความคุ้มครองต่อชีวิต ให้อยู่อย่างเป็นสุข อันทำให้จิตใจมั่นคง และผ่องใสด้วยเหตุนี้ห้ามเอา ปืน หน้าไม้ หรือขี้นิ้ว ไปทางบริเวณที่มีศาล เพราะหากเกิดขวัญอ่อนแล้วอาจทำให้เกิดเจ็บได้ป่วย

ประเด็นสอง

เป็นที่ถวายสังฆทานอาหาร พืชผักของชุมชนที่เพาะปลูกได้ เก็บเกี่ยวได้ซึ่งเป็นการแสดงถึงผลผลิตที่ได้ขึ้นเนื่องจากมีเจ้าที่ด้านการทำมาหากินช่วยเหลือให้ ทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจ และหากเกิดโรคระบาดในข้าวไร่ก็จะไปบน หรือทำพิธีบูชาได้เช่นกัน

ประเด็นสาม

เป็นที่พึ่งพิงและที่บนบานสูงสุดของอำเภำ เช่น กรณีสิ่งของมีค่าหาย หรือสัตว์เลี้ยงหายก็จะมีการไปบนบานให้เจ้าที่ช่วยตามหา อีกทั้งพึ่งพิงการตัดสินใจเกี่ยวกับคดี เนื่องจากชาวอำเภำหากมีทรัพย์สินเสียหาย หรือบุคคลบางคนทำมีดีมีร้ายต่อครอบครัว หรือได้รับผลในทางที่ไม่ยุติธรรมก็จะไปบวงสรวงเพื่อแจ้งให้เจ้าที่ต่างๆ ที่สิงสถิตย์อยู่ในศาล

นั้นช่วยเหลือตัดสิน อันเป็นการใช้ศาลเพื่อให้เกิดการไกล่เกลี่ยลดความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้น

ประเด็นสี่

ปกป้องรักษาป่าต้นน้ำ เนื่องจากการทำพิธีนี้จะใช้จุดพื้นที่สูงเป็น → หลัก ซึ่งหากทำพิธีนี้ห้ามการใช้พื้นที่ป่าบริเวณในด้านใดๆ เด็ดขาด ถือเป็นภูมิปัญญาการรักษาป่า และต้นน้ำอำเภำ

3.7 ประเพณี “แซ่คา อ่าเผ่ว”(Cehl ka aq poeq)

ประเพณี “แซ่คา อ่าเผ่ว”(Cehl ka aq poeq) หมายถึง “พิธีกรรมปลูกข้าว” ประเพณีปลูกข้าวนี้ เกิดขึ้นเมื่อใด ไม่มีการระบุไว้ แต่มีตำนานเล่าขานที่มาของพันธุ์ข้าว อันเป็นสาเหตุของการเริ่มประเพณีปลูกข้าว ว่าในสมัยก่อนมนุษย์จะไม่มีข้าวเป็นอาหารไว้กิน และไม่มีการปลูกข้าวเหมือนสมัยปัจจุบัน เนื่องจาก ชาติพันธุ์ข้าว แต่มนุษย์ก็มีความฉลาดมากกว่าสัตว์ประเภทอื่นๆ จึงมีการวางอุบายหลอกให้นกกระจอก อ่าซ่าเรียกกันว่า “อาจี จี้อ๊ะ”(A jil jil ceuv) ไปขโมยข้าวเปลือกของ เทพเจ้า “อ่าเผ่วหมี่แย้”(Aq poeq miq yehl) เพื่อจะนำมาใช้เป็นพันธุ์ข้าวเพราะปลูกในไร่ โดยพันธุ์ข้าวที่สั่งให้ไปขโมยมานั้นมีชื่อว่า “โกะ มา”(Ghov ma) ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวของเทพเจ้านั่นเอง เมื่อนกกระจอกที่รับคำสั่งไปถึงสถานที่อาศัยของเทพเจ้า แต่ไม่สามารถขโมยพันธุ์ข้าวดังกล่าวได้ จึงกลับมารายงานให้มนุษย์ได้รับทราบ เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์ก็สั่งให้นกที่ชื่อว่า “จาโฮ”(Jal hoq) ไปขโมยมาอีก แต่นกดังกล่าวก็ไม่สามารถขโมยได้ จึงกลับมารายงานให้มนุษย์ได้รับทราบ อย่างไรก็ตาม มนุษย์ก็ไม่ย่อท้อ ที่จะให้นกขโมยพันธุ์ข้าวดังกล่าว เพื่อจะนำมาปลูกและทำเป็นอาหาร จึงสั่งการให้นกเขา เป็นผู้ไปขโมยพันธุ์ข้าวของเทพเจ้ามา ซึ่งนกเขาก็สามารถทำการขโมยพันธุ์ข้าวได้ และมารายงานให้มนุษย์ว่า เขาสามารถขโมยพันธุ์ข้าว “โกะ มา” (Ghov ma) ได้แล้ว ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงตั้งชื่อให้นกเขาว่า “हांเห่ว”(haq hoeq) แปลว่า “นกขโมย” และเมื่อมนุษย์ขอพันธุ์ข้าวที่ขโมยมาเพื่อจะนำไปปลูก นกเขากลับบอกว่า ได้กินลงไปในห้องหมดแล้ว และไม่ให้พันธุ์ข้าว กับมนุษย์ จากนั้นนกเขาได้บินไปหนี ไปเกาะอยู่บนกิ่งไม้ขวาง ร่วมกับนกเขาตัวอื่นๆ ที่เกาะอยู่ก่อนแล้ว 2 สองตัว จึงทำให้มีนกเขาที่เหมือนกันจำนวน 3 ตัวขึ้นมา เมื่อเป็นเช่นนี้มนุษย์ก็ไม่ว่าจะอย่างไร จึงปรึกษาวาง มีหน้ไม้อยู่ 3 ค้าง ให้เลือกหน้ไม้ที่อยู่ตรงกลาง มีลูกศรอยู่ 3 ดอก ให้เลือกดอกที่อยู่ตรงกลาง และเมื่อนกเขาเกาะอยู่บนกิ่งไม้ 3 ตัว ก็ให้เลือกยิงนกเขาตัวที่เกาะอยู่ตรงกลาง และเมื่อยิงหน้ไม้ออกไป จึงยิงถูกนกเขาตัวกลางตามที่ได้พูดไว้ แต่บังเอิญนกเขาได้ตกลงไปในน้ำวน “อ้ออ้อ ยอง”(il juvq il yah) และถูกปลาเหลือง อ่าซ่าเรียกปลาชนิดนี้ว่า “हांซ่า หง่าซ้อ”(anagq saq ngaq shuil) จึงทำให้มนุษย์ต้องคิดหนักมาก เพราะต้องเอาพันธุ์ข้าวไปปลูก แต่นกก็ถูก

ปลามากินไปก่อน มนุษย์จึงปรึกษาร่วมกันว่าให้ไปเอา “แห” อาข่าเรียกว่า “ยา” (Ya) เพื่อเหวี่ยงจับปลาในน้ำวน เมื่อเอามาแล้วก็ทำการ เหวี่ยงแห ไปในน้ำ และเมื่อเอาแห ขึ้นมาก็ปรากฏว่า มีปลาติดมาด้วย แต่ไม่รู้ จะใช้วิธีอะไรที่จะเอานกเขา ออกจากท้องปลาดัง กล่าว มนุษย์ก็ได้ไปเอามีดแหลมที่มีอยู่ในบ้านเทพเจ้า อาข่าเรียกมีดแหลม นี้ว่า “เต๊ะหย่า” (Tawv zaq) เมื่อนำมาผ่าท้องปลาออกมาก็พบว่ามีนกเขาจริง จากนั้นได้ผ่าท้องนกเขา ปรากฏว่ามีพันธุ์ข้าวอยู่ในกระเพาะนก มนุษย์ก็เลยได้บอกให้ผู้นำทางวัฒนธรรมและการ ปกครอง เอาพันธุ์ข้าวดังกล่าวไปชำระล้าง ในบ่อน้ำบริสุทธิ์ ก่อนที่จะนำมาทำเป็นพันธุ์ ข้าวปลูกในไร่ และภายหลังจากที่มีการชำระล้างพันธุ์ข้าวเสร็จแล้วให้มีการทำพิธี ปลูกข้าว เริ่มแรก จนเป็นเหตุให้เกิดประเพณีการปลูกข้าว “แซ่คา อำผั่ว” (Cehl ka aq poeq) พร้อมทั้ง การชำระพันธุ์ข้าวให้สะอาดเกิดขึ้น จนถึงปัจจุบัน

อาข่า มีความเชื่อว่าพระแม่โพสพข้าวคือ “อ้อ หล่อง หย่าหมี” (Uil lahq zaq miq) ซึ่งเป็นลูกของพญานาค ที่อยู่ในน้ำ ดังนั้นในไร่อาข่าจะนิยมปลูกดอก “หงอนไก่” เรียกว่า “ยา จิ หน้า แบ” (Za civ naq beh) เชื่อว่า เป็นหงอนพญานาค เพื่อเป็นกำลังใจและคุ้มครองไร่ ตลอดจนปลูกบริเวณรอบพื้นที่ทำไร่ และบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันฟ้าผ่าอีกด้วย ส่วน เจ้าที่ผู้ดูแลไร่มีชื่อว่า “ฉ่านา อำมา” (Tsaq na aq ma) สำหรับประเพณีปลูกข้าวไม่อาจระบุ ได้ว่าเกิดขึ้นในสมัยใดเช่นกัน

ขั้นตอนประกอบพิธีกรรม

ประมาณกลางเดือน พฤษภาคม ตรงกับเดือนอาข่าคือ “ฉ่า หง่อ บา ลา” (Tsaq ngawq ba la) หลังจากที่ทำพิธีสร้างพระภูมิแล้ว เมื่อครบคร้วแต่ละคร้วเรือน ได้มีการ เตรียมที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูก และเริ่มเข้าสู่ฤดูฝน ก่อนที่แต่ละคร้วเรือนมีการปลูกข้าว ต้องมีการทำพิธีปลูกข้าวก่อนซึ่งต่างคนต่างปลูกไม่ได้ ด้วยเหตุนี้มีขั้นตอนการประกอบพิธี ปลูกข้าวเริ่มแรก โดยมีการเซ่นไหว้ ทำพิธีจำนวน 2 วัน คือ

วันแรก ช่วงเช้าผู้ชายแต่ละครัวเรือนจะไปพัฒนาแหล่งน้ำบริสุทธิ์ “อี ซ้อ ล้อ เขะ”(il

sawl lawl qawvq) โดยการซ่อมแซม ถนน ที่นั่ง หลังคามุงบ่อน้ำบริสุทธิ์ ฯลฯ อย่าง
มั่นคงแข็งแรง โดยทำคอนกรีตกินข้าวเช้า เมื่อทำเสร็จแล้ว ผู้หญิงจะมีการไปตักน้ำ
บริสุทธิ์เพื่อนำมาประกอบพิธีกรรม โดยก่อนตักน้ำ จะชำระหน้าตา ขา และทำใจ ทำ
ใจให้สดใส และต้องเข้าคิวในการตัก อาข่าเรียกน้ำที่ตักนี้ว่า “อีจู้ อีล้อ” (il juvq il
sawl) หมายถึงน้ำบริสุทธิ์ เนื่องจากน้ำดังกล่าว ต้องไปใช้ในการทำพิธี เช่น ไห้วของ
วันนั้น และเมื่อตักน้ำมาถึงบ้านแล้ว

-เช้าวันเสาร์เหนียวเพื่อดำเป็น “ข้าวปลูก” อาข่า เรียก “ห่อถ้อง”(Hawq tahq) เพื่อ →
ใช้ในการประกอบ พิธี กรรม

-เมื่อถึงเที่ยงวันก็นึ่งข้าวสารเหนียวที่แช่ไว้ และขณะที่รอข้าวสุกก็ล้างดำ เพื่อ ผสม
กับข้าวปลูก เมื่อข้าวที่นึ่งสุก ให้เอาออกประมาณหนึ่งถ้วย เพื่อทำเป็น ข้าวห่ม อาข่า
เรียกว่า “จีบ่า จีแปะ”(Jil baq jil pehv) โดยห่อด้วยใบตอง แล้วโรย ด้วย “ยี่ต” แป้ง
ข้าว ที่ใช้ต้มเหล้า สำหรับเป็นอาหารให้เทพเจ้าข้าวซึ่งมาในนาม นกที่ชื่อว่า “แซคา
คาโกะ”(Cehl ka ka ghovq) ได้กิน และนกตัวนี้เป็นนกที่ แสดงถึงสัญลักษณ์ของฤดู
แห่งการปลูกพร้อมทั้งเอาข้าวสุกออกอีกประมาณ ครึ่งถ้วย เพื่อทำเป็นข้าวบริสุทธิ์
ใช้ในพิธี อาข่าเรียกข้าวบริสุทธิ์ว่า “ห่อล้อ” (Hawq sawl) จากนั้นนำข้าวสุกไปดำ
เป็นข้าวปลูกในครกขนาดใหญ่ เมื่อดำเสร็จก็นำผสมกับงาดำที่ดำไว้แล้วเพื่อให้หอม
และไม่ให้ติดมือ กลับมาบ้านของตน แล้วดำเนินการมัดข้าวปลูกออกมาเป็นชิ้นๆ
จำนวน 3 ชิ้น เรียกว่า “อาเผ่ว ลออี”(Aq poeq lawl hil) เพื่อใช้ในการประกอบพิธี

-เอาอุปกรณ์เช่น ไห้วจากตู้เก็บเครื่องเช่น ไห้วอาข่าเรียกตู้เก็บว่า “เปาะเหละ
เปาะตู้”(Pawvq lawvq ^{puvq} pawvq tul) เพื่อนำอุปกรณ์มาล้างด้วยน้ำบริสุทธิ์ เมื่อ
ล้างเสร็จให้ทำการผึ่งให้แห้งโดยวางไว้บนขานที่ห้อยอยู่เหนือเตาไฟๆ ทาง
ฝั่งผู้หญิงอาข่าเรียกขานนี้ว่า “บ่อต๊ะ”(Qawq tav) ผึ่งไว้ในขณะที่มีการเตรียม
อาหารเช่น ไห้ว อุปกรณ์เครื่องเช่น ไห้วมีดังนี้คือ

(ขันโตกเล็ก / ตะกร้าสานด้วยไม้ไผ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 นิ้ว จำนวน 2 ใบ →
/กระบอกถ้วยไม้ไผ่เพื่อใส่เหล้า,เนื้อ,น้ำชา จำนวน 3 ใบ / ม้านั่งเล็ก 1 ตัว สำหรับ
ม้านั่งบางตระกูลก็ไม่มี)

-นำกระบอกเหล้าพิธี 1 กระบอก โดยเอาเศษขี้เถ้าที่อัดปิดปาก กระบอกออกทั้ง
บริเวณที่เตาไฟ และเสียบไม้ขนาดเล็ก และหลอดดูด 1 หลอดที่เป็นหลอดไฟ จาก
นั้นเอาถ้วย 1 ใบ พร้อมขันเล็กตักน้ำหรือ ช้อนก็ได้ อาข่าเรียกว่า “อี จ้อง”(il jahl)
ไปตั้งไว้ตรงหน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไห

-ให้จับไก่บริสุทธฺ์ที่เป็นเพศเมีย ซึ่งไม่ใช่ไก่บนสีขาว มา 1 ตัว ไก่ต้องมีวัยครบ
ทุกส่วน ไม่พิการใดๆ จากนั้นนำน้ำบริสุทธฺ์ ที่ใส่ถ้วยและตั้งไหหน้าตู้เก็บเครื่อง
เช่นไหไว้รดที่ ขา-ลำตัว-หัว จดละ 3 ครั้ง ซึ่งการรดน้ำนี้ถือเป็นการชำระล้างไก่ให้
บริสุทธฺ์แล้วทำการตีหัวไก่ให้ตาย ตรงนั้น

-เมื่อไก่ตายสนิทก็ทำการเผาห้ามใช้น้ำร้อนลวกเพราะหากใช้น้ำร้อนลวกถือเป็นการ
รดน้ำร้อนให้เทพเจ้าของคน และเสมือนเป็นกะทะนรก เมื่อเผาเสร็จก็ทำความสะอาด
สะอาด แล้วก็ทำการชำแหละ การชำแหละไก่ต้องระวัง โดยอวัยวะไก่ ให้คงอยู่
สภาพเดิม ห้ามฉีกขาด และเวลาจัดส่วนนอก ออกจากซี่โครง ต้องให้เครื่องในไก่ ติด
ทางซี่โครงด้านบนเท่านั้น หากเครื่องในติดออกมาด้านส่วนนอกก็ต้องฆ่าไก่ตัวใหม่
เนื่องจากถือว่าผิดธรรมเนียมคตินั้งเอง จากนั้นสับไก่ โดยก่อนที่จะเอาเนื้อใส่หม้อต้ม
ต้องใช้ถ้วยรองเนื้อไก่ อาข่าเรียกว่า “ซิม หม่าหะด่า”(Qumq maq lavq daq) ในถ้วย
จะมี ขิง/ข้าวสารเหนียว/เกลือ เพื่อที่จะคั้นกับเนื้อไก่ ห้ามใส่เครื่องปรุงอื่นๆ เด็ดขาด
นอกจากที่ใส่ในถ้วยรองเนื้อแล้วเพราะถือว่าไม่บริสุทธฺ์ และมีความหลากหลายเรื่อง
รสชาติ โดยมีชิ้นส่วนไก่ที่จะใช้ทำพิธีนั้นประกอบด้วย น่องไก่/ตับ/และเนื้อจาก
อกไก่ สำหรับตระกูลที่เช่นไหโดยใช้เนื้อ 3 ชิ้น ซึ่งบางตระกูลมีการเช่นไหโดยใช้
เนื้อไก่ 5 ชิ้น ก็เพิ่มเนื้ออีก 2 ชิ้นจากเนื้อส่วนอื่น เมื่อเนื้อไก่ที่คั้นสุกแล้ว ก็ให้เอา
ขันโตกพิธีมาตั้งแล้วใส่อาหารเครื่องเช่นไหไว้ กล่าวคือ

-ใส่เนื้อไก่ในส่วนของ น่องไก่/เนื้ออกไก่/ตับไก่ ลงในถ้วยไม้ไผ่ พร้อมทั้งน้ำแกงพอประมาณ

-คนน้ำจากกระบอกเหล้าพิธี ที่ตั้งไว้หน้าตู้เก็บเครื่องเซ่นไหว้ ใส่ด้วยใบที่ 2

-ใส่น้ำชาดื่ม หรือ ใบชา+ขิง ใส่หน้าบริสุทธ์ ใส่ด้วยไม้ไผ่ใบที่ 3

-นำข้าวปุกที่เขาออกไว้ 3 ชั้นใส่ตะกร้าใบที่ 1 และเอาข้าวบริสุทธ์ใส่ตะกร้าใบที่ 2

-ให้ผู้ประกอบพิธีที่เป็นผู้ชายยกขันโตกตั้งไว้ที่หน้าตู้เก็บเครื่องเซ่นไหว้เพื่อบูชาประมาณ 3 นาที ซึ่งช่วงนี้ต้องหันหลังให้ (สำหรับตอนบูชาบางตระกูลจะมีการจุดไฟโดยใช้ต้นสนทุกพิธีกรรม)

-จากนั้นยกลงมาข้างล่างแล้วผู้ประกอบพิธีกินอาหารเทพเจ้าเป็นคนแรกกินก่อน อ่าข้าเรียกอาหารนี้ว่า “อ่าเผ่วลออจ๋า จ๋า เออ”(Aq poeq lawl dzal dzaq eu) เมื่อผู้ประกอบกินเสร็จแล้วก็ให้สมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ กิน เมื่อกินเสร็จกันแล้วก็เก็บขันโตก และอาหาร เครื่องเซ่นไหว้ ใส่ตู้ไว้ใส่ตู้ข้าวสาร พอตกหัวคำประมาณ 19.30 น. ก็ทำพิธีล้างและเก็บเครื่องเซ่นไหว้ เรียกว่า “อ่าเผ่ว ล้อก้อง อู่” (aq poeq lawl gahq uv) ถือว่าพิธีกรรมวันแรกเสร็จแล้ว และตอนเย็นของวันแรกจะมีการหาไก่ที่โตพอประมาณ 1 คู่ (เพศผู้ + ตัวเมีย) โดยนำไปไว้ที่บ้านผู้นำวัฒนธรรม เพื่อใช้ในการทำนายโชคชะตาการปลูกข้าว ผลผลิต ฝนฟ้า ที่เกี่ยวกับการปลูกข้าวในรอบนี้ในเช้าวันใหม่ จากนั้น

-ประมาณ 20.00 น.ผู้นำวัฒนธรรม มีการประกาศข่าวเรียกว่า “ล่องกู่ กู่”(Lah gul gul) คือประกาศอยู่กรรม โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับ ฤดูกาลเพาะปลูกและเมล็ดพันธุ์พืชทุกอย่างมีความพร้อม สามารถออกเจริญเติบโตได้แล้ว ถือเป็นการถ่ายทอดความรู้ วัฏจักรวงจร การเกิด ของพืช การงอกของเมล็ด และแจ้งให้ประชาชนได้ทำมาหากินอย่างแข็งขัน ซึ่งการประกาศครั้งนี้จะเฉพาะเฉพาะ “ด้านการเกิดของสรรพสิ่งมีชีวิตที่ดำรงอยู่ในโลกนี้”เท่านั้น ต่างจากตอนทำพิธีประตุมูบ้านจะพูดด้าน “การคุ้มครองปกป้องเท่านั้น” จากนั้นสุดท้ายก็ประกาศว่าพรุ่งนี้จะมีการทำพิธีปลูกข้าวเริ่มแรกขอให้ประชาชนอย่าออกไปทำงานที่ไหนก็ถือว่าเสร็จ

วันที่สอง วันเริ่มพิธีปลูกข้าว “แซ่ กา คาคะ” (Cehl ka ka dawvq) มีขั้นตอน คือ

-ช่วงเช้ารู้ ผู้อาวุโส มารวมที่บ้านผู้นำ และนำไก่ 2 ตัว เพศเมียและเพศผู้ / กระบอกเหล้าพิธี / พันธุ์ข้าว 1 กำมือ ของผู้นำวัฒนธรรม / ถ้วยรองเนื้อเรียกว่า “ซิมหม่า หละด่า”(Umq maq lavq daq) มีเกลือ/ขิง/ข้าวสาร เมื่อพร้อมแล้วเดินทางไปทำพิธีล้างข้าวพันธุ์ที่บ่อน้ำบริสุทธิ์ ของหมู่บ้าน และมีขั้นตอนเช่นไหว้ คือ -จัดพื้นที่ เอากระบอกเหล้าพิธีตั้ง เตมน้ำใส่ ซึ่งต้องมีถ้วยรองน้ำ และที่ตักน้ำในถ้วย เพื่อใช้รดน้ำไก่ โดยรดจาก ขา-ลำตัว-หัว จุดละ 3 ครั้ง แล้วทำการตีหัวไก่ ปีบคอให้ตายสนิท ก็เผาและชำแหละต้ม ตอนชำแหละให้เก็บกระเพาะพัก ที่อยู่ลำคอ อ่าฆ่า เรียกว่า “แบ จื้อ”(Beh juil) และกระดูกคั้นปอกไก่ เพื่อจะนำกลับมาและทำนาคูที่หมู่บ้าน สำหรับขึ้นส่วนไก่ประกอบด้วย ขา/ปีก/หัว/ก้น/จิ้น/ตับ/ไส้อ่อน เมื่อต้มสุกก็ทำพิธีเช่นไหว้ โดยเอาเนื้อไก่ส่วนต่างๆ หักล้าวมาใส่ถ้วย / เหล้าจากกระบอกพิธี ข้าวบริสุทธิ์ที่ยังไม่ได้กิน”

ห่อสื่อ” / น้ำชา ซึ่งกรณีที่แหล่งน้ำบริสุทธิ์ถ้าเป็นบ่อ ก็ให้ ทำการต่อเป็นน้ำริน จากนั้นก็เอาเครื่องเช่น ไหว้ ตามที่กำหนดคนั้นเพลง ที่ตรงน้ำริน และพูดว่า “ล่อเขาะ ซ้อ” (*lawl qawvq sawl*) หมายถึง การทำพิธีชำระล้างแหล่งน้ำบริสุทธิ์ แล้วเอาข้าวเปลือกที่นำมาไปล้างที่ตรงน้ำริน จากนั้นผู้อาวุโสก็สามารถกินข้าวเมื่อกินเสร็จก็กลับชุมชน ที่บ้านผู้นำวัฒนธรรม

-เมื่อกลับมาถึงบ้านก็เรียกผู้อาวุโสมารวมที่บ้านแล้วเอาต้นปีกกระดุกไก่ ใช้ไม้เล็กๆ เท้าไม้จิ้มฟัน เสียบที่กระดุก แล้วทายเอา อ่าซ่าเรียกว่า “ยานหยั่ว คา” (*Ya yoeq ka*) กระดุกไก่ ตัวผู้ ทายถึง การล่าสัตว์ป่า ส่วนกระดุก ตัวเมีย ดูด้านการเพาะปลูกว่าจะดีหรือไม่ พร้อมแกะกระเพาะพักไก่ ออกมาดูว่ามีอะไรบ้าง ก็ให้ทายถึงเมล็ดพืช ัญญาหาร ตามที่มีในกระเพาะพัก เมื่อทายเสร็จก็ผู้นำวัฒนธรรม ก็นำข้าวเปลือกที่ไปชำระล้างแล้ว เอามาผสมกับพันธุ์ข้าวที่เก็บไว้ในภาชนะ จากนั้นนำข้าวพันธุ์ที่ไปทำพิธีล้าง ใส่กระบอกไผ่ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 6 นิ้ว ยาว 9 นิ้ว เรียกว่า “ขูป่อง” (*Kuq bahq*) พร้อมจอบเล็ก อ่าซ่าเรียกว่า “หละเง่อ” (*Lavq ngeuq*) และ ข้าวหว่านที่ทำไว้ “จีบ่า จีแปะ” (*Jil baq jil pehv*) และหาควัวไปที่ไร่ เมื่อเดินทางถึงไร่แล้วก็เอาห่อข้าวหว่านเปิดและ วางบนขุม “ยาขุมขิมผี” (*Ya cuml qumq piq*) ขุมนี่เป็นที่ทำนบกของเทพเจ้า แล้วเอาข้าวเปลือกที่เตรียมมา ทำการปลูกข้าวทางทิศเหนือของขุมจำนวน 3 หลุม แล้วเอาจอบเล็กอ่าซ่าโยนไปทางทิศเหนือโดยมีการพูดตอนโยนว่า “ย้าโหมะ ย้า โละ บีม-อา” (*Yal movq yal la byuml-aq*) โดยทำแบบนี้ 2 รอบ รวมรอบแรกก็ 3 ครั้ง จะได้หลุมปลูกข้าว 9 หลุม สาเหตุที่ทำแบบนี้เพื่อให้การทำงานมีความคล่องตัว

อนึ่งขุมนี่สามารถสร้างไว้ก่อนหรือสร้างในวันปลูกข้าวเริ่มแรกก็ได้ แต่การทำขุมนี้นี้มีความแตกต่างคือ หากครอบครัวที่เป็น “ยานเย่ อ่ามา” (*za yehl aq ma*) หมายถึง แม่บุญ จะมุงหลังคาขุมด้วยหญ้าคาที่ไผ่แล้ว และเสา จะมี 4 ต้น ต้องขุดหลุม และฝังเอาเท่านั้นรูปทรงเป็นเพิงหมาแหงน ส่วนครอบครัวที่ไม่เป็น แม่ บุญก็ใช้เสาที่เป็นจ้าม 2 ต้น และใช้หญ้าคาที่เป็นเส้นมุงเอา

-จากนั้นอาจอบเล็กอาข่า และกระบอกใส่ข้าวเปลือกห้อยไว้ที่ซุ้ม เนื่องจากจะต้อง
มาปลูกข้าวให้เต็มไร่เพราะปลูกไม่เสร็จ แล้วเดินทางกลับบ้าน และนับจากนี้ภายใน
3 วัน ห้ามไปขึ้นบ้านคนอื่น ๆ เนื่องจากถือว่าเป็นการรักษาความบริสุทธิ์ และนับ
จากพิธีกรรมนี้ไปเป็นช่วงการทำมาหากิน ไม่ใช่เป็นช่วงการท่องเที่ยว
ดังนั้น จะไม่มีการท่องเที่ยว งดการเล่น ไม่เน้นการเรียนรู้แบบนั่งเรียน มุ่ง ทำมา
หากินอย่าง เดียว ดังนั้นการแต่งงานต่างๆ ก็จะไม่ มี แต่หากมีการแต่งงาน กันก็เกิด
ปัญหาเช่น ผู้หญิงท้อง หรืออาจเป็นแม่หม้าย ก็แต่งได้ และวันต่อมา ถ้าครอบครัว
ไหนมีความพร้อมก็เริ่มปลูกข้าวต่อเลย โดยทั้งชุมชนต้อง ทำการปลูกให้เสร็จใน
ช่วง ภายในเวลา 3 รอบสัปดาห์อาข่า คือ 37 วัน ซึ่งนับจากนี้ไปก็เริ่มมีการนับรอบ
สัปดาห์เพื่อการประกอบพิธีและประเพณี ต่อไปจนครบรอบปี

ความหมายพิธีกรรมประเพณี

ประเด็นแรก เป็นการกระตุ้นให้ครอบครัวอาข่าที่มีพื้นที่ปลูกข้าวต้องรีบสรรหาพันธุ์ข้าวที่
จะใช้ปลูกในปีนั้นๆ ตลอดจนเป็นการเน้นย้ำว่าถึงฤดูปลูกข้าวแล้ว

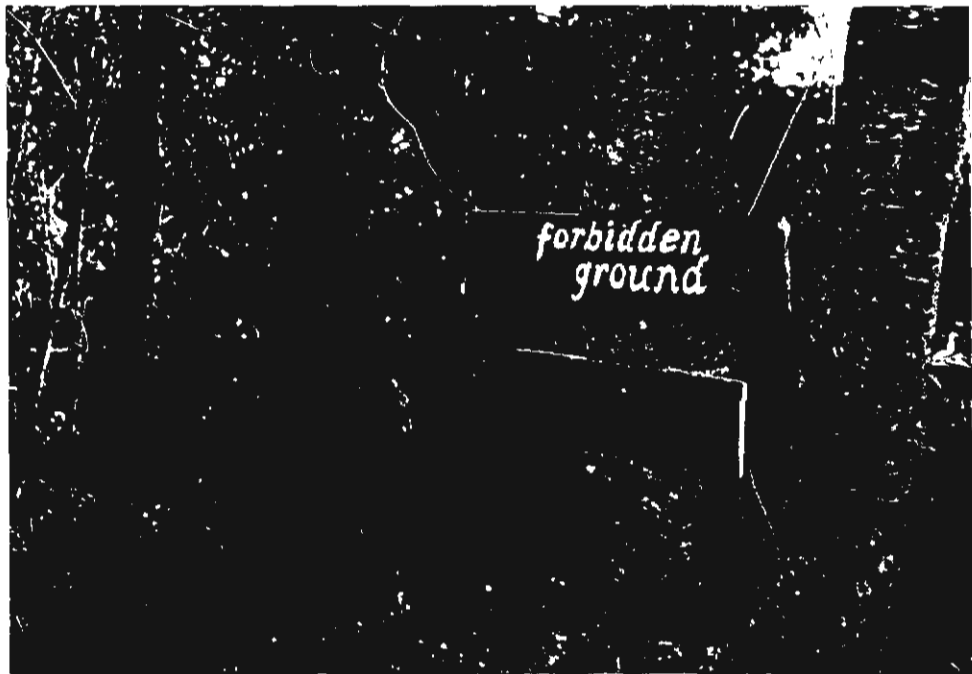
ประเด็นสอง ทำพิธีขอมาต่อพระแม่คงคาอาข่าที่เรียกว่า“อ้อหล่อง”(Uil lahq)พญานาค
เนื่อง จากในชีวิตประจำวันต้องมีการใช้น้ำและใช้ในการปลูกพืช ทำพิธีโดย
การฆ่าไก่แล้วมีการขอมาที่บริเวณบ่อน้ำบริสุทธิ์

ประเด็นสาม เพื่อให้คนได้มีการประกอบอาชีพ โดยการปลูกข้าว เพราะข้าวเป็น
อาหารหลัก และรวม
ไปถึงการบำรุงน้ำ ที่ต้องพึ่งพากัน

ประเด็นสี่ เป็นการกำหนดการนับรอบระยะเวลาและอายุพืชพันธุ์แต่ละประเภทที่จะ
ให้ผลผลิต ตลอดจนการกำหนดวันประกอบพิธีกรรม ประเพณี ต่างๆ ใน
รอบปี
นั้นๆ ได้

ประเด็นห้า แจ้งให้คนในชุมชนตื่นตัวในการประกอบอาชีพ กระตุ้นให้ชุมชนรู้จักการ→
ทำไร่ นา เพื่อหาอาหารเลี้ยงชีพให้ครอบครัว อีกทั้งเป็นการแสดง เป็นช่วง
แห่งการทำงานหรือกำหนดปฏิทินการประกอบอาชีพ ดังนั้นภายหลังจาก
ประเพณีนี้แล้วอำเภอก็จะไม่มีการท่องเที่ยวหรือแต่งงานจนกว่าพ้นประเพณี
“ค้ำแย้ๆ”(ไผ่ หรือออกพรรษาอำเภอก็จะกล่าวรายละเอียด ในช่วงต่อไป
และหากมีคู่หนุ่มสาวแต่งงาน ถือว่ามีเหตุผดปรกคิเช่น ท้อง เป็นต้น

ประเด็นหก สอนให้รู้จัก การทำอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน อาทิเช่น →
เครื่องถ่าสัตว์ สอนให้รู้จักสัตว์บก สัตว์น้ำโดยใช้ตำนานการเล่า ตลอดจน
การสร้างบ้านให้มีการประกอบชิ้นส่วนต่างๆ เพื่อการใช้สอยประ โยชน์

3.8 อยู่กรรม “บูเค้ แจะ ลอง-เออ” (buq del tsehv lah eu)

เมื่อแต่ละครอบครัวได้ทำการปลูกข้าวหลังจากที่เริ่มประเพณีพิธีปลูกข้าวผ่านพ้นไปประมาณ 3 สัปดาห์อำช้า (3 รอบ) จำนวน 37 วันอำช้าเรียกว่า “ลุ่ม นอง จ้อ”(Shumq nah jawl) ชุมชนแต่ละชุมชน มีการอยู่กรรมเพื่อไว้อาลัยแก่สัตว์ที่ตายเนื่องจากการปลูกข้าว เป็นเวลา 1 วัน โดยจะไม่เลือกวันฤกษ์ดี อำช้าเรียกว่า “บูเค้ แจะ ลอง เออ”(buq del tsehv lah-eu) มีความหมายคือ การอยู่กรรมเพื่อให้แมลงไค้ดิน ที่ถูกแทงขาดช่วงการปลูกข้าว จะได้มีการค่อตัวไม่ให้ตายและทำดินที่ถูกเจาะเป็นหลุมเพื่อปลูกข้าวจะได้ติดกัน อันเป็นความเชื่อที่มีการนำมาใช้ในการปฏิบัติ ดังนั้นเมื่อเริ่มพิธีปลูกข้าวแล้ว ทุกครอบครัวต้องรีบปลูกข้าวไร่ของตนให้เสร็จโดยเร็ว ซึ่งหากครอบครัวใดเป็นผู้ปลูกข้าวเป็นครอบครัวสุดท้าย เชื่อว่าถ้าโชคไม่ดี ข้าวจะไม่งอกงาม ซึ่งภาษาอำช้าเรียกการปลูกข้าวครอบครัวสุดท้ายว่า “มีโอะคาผี”(Mil o ka piq) หมายถึง ปลูกข้าวปิดประตูแผ่นดิน

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก เพื่อไว้อาลัยให้แมลงสัตว์ ที่ถูกแทงตาย หรือ ลำตัวขาด ได้มีการค่อตัว ซึ่งอำช้าเชื่อว่าภายใน 3 สัปดาห์ของอำช้าสัตว์ทั้งหลายจะไม่ตาย อันเป็นการทำให้จิตใจสบายใจมากขึ้น

ประเด็นที่สอง แสดงถึงการรับผิดชอบชีวิตสัตว์อื่นๆ ซึ่งอยู่ร่วมกันบนโลก อีกทั้งแสดงถึงการหมดฤดูกาลเพาะปลูกแล้ว ซึ่งหากนานเข้าไปก็จะทำให้พันธุ์ข้าวหมดคุณภาพก็ได้

3.9 อยู่กรรม “เบวโกะ ลอง เออ”(boeq ghovq lah - eu)

หลังจากข้าวไร่ ที่ปลูกงอกหมด และสูงเท่าหัวเข่า อำช้าจะทำพิธีจับ “ด้วงดิน” ที่เป็นศัตรูข้าว และอยู่กรรม เนื่องจากด้วงดินชอบกัดกินรากข้าวอ่อน ซึ่งจะทำให้ข้าวนั้นตายโดยไม่มี การเติบโต จึงมีความเชื่อว่าเมื่อด้วงดินกินรากข้าว และชอบอยู่ในดิน ถ้าถูกจับขึ้นมาบนดินจะต้องตาย ถือเป็นการควบคุมปราบศัตรูข้าวไร่ โดยใช้พิธีกรรม โดยเมื่อผู้นำวัฒนธรรม

มีการกำหนดว่า ใน วันไก่อ เรียกว่า “ยา”(Za) มีการอยู่กรรม “เบ่ว โกะ ลอง-เออ” (boeq ghovq lah - eu) หมายถึง อยู่กรรมเพื่อดวงคืน ก่อนที่มีการอยู่กรรม วันไก่อ หนึ่งวัน จะตรงกับ “วันลิง” “โหมยะ”(Myovq) ชาวบ้านทุกหลังคา มีการไปจับจับดวงคืนในไร่ของตน มีขั้นตอน คือ

-แต่ละครอบครัวจะ ไปจับดวงคืนในไร่ จำนวน 3 ตัว และทำการห่อด้วย ใบเผือก อย่างดีในวันลิง

-ตัดไม้เล็กขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว ยาวประมาณ 2.50 เมตร ผ่าปลายไม้ออกมาเป็น 2 แฉก เอาดวงคืนที่ห่อใบเผือก เหน็บไว้ที่ปลายไม้ และเดินทางกลับมาที่หมู่บ้าน

-เมื่อมาถึงบริเวณประตูหมู่บ้าน ให้ทำการปักไม้ที่เหน็บดวงคืน ไว้ข้างทางเดิน ใกล้ประตูหมู่บ้าน ฝั่งที่สร้างบ้านของตนเอง เมื่อปักเสร็จแล้ว รุ่งเช้าชาวบ้านทุกคนจะหยุดอยู่กรรมโดยไม่ทำกิจกรรม 1 วัน และมีการดำข้าวปลูก(ข้าวเหนียว)ช่วงเช้าตรู่ โดยเชื่อว่าคำตาของดวงคืนให้บอด

ความหมายพิธีกรรม

ประเด็นแรก เป็นกรรมวิธีการกำจัดศัตรู ข้าวในไร่ โดยให้ดวงคืนที่อยู่ในดินออกมาตาย ซึ่งเป็นการใช้ความเชื่อ ในการกำจัดดวงคืนที่เป็นศัตรูพืชของข้าวไร่

3.10 ประเพณีพิธี “ขี้มผี ล้อ-เออ” (*qumq piq lawl en*)

พิธี “ขี้มผี ล้อ” (*Qumq piq lawl*) หมายถึง พิธีบำรุงข้าวไร่ให้งอกงามเป็นพิธีกรรมระดับครอบครัว ซึ่งชาวอำเภำทำพิธีนี้เป็นพิธีที่ให้ขวัญและกำลังใจ กับข้าวที่กำลังเจริญงอกงาม รวมทั้งเจ้าที่ที่เฝ้าดูแลรักษาไร่ (เจ้าแม่ข้าวที่เฝ้าดูแล) ซึ่งเจ้าแม่ข้าวที่เฝ้าดูแลไร่ชาวนั้นมีชื่อว่า “ฉ่า หน้า อำมา” (*Tsaq naq aq ma*) ประเพณีการ ช่วงเดือน กรกฎาคม ตรงเดือนอำมาคือ “เซ่ ลา” (*Tsel la ba la*) โดยแต่ละครัวเรือนมีพิธีเช่นไหว้ให้เจ้าที่ ผู้ดูแลไร่ เรียกว่า “ขี้ม ผี ล้อ” (*Qumq piq lawl*) ในไร่ของตนเอง ซึ่งการประกอบพิธีกรรมนี้แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1-การประกอบพิธีแบบธรรมดา (ใช้ไก่)

2-การประกอบพิธีแบบใหญ่(ใช้หมู)

1.การประกอบพิธีแบบธรรมดา

เมื่อกำหนดวันฤกษ์ดีของครอบครัวและเตรียมเครื่องเช่น ไหว้พร้อมแล้ว มีขันคอน คือ

-ขันที่ หนึ่ง ทำพิธี “ยา หย่า ปี่ นุ่ม” (*Za zaq puiv numl*)

โดยนำไก่ตัวเล็กเพศผู้ 1 ตัว เมื่อไปถึงไร่ก็ทำการตั้งขันน้ำ แล้วใช้น้ำที่ยังไม่ได้ดื่มรด ขา-ลำตัว-หัว จุดธูป 3 ครั้ง แล้วใช้ไม้ตีหัวไก่ ให้ตาย จากนั้นทำการเผา ทั้งตัวให้มีกลิ่นเผาจนไก่ แล้วก็นำขันทูเผา ไปลูบต้น ข้าวแล้วบอกว่า “ยา หย่า ปี่ นุ่ม เด” (*Za zaq puiv numl de*) เชื่อว่าทำให้ต้นข้าวได้กลิ่นแล้วโตไว อีกทั้งเป็นการขอขมาโทษกรรมที่มีการฆ่าหมู หรือสัตว์อื่นๆ จนเป็นเหตุให้ตาย หรืออาจมีการเผาผ้าต่างๆ โดยไม่ตั้งใจ ซึ่งการใช้ไก่นี้ถือเป็นการชำระล้างให้เกิดความบริสุทธิ์ เมื่อทำพิธีนี้เสร็จก็ให้เผาไก่ทำความสะอาด เพื่อนำไปปรุงเป็นอาหารของวันใหม่อำมาเรียกว่า “ยา ล้อ ล้อ” (*Ya sawl lawl*)

-ขันที่สอง ทำพิธี “ขี้มผี ล้อ” (*Qumq piq lawl*) มีเครื่องเช่น ไหว้ คือ

-ไก่แม่ 1 ตัว(ตัวใหญ่) -ห่อใบชาและขิงพร้อมกัน 1 ห่อ / ห่อเหล้าหมักที่ได้จากกระบอก

เหล้าพิธี 1 ห่อ : ห่อไข่ 1 ใบพร้อมกับข้าวเหนียวต้ม จำนวน 2 ห่อ เพื่อแกะให้จ่อม
ปลวก อีกหนึ่งห่อ เมื่อพร้อมก็ประกอบพิธี “ชิมผีลื้อ” คือ

ก)- ปีกเสายาวประมาณ 1.50 เมตร เหนือบริเวณชุ่มพิธีในไร่ เสานี้อำเภอเรียกว่า “ชิม
ผี ด้าหื้อ”(Qumq piq da heul) เส้นผ่าศูนย์กลางขนาด 3 นิ้ว ผ่ากลางออกเป็น 4 แฉก
(ผ่าแบบรูปตัวบวก +)

ข)-นำเครื่องเช่น ไห้วที่เตรียมมา เปิดไว้บริเวณที่ปักเสา ทำการจับไก่ออกจากกรง
แล้วร่อนน้ำ จากขันน้ำที่ตั้งไว้(อี จ้อง) โดยรด ขา-ลำตัว-หัว จุดละ 3 ครั้งแล้วทำการ ตี
หัวให้ตาย โดยตี ให้มีเลือดออกด้วยเพราะจะทาที่กรง เมื่อตายแล้ว ก็ดึงขนปีกไก่
ข้างหนึ่งดึงออกมา 4 เส้น อีกข้างหนึ่งดึงออกมา 5 เส้น รวม 9 เส้น(บางครอบครัวใช้
เพียง 3 เส้น ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทน 9 เส้นเช่นกัน เช่นตระกูล ป่อแจ้) แล้วทำการปัก
รอบเสา โดยให้ส่วนโค้งปักเข้าหาต้นที่ ปัก อำเภอถือว่าเป็นลักษณะปิด จำนวน 8
เส้น ส่วนอีก 1 เส้น ที่ปัก ค้างหงายออกนอก อำเภอถือว่าเป็นลักษณะ หงายออก เพื่อ
ทำเป็นประตูเปิด

ค)-ทำการเช่น ไห้ว อำเภอเรียกว่า “หละคา”(Lav ka) โดยถอนขนไก่ จาก ขา-ลำตัว-
หัว แล้วปล่อยลงที่บริเวณเสาที่ปักไว้ แล้วเอาเครื่องเช่น ไห้วตามลำดับคือ ห่อไข่
กับข้าวเหนียว โดย ทำการแกะไข่อ่อนแล้วเช่น ไห้ว เหล้าหมัก ชาและขิง ถือว่าการ
เช่น ไห้วอาหารเสร็จแล้วจากนั้น นำห่อไข่กับข้าวเหนียว ที่เตรียมมาสำหรับแกะให้
จ่อมปลวก ไปแกะ บริเวณที่มี จ่อมปลวก และให้จ่อมปลวกกินโดยแกะไข่น้ำและเอา
ข้าวต้มลงก่อน จากนั้นตามด้วยเหล้า แล้วสุดท้ายตามด้วยชา+ขิง เมื่อให้กินเสร็จ
แล้วก็กลับมาที่บริเวณชุ่มพิธี เอากรงที่ใส่ไก่ อำเภอเรียกว่า “ชะโล้”(Qav lol) ทาเลือด
ไก่ แล้วสวมทับเสา บริเวณที่บากเป็น สี่แฉก จากนั้นเอาไม้ตีไก่เสียบทับเพื่อให้แน่น
แล้วหันปากกรงไก่ไปทางทิศตะวันออก

ง)-ทำการปิดเส้นขนไก่ที่เปิดไว้ 1 เส้น ให้เหมือนกับเส้นขนอื่นๆ ถือว่าพิธีในไร่
เสร็จ แล้วก็เดินกลับมาบ้านทันที โดยไม่มีการกินข้าวในไร่

ข)-เมื่อกลับมาถึงบ้านก็ให้นำถุงที่บรรจุไก่ และเครื่องเช่น ไปแขวนที่ฝากระหว่าง
ฝั่งชาย หญิงแล้วเอากะบอกละหมักที่ได้เปิดไว้ช่วงเช้าอา่าเรียกว่า “ชะเบ่อ
ผู้” *Qav beuq puq*) มาตั้งที่บริเวณเตาไฟ ฝั่งชาย พร้อมทั้งขันน้ำรด (อีจ้อง) แล้วเอา
กระดิ่งข้าว(ย่ามา) มาวางแล้วเอาไก่ พร้อมห่อข้าวเหนียวและไข่ “อ้อฮู” (*lawl cu*) ที่
นำมาจากไร่ ใส่ในกระดิ่ง จากนั้นก็ทำการเผาไก่แล้วเชิญผู้อาวุโสมากินเมื่อกินเสร็จ
แล้ว

ฉ)-การดูแลพิธี “จีบ่า จีลี เตือะ” (*Jil baq jil siq teuv*) โดยนำกะบอกละหมักพิธี
จำนวน 2 กระบอกลือ กระบอกลือ 1 ที่ได้มีการตั้งไว้แล้ว “โย ช้อง จีลี” หรืออาจ
เรียกว่า “ชะเบ่อผู้” (*Qav beuq puq*) กระบอกลือ 2 เป็นกระบอกใหม่ถือเป็น กระบอกลือ
คนเฒ่า เรียกว่า “เอ่อจี หม่อจี” (*Dzoeq jil mawq jil*) มาตั้งบริเวณหน้าเตา โดยให้
กระบอกลือ 1 ตั้งไว้ด้านใน ส่วนกระบอกลือ 2 ตั้งไว้ด้านนอก(ทางเข้า) โดยให้ชิดติด
กัน จากนั้นก็ให้คนเฒ่าจำนวน 2 คน ที่เป็นเครือญาติจะดี มาทำการดูแล “จีเต้-
อะ” (*Jil teuv*) โดยดูแลกระบอกลือที่สอง ก่อน 3 ครั้ง แล้วดูแลกระบอกลือ หนึ่ง จำนวน 3
รอบ จากนั้นให้เอาถ้วย 1 ใบ ใส่ น้ำเหล้าที่ดูแลเรียกว่า “จีเซ้” (*Jil tsel*) และยกให้ เจ้า
บ้านถือไว้ก่อน และให้คนเฒ่าอวยพร “จีเซ้ ชิมหม่า ค่อแห่ง” โดยเน้นเนื้อหาอวยพร
เกี่ยวกับ ความเจริญงอกงามของข้าวไร่และให้ได้ผลผลิต เยอะ จากนั้น นำถ้วยดัง
กล่าวยกให้ผู้หญิงของเจ้าบ้านชิม จากนั้นนำถ้วยมาอีก 2 ใบ มาทำการเทน้ำกลับไป
มา(ผสมน้ำโดยใช้ภาชนะเล็กๆ) แล้วพูดว่า “จีอ่าหล่องมา” (*Jil dzaq lahq ma de*)
แล้วเทใส่ใน กระบอกลือที่ 1 ของคนเฒ่า แล้วให้คนเฒ่าที่จับหลอดทั้งสองคนดูแล
ถือว่าจบพิธีกรรม

ช)-เมื่อคนเฒ่ากลับออกจากบ้านไปแล้ว ก็ให้เอากะบอกละหมักที่ใช่แล้วทำการเท
เหล้าหมักออก แล้วหาวนฤกษ์ดีของครอบครัวแล้วทำการอัดเหล้าหมักพิธี-เพื่อใช้ใน
งานอื่นๆ ค่อไป ก็ได้

2.การทำพิธีแบบใหญ่ (ใช้หมู)

สำหรับครอบครัวที่เป็น “ยา แย้อ มา” (Za yehl aq ma) คือ แม่บุญ(ผู้หญิงที่ได้ประกอบพิธียกตำแหน่งท่าผู้ชาย) ครอบครัวเหล่านี้จะใช้หมูในการประกอบทำพิธี “ขี้มฝี่ลื้อ” มีเครื่องเช่น ไหว้คือ (ไก่เล็ก 1 ตัว จะเป็นเพศอะไรนั้น ขึ้นอยู่กับ หมู ที่ทำพิธีว่าเป็นเพศอะไร ถ้าหมู เป็นเพศเมียก็ให้ใช้ไก่เพศผู้ แต่ถ้าหมูเป็นเพศผู้ก็ให้ใช้ไก่เพศเมียสลับกัน กระบอกไฟแขม บากเป็นปลาฉลาม จำนวน 3 กระบอก และใส่เครื่องเช่นดังนี้
กระบอกที่ 1 ใส่ใบชา + จิง / กระบอกที่ 2 ใส่เหล้าหมักจากกระบอกเหล้าพิธี สำหรับกระบอกนี้ เก็บไว้ที่บ้าน / กระบอกที่ 3 ใส่ น้ำบริสุทธิ์ และเอาใบตองแห้งปิด / ห่อใบตองที่ใส่ จิง+ชาไว้ที่เดียวกัน จำนวน 2 ห่อ ห่อใบดัมและข้าวเหนียวดัม(ห่อลื้อ) ห่อ จำนวน 2 ห่อ / กระบอกเหล้าพิธีใหม่ จำนวน 1 กระบอก / ไก่เพศเมีย 1 ตัว ใส่กรง และกรงของหมู เรียกว่า “อ่าหะแม่ชะ”)

เมื่อพร้อมแล้ว เชิญผู้อาวุโส และเครือญาติเพื่อเป็นลูกมือพร้อมกันที่บ้านแล้วออกเดินทางไปที่ไร่ เมื่อเดินทางถึงแล้วมีชั้นคอนพิธีคือ

ชั้นที่หนึ่ง พิธี “ยา หย่า ปี่ นุ่ม” (Za zaq puiv numl) ชั้นตอนที่หนึ่ง นี้ ทำเหมือนแบบแรกทุกประการ

ชั้นที่สองพิธี “ขี้มฝี่ลื้อ” (Qumq piq lawl)

-ทำการปักเสาที่เรียกว่า “ขี้มฝี่ ด้า เหือ” (Qum piq dal heul) ด้านเหนือของ ชุ้มพิธีในไร่ แล้วปักกระบอกไฟแขม “อ้าโตะ” (Al tovq) รอบเสาโดยแบ่งเป็น 3 ช่วง พร้อมทั้งให้ตั้งกระบอกเหล้าพิธี พร้อมขันน้ำ “อีจ้อง” (il jahl) แล้วจับไก่ออกมา แล้ว รดน้ำไก่ จาก ขา-ลำตัว-หัว จุดละ 3 ครั้ง แล้วทำการตีหัวไก่ให้ตายและมีเลือดออก แล้วดึงขนปีกไก่ ข้างหนึ่ง 4 เส้น อีกข้างหนึ่ง 5 เส้น รวม 9 เส้น ปักรอบเสา “ขี้มฝี่ ด้าเหือ” (Qum piq dal heul) ช่องระหว่างที่ปักกระบอกไฟแขม โดยให้ขนไก่หนึ่งเส้น เปีดหางออกเพื่อถือเป็น ประตุ แล้วทำการชิงขนไก่ จาก ขา-ลำตัว-หัว ออกเพื่อบูชา จากนั้นก็ทำการ รดน้ำ หมู โดยรดจาก ขา-ลำตัว-หัว แล้วฆ่า เมื่อหมูตายแล้วก็ดึงขนหมูจาก ขา-ลำตัว-หัว ออกแล้วบูชาพร้อมทั้งเลือดบูชาด้วย จากนั้นก็ทำการผ่าท้องหมู เพื่อดูตับ “หะฝี่ ท้อง” (Zavq pia tuhl) เป็นการทำนายด้านการทำมาหากิน